

2

श्रीविश्वनाथ की कृपासे

इपुस्तक हरि द्वारमाहात्म्य शुद्धता पूर्वक सतवै ज्वालाप्रकाशमें छापा गया केदार और बदरिनाराय
माहात्म्य करके सहित जिन सज्जनो को लेने की इच्छा हो मनवै ज्वाला लाला नत्थूमल सेठ के यहाँ से मंगा
ले मेरठ

1

॥ गंगायै नमः सत उवाच ॐ ततः पूर्व महाभागाः स्कंदो वै पार्वती सुतः सर्वकैलासमाहात्म्यं कथयामास सुव्रताः १ श्रुत्वा नुवर्त्तनी
 पुनः कः पप्रच्छ च ततः स्कंदे गंगा द्वारस्य वै भवं २ तत्रास्थानां च तीर्थानां पीठानां च तपःपविताः सोऽपि स्कंदो महादेव पुत्रः प्रोवाच सर्वश
 र्थानां तथा च सरितां शुभं माहात्म्यं कथयामास ब्रह्मपुत्राय धीमते ४ नारदाय च सर्वासां विद्यानां पारगो निजः येषां च प्रवणात्स
 तैः ५ ऋषय ऊचुः सूत सूत महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद त्वन्नो दाता महाभाग ज्ञानरत्नस्य सर्वदा देवहूनी ह पुराणा निष्क्र
 म् गंगाया विभवश्चापि राज्ञश्चैव प्रकीर्तितः ७ सर्वेषां देशवर्त्याणां माहात्म्यानि महानि च श्रोतुमिच्छामहे त्वत्प्राक्तं वा समतः परं ८
 निमाया होत्रादिना पुनः न हिवेत्ता त्रिलोको हित्व त्समो लोमहर्षण ९ सूत उवाच साधु साधु महाभागाः एष्टुं यन्मुनिभिः परंतपैः संप्र
 कृत्य गजाननः १० श्रुत्वा वैमानसेनीर्था तीर्थानि सुवहूनि च देवा गाराणि बहुशः कथाश्च मुनिसत्तमाः ११ पुनः पप्रच्छ वैधात्रो गुरु
 भावनतो भूत्वा चरणावभिवक्ष्य च १२ नारद उवाच देवशरामुखं देवेश पार्वती सुतनायक मानसादिषु क्षेत्रेषु तीर्थानि प्रवराणि मे
 नेन भवमुक्तिप्रदानि हि यद्यप्युक्तानि भवता तीर्थानि विविधानि च १४ तथापि संशयो मे ह्यवर्तते देव वदितः त्वत्सुखादेव देवे
 नरात् १५ गंगाया विभवश्चापि स्थितिश्च परमात्मनः तेऽपि द्रोणदयो विप्राः शत्रियापादवा दयः १६ मसारदस्व संत
 श्च शुभदायकाः १७ कथं पुण्यं भूततुल्यं लैवै परमात्मनः काशीं त्यक्त्वा महादेवीं द्रष्टुं यत्नं कर्तव्यं

२
 देशवर्षाणामयं देशः प्रशस्यते ३७ अतस्तत्सलिलं पातु मागतास्त्रिदिवोक्तसः गंगा च यमुना चैव वर्तन्ते शुभदायके ३८ यत्र साक्षा
 त् च महामते ममोन्यनिश्च भगवान्दक्षयोश्च तथैव च ३९ संभूव सर्वदेवानां सुनीनां त्रहानंदनं इदमेव महास्थानं पुरा प्राह सदाशिवः
 त्रैलोक्यसर्वपापैः प्रमुच्यते अहोभाग्यमहोभाग्यगच्छतां वसतां तथा ४० मनसा वचसा ये वै गच्छन्ति निवसन्ति च न एव त्रियुल्लोके शुभाग्र्य
 ये वै हिमालयात्स्वच्छा निर्गतं च महाजलं पिवन्त्यमृतवद्विप्रसदाणि वपुरायणाः ४१ तेषां चैव सुतो राजा वृणोष्टि चरणो न हि पयास
 शिवपरिकीर्तितः ४२ तथायं सर्वदेशेषु देशराजो विधीयते यथा रण्येषु सर्वेषु नैमिषारण्यसंज्ञितं ४३ तथापसवदशेषु हिमवददेशस
 सुदेवेषु सामवेदः प्रकीर्तितः ४४ तथायं सर्वदेशेषु देशराजो यमीरितः यथा सर्वशिलानां हि शालग्रामशिलावरा ४५ तथा स
 र्थराजो यमीरितः यथा सर्वेषु भक्तेषु भक्तराजो हि नारदः ४६ तथायं सर्वदेशेषु देशराजो यमीरितः यथा नदीषु सर्वाषु जान्हवी
 तथायं सर्वक्षेत्रेषु क्षेत्रकेदारसंज्ञितः ते धन्यास्त्रियुलोकेषु पूज्यां सर्वत्र देवतैः ४७ श्रीशिवेन्यस्तमनसो वसंत्यत्र निराम
 इति श्रुत्वा महाभागा नारदो देशनायकं ४८ पुनः पप्रच्छ न स्कंदं तीर्थानां विस्तरं बुधः ४९ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरीम
 सा कथनं नाम प्रथमोऽध्यायः १ नारद उवाच ॐ भो भो परासुखसेनानी धनो हं मुवि नारदः यौ वै त्वन्मुखं जाद्वि निर्गतं सुमधुप्रभो २ पि
 सु २ धामे वाधते न हि इदानीं शीतुमिच्छामि तीर्थानि प्रवराणि भो ३ अन्यानि कानि तीर्थानि काश्चनपः ४ शुभावहाः अस्मिन् देशे महादेवपुत्रराजन

१० स्नाननिष्कृतिं शिवमंदनः देवशरणो न हत्यायास्तस्मै वदमहामतः २९ कथमस्मिन् स्थले रम्ये गत्वा प्रापुः परंपदं इति मे संशयं किं धि
 २० सूत उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य महामतः ध्यात्वा दाणमहादेवं स्मृत्या न हृत्वनं परं २१ उवाच प्रहसन् यो कथं वाक्य
 नमस्कृत्य महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं २२ स्कंद उवाच धन्यो सित्वं महाभाग धन्यानां प्रवरो मुनिः त्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये भक्तो भक्ति
 कृत्य प्रवक्ष्यामि चराचरगुरुं विभुं सर्वस्य जगतो वीजं जन्मादिपरिवर्जितं २४ ब्रह्मांडा कोटयो यस्य रोमांचपरिवेषु वै महाबा
 रातिप्रविशंति च २५ दिक्पालपरिमाणं च जगदोशं जगन्मयं च नृणां दिमध्यनिधनं नमस्कृत्य ब्रवीमि ते २६ यत्त्वया परिपृष्टो हं धर्मा
 न्छुण्णस्व महामागमनः कृत्वा सुनिश्चितं २७ इदं क्षेत्रं तयत्त्रोक्तं केदारख्यं सुपुण्यदं तच्छ्रुत्वा पिनरोयाति शिवमापज्यंतां मुने २८
 द्वा कृत्य कृत्यो भवेन्नरः यत्र ब्रह्मादयो देवाः शिवसंन्यस्तमानसाः २९ कथयामि माहात्म्यं ते देशस्य प्रवरं मुने श्रुणु स्वावहितो
 मदनान् ३० नंदापर्वतमारययावत्काष्ठागिर्भवेत् तावत्केदारं केदारं शिवमंदिरं मुनि ३१ स्तुतुं भक्त्यैव समावासेना
 पुण्यतमस्थानं हिमालयपदां कितं ३२ प्रसिद्धे देशे नु ये गार्गा य सति दृढनिश्चयाः तेषां मुक्तिर्महो देवमंतव्याधिकारस्थिता ३३
 मा देवा वै मुक्तिलालसाः मर्त्यजन्महिंसं प्राप्याः सर्वे तु मुक्तिं हेतव ३४ हिमालये भवानद्यो गंगां भोभिर्विनिर्गताः गंगावसंभवा पस्मा
 यः ३५ अतस्तत्सलिलं पीत्वा तत्र न्यामनुजाः खलु कथनस्य महामागाः शिवा एव न संशयः ३६ अतस्तत्पुण्यकथने शक्तिः स्या ३७

२३ एकरात्रमपि स्थित्वा नारायणसमो भवेत् यमुनापि महाभागा तत्रायाति सरिद्वरा २३ तत्संगमे महातीर्थं प्रयागान्कोटिसंख्यके धन्यानां मानुषं जन्म
 तत्राभारतखंडके २४ तत्रापि हिमवद्देशे मायाक्षेत्रे विशेषतः तत्रापि ब्राह्मणे वंशे तत्रापि भजनां कुले २५ यत्तीर्थं स्नानमात्रेण कृतं कृत्यो भवेत्ते रः मानुषं जन्म
 पंचाप्यनेनैव मुक्तं तं कृतं २६ हृषीकेशाश्रमे पुण्ये गच्छन्ति सुधियश्च ये हृष्यन्ति पितरस्तेषां सर्वे वै मुक्तिलालसाः २७ अन्यान्यपि च तीर्थानि वर्तेते सुबहु
 यानि स्मृत्वा पि पापेभ्यो मुच्यन्ते नान्न संशयः २८ तपो वनं समासाद्य कुर्वन्ति श्राद्धमुत्तमं तेषां वै पितरः स्वर्गे नित्यं तृप्ता भवन्ति हि २९ एतदेव महा
 मुक्तिद्वारमयात्रतं लक्ष्मणस्थानमासाद्य लक्ष्मणं प्रणमन्ति ये ३० तैवैरद्युवरश्रेष्ठा भाग्यवन्तो भवन्ति हि सौमित्रतीर्थके स्नात्वा वाजपेयफलं ल
 ३१ ततो वै शिवतीर्थे स्निग्धान्तिये भक्तिं तत्पराः शिवस्थानं प्राप्नुवंति ब्रह्मस्थानं विशेषतः ३२ एतदेव महाक्षेत्रं श्रेष्ठं प्राह सदाशिवः मनसापि च
 तत्परो वचसापि तथैव च ३३ कृतकृत्यो भवेत्सोपि मायाक्षेत्रे दर्शनात् अस्मिन् क्षेत्रे मृतः काश्चिद्ब्रह्मयाति न संशयः ३४ देवा अपि महात्मानो नित्यं वै
 कलालसाः इच्छन्त्यस्मिन् स्थले रम्ये जन्मस्वीयं न संशयः ३५ मुनयः सिद्धगंधर्वा यक्षकिन्नरर्तपसाः नित्यं वसन्ति विप्रं ब्रह्म नारायणपरायणाः ३६ चतु
 यो यो वै त्रिसंध्यं जपते द्विजः इति ते कथितं सर्वं यत्परो हंत पाद्विजः ३७ तीर्थानि प्रवराण्येव किमन्यच्छेत्तुमिच्छसि स्रत उवाच इति श्रुत्वा
 तस्य मुनिः परमपावनं ३८ पुनः पप्रच्छ देवेशं पुत्रविस्तारपूर्वकं ३९ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरी महात्म्ये द्वितीयोऽध्यायः स्रत उवाच
 ४० महात्म्यमायाया पुण्यवर्द्धना उत्पत्तिं विस्तरेणैव प्रपन्नो भक्तिं तत्पराः १ स्कंद उवाच शृणु मास्व वक्ष्यामि पापघ्नां सर्वकामदं यथापुरा

१ स्कंद उवाच शृणु नारद वक्ष्यामि तीर्थानि शुभदानि हि यानि ज्ञात्वाैव सद्या हि मुक्तिं भाग्यवति ध्रुवं ४ गंगाद्वाराच्छृणु राजा रत्नसंभावधिवृ
 नदागिरेः पश्चात्काष्ठांतब्रह्मनंदने ५ मायाक्षेत्रं समाख्यातं द्वारे सुपुण्यदे ब्रह्मणाः स्थानतोयावद्यो जनानि दशद्वयं ६ प्रमाणं क्षेत्रराजस्य
 ब्रह्मपुत्रकतत्क्षेत्रं दक्षिणे भागे द्वोणमभ्युदीरितः ७ गंगायमुनयोर्मध्ये प्रपूज्यो जनविस्तृतः तिर्यग्विस्तार एवास्य योजनत्रयमीरितः ८ नार
 द उवाच मायाक्षेत्रं हियत्प्रोक्तं तथा द्वादशयोजनं तद्ब्रह्मि प्रथमं देवविस्तारेण मम प्रभो ९ स्कंद उवाच शृणु नारद वक्ष्यामि मायाक्षेत्रं सुपुण्यदं
 गोत्पतिचमाहात्म्यं शृणु ख्यैकमना हि मे १० मायाभगवती साक्षात्स्थितिस्थित्यंतकारिणी तत्क्षेत्रं हि समाख्यातं भावमुक्तिं प्रदायकं ११ परादक्षो
 जने जाब्रह्मपुत्रो मुनीश्वर तस्ये मंदहिता विप्रसनी नाम्नी मनोहरा १२ यस्याः सारणमात्रेण सर्वदेः त्वै प्रमुच्यते पपा सर्वमिदं व्याप्तजगद्वै सचराचरं
 तत्क्षेत्रं दर्शनात्तद्ज्ञानचभूयो भिजायते येन दृष्टुमिदं क्षेत्रं सफलतस्य जीवितं १४ गंगाद्वारे कुशावर्ते विल्वके नीलपर्वते स्वात्वाकनखने तीर्थे पुन
 र्भाविद्यते १५ सर्वदेवा संगंधर्वा यक्षकिन्नरापसाः तिष्ठन्ति येन तीर्थे हि सर्वे ते मुक्तिभागिनः १६ चंडिका तीर्थं राजे हि स ह्यन्नातो महासुने सध
 रुरुषो लोके सफलं तस्य जीवितं १७ दक्षेश्वरं महादेवं दृष्ट्वा वै भक्तिनत्परः द्वात द्वात्यो भवेन्मर्त्यो धन्यतां पाति सत्वरं १८ द्वोणतीर्थे पियः कश्चि
 च्छिवसंन्यस्तमानसः स्नानं दानं जपहोम कुरुते भक्तिनत्परः १९ तत्सर्वकोटिगुणितं भवत्येव न संशयः रामतीर्थे च यः कश्चिन् स्नानं वै प्रकरोति हि
 २० स यानि शिवलोकं हियावदिंद्राश्चतुर्दश हृषीकेशे नृपः कश्चिद् दृष्ट्वा तीर्थे सुपुण्यदे २१ दृष्ट्वा श्रीभारतं देवं ज्ञातिवै भक्तिनत्परः मुक्तिभागे भवत्येव न संशयः

सवाभगिन्योमेदेवभवेपुस्तत्रचागताः २१ श्रुत्वोत्सर्वपितुर्गे हेगेहेतिष्ठतियासुता कथंचकीदृशंतस्याद्दयंसुरवंदिन २२ कदाद्रक्षामिपितरंसु
 निमिःसमुपासितंभगिनीश्चमहादेवमातरंचकदापुनः २३ इतिसे हृदयेदेववर्ततेहर्निशंप्रभो देद्याज्ञांममदेवेशयथायास्यामित्रत्रहि २४ शिवउ
 वाच अनाहूताकथंदेविपितुर्गेहेमनः शुभेकथमुत्सहतेतेद्यनिष्ठस्यप्रजायतेः २५ यथामन्येतयोदेविस्वात्मानंसतनंप्रिये २६ उत्सवेचवि
 श्रेयेणस्वाहूतोनितरां व्रजेत् यदिगच्छेदनाहूतोलघुतांयातिमानदे २७ मित्रंस्वच्छतयाविद्यात्समंसमतयातथा विद्याद्वेषेणशत्रुंवेदितिप्राहुर्म
 णः २८ ऐश्वर्यमदसंयुक्तंत्यजेन्मित्रं पलालवत् पितरंवापिपुत्रंवाभ्रातरंवापिदक्षजे २९ ऐश्वर्यमदयुक्तानांमहंकारपरात्मनां यदिगच्छेदना
 त्रिसतांयातिसत्वरं ३० मुखंद्विर्वर्णयतेदृष्टान्तगृहमागतं यस्तुगच्छेदनाहूतोजायतेः माननासनं ३१ देव्युवाच सम्यगुक्तंहिभगवंस्त्वयादे
 हेश्वर नपितानतथाभ्रातानसंतिमित्रबांधवाः ३२ केनसाकंतवेशस्यभोहोवैसंभविष्यति भूयणंतवसर्वाश्चद्युशंतंविषमुच्यते ३३ निगणो
 महेशानमापपारहितश्चैवैकथंमित्रंमवेदेवनवसंसारनाशक ३४ किमपेक्षानवेशानभवेत्कस्यापिकालकधारणंभस्मनोदेवपात्रयस्यक
 कं ३५ कार्तिकेयउवाच इतिश्रुत्वानिगादितंदेव्याश्चभगवान्शिवः विसनस्कांमहेशानींभवानींप्रत्यभासत ३६ शिवउवाच देविगच्छ
 तद्देयदितेऽग्राग्रहः खलुयज्ञस्यदर्शनार्थापभाव्यस्योत्पत्तिहेतवे ३७ कार्तिकेयउवाच इत्याज्ञांशिरसाधृत्वाचरणावभिवाधच ययोसा
 त्रैगेहंद्रष्टुंयज्ञमहोत्सवं ३८ तत्रगत्वाभहामायाददर्शमुनिसप्तमान् कशपाणीन्महामत्वान्मृगचर्मावरांस्तथा ३९ सैद्रान्सुरगणान्य

गोदक्षस्यान्नप्रजायते: २ पुरादक्षो महातेजाः प्रजानां पति सुवरः वभवा संत कुशलः सर्वशास्त्रेषु वैद्विजः ३ यो वै पुरा हिविभेद्रदक्षो गृष्टाय जा
 नं त्रस्य एयो भगवतः सृष्टिकर्मणि तस्य हि ४ कन्या वभवुस्तस्यापि त्रस्य संततिकारिणः एकदा स मुनिः पूर्वयज्ञाय कृतवान्मति ५ आगताश्च
 पूर्वसदेवासुरमानुषाः दर्शनार्थं हियज्ञस्य दक्षस्या द्भतकर्मणः ६ मुनयः कुशहस्ताश्च सोत्तरोपाजिनां वराः वसिष्ठादिमहात्मानो दंडपुस्तक
 काः ७ शिष्योऽपि शिष्येऽर्थ्युक्ताश्च नानाशास्त्रविशारदाः पुलस्त्यः च महाभागः पुलहः क्रतुरंगिराः एते चान्ये च बहवो मुनयः समुपागताः विश्वे
 स्तथा दिव्या मरुतो यक्ष किन्नराः ८ साध्याः सिद्धा महात्मानः सेंद्रा सुरगणास्तथा विद्वमुश्च भगवान् चंद्रमाश्च बृहस्पतिः ९ गानंजगुश्च गं
 किन्नराश्च तथैव च ननु त्वाप्सरसश्च नानागानविशारदाः ११ आनकाः पटहादक्षास्तथा दुडमिपंक्तयः नेदुश्च सर्वतो विप्रपुष्याणि वयश्च
 १२ महानेव समाजो भूत्सर्वेषां भगवत्प्रियः तेषां मध्यगतो दक्षः सुतगंशो भर्तुमुने १३ समारेभेत तोयज्ञो मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः बभूव हिततो
 महानेव महात्मनः १४ सवश्चिदहिता विप्रनिष्कंद्यो मुमहामते आगताः सर्वतो दिग्यो दिव्या भरणा भूषिताः १५ वदतां रेव चराणं तु मुखेभ्य
 तया श्रुतं सत्यायज्ञं पितुर्विप्रदक्षस्य नियतात्मनः १६ नडुपश्रुत्य सहसा सती वै पितृवत्सला तत्र गंतुमनश्च केनानासुनि विराजिते १७ ब्रजं
 नि सर्वतो दिग्भोगंधर्ववस्त्रनायकाः विमानेषु स्थिताश्चैव सर्वाभरणभूषिताः १८ अंवरं शोभितं दृष्ट्वा विमानैः सर्वतो दिशं उवाच श्रीमहादेवं नाना
 गणमुसेवितं १९ सत्युवाच भगवन्परमेशानं च वरं पर्यलं कृतं वृत्तं ममापि तु मे देवर्तते सुहोस्तवः २० द्रष्टुं न मुत्सवं देव मनो मे त्वरयत्यलं —

होनामप्रजापतिः न किंचिदुक्तवान्विप्रहृष्टातस्य विचेष्टितम् ५८ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये सतीदेहोत्थागोनाम तृतीयोऽध्यायः
 १ स्कंद उवाच ॐ श्रुत्वा तत्पुनर्विप्रभार्याया जाविदसि क्रोधा मयं विवृताक्षप्राययो भगवान् शिवः १ नैकशस्त्रप्रहरणं प्रवृत्तास्याभयानकाः के
 चित्पाथाराहसाश्च केचिद्दृष्ट्वा कहलकाः २ एकपादा ऊर्ध्वकेशाः श्यामांगालोहितानना घोटकास्याश्च केविद्धिके वित्तोरुनयकाः ३ केचिदंजनं कू
 टाभाः केचिद्गस्मविलेपनाः कवचाश्च तथा केचिदेकहस्तास्तथापरे ४ सिंहव्याघ्राननाः केचित्कूर्मास्य लवकर्णकाः लवस्तनाश्च केचितुकेचित्त्रैव
 शिरोरुहाः ५ दीर्घग्रीवा दीर्घनखा दीर्घास्था दीर्घनासिकाः दीर्घदंता दीर्घदेहा दीर्घावरसमावृताः ६ नंदी भृगी भृंगस्ति प्रैतास्यो वज्रनामकः कुवल
 योश्च कर्णोश्चानिर्मुंडोऽस्त्रकारुणाः ७ पुष्यदंनो वृहन्नानुरमिताश्चोश्चवाहनः तुंडिको दंडकश्चैव कालनामा तथैव च ८ असुरांतो जनाल्हादोल्हाद
 को यामिकस्तथा चंडकोतिकरालश्च चंडराजो निशाचरः ९ एते चान्ये च बहवो गणाः शर्वस्य हेमुने कोटीनां शतकोट्यश्च तथा पुनः शतानि च १० प्रा
 जगमुः सहस्रातेन श्रीशिवेन महात्मना संप्रेषिताश्च ते सर्वे धावतः सर्वतो दिशं ११ कैलासादं वतीर्णस्ते नृत्यन्तश्च तथापरे कुवंतश्च महाशब्दमहासं
 तथापरे १२ तत्र सः सर्वभूतानि समुद्राश्च चकंपिरे चकंपेव सुधाविप्रचंडकै निमिराहता १३ शिवो पितृत्रास्ति नृमुंडमाली क्रुद्धः स्फुरन्नेत्रं करालवन्दि
 तेषूलहस्तो हरिचर्मशोभितं दंतप्रदं षोष्ठपुटः करालः १४ सधूर्जटिः कालकरालरूपो भयं करोमी मसुरादियुक्तः वंसहिवज्वालसुजंगमसौ त
 इत प्रभाभासुरनेत्रकांतिः १५ उत्थावरुद्रसहसा सहततो गभीरघोरो जगदीश्वरः शिवः ससर्जभूमौ पुरुषं महान्तं सहस्रबाहुं वपुया दिवंगतं १६

४० गन्धर्वान्किन्नरांस्तथाविन्धेदेवांश्च महतः साध्यान्सिद्धांस्तथापरान् ४० मागान्दर्शसर्वेषां देवानां दक्षपुत्रिकाभर्तुर्भागमनालक्ष्यप्रच्छपि
 रंसती ४१ देव्युवाच भोभोपितर्महाभागसर्वेदेवाः सभागाएवते सर्वेभर्तुर्भागकथनहि ४२ जामातरश्चभवतः सर्वएवागताः खलुभर्ताममापि
 हेतातजामातस्तेमहामते ४३ कथं नाकारितो देवो न्वयाभायविवर्जितः एतन्मे संशयं किं धिपथान्याश्च तथाप्यह ४४ स्कदउवाच निशम्य वचनं
 तस्याभवान्याश्च प्रजापतिः ब्रह्मस्य ब्रह्मपुत्रस्तु वभाषे वचनं शिवां ४५ दक्षउवाच तस्य वैभूतचेतालाः पिशाचाः शिवकाः गणायास्तस्य रूपानि
 विष्कगलं महेश्वरि ४६ भस्मनो धारणं यस्य विसृज्य ह्यशनं किल कारि चर्मपरीधानं सूर्याश्चैव विभूषणं ४७ अधिकां गन्तुं दहिनहीनां गच्छत
 था भवः देवतरो कालः सर्वेषां नाशकश्च सः ४८ भक्ष्यपात्रं कपालं चन्द्रमुडैर्मण्डितो हरः दधारुढः शूलपाणिः पाशहस्तो निरीश्वरः ४९ अकस्मान्
 त्यक्तैकस्माद्भस्य निजं भूते पुनः अकिं तं शिरसा धत्ते पुरदाहकरः परः ५० कंकालविलसन्भूमिस्पर्शाने भस्मलेपनः अयोनायो ह्यसंगश्च वचको
 विधया युतः ५१ एतादृशो महेशानिभतायेत वशंकराः अमंगलो मंगले स्निग्धा गभागो कथं भवेत् ५२ योग्यानामेव हे पुत्रि समाजोत्तिमस्वमम
 अमंगलस्य जेभर्तुः किं ततो दर्शनं शिवे ५३ नार्ह नित्यं सदसि यज्ञानां नाशकः सुभेदतासिदैवयोगेन भयायोगेन तस्य वै ५४ कार्तिकेय उ
 वाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य भर्तुर्निदात्मकं मुने कौपिनेरिक्तवर्णा सा सा श्रुत्वा वभूव ह ५५ सर्वेषां पश्यतामेव स देवा सुदक्षमां मनसा धाय
 चरणौ भर्तुः श्रीपरमात्मनः ५६ पपात सहसा वन्द्यो ज्वलिते धातुपुत्रकहा हाकारो महानासीत् सर्वेषां देवरक्षसं ५७ ततः स विस्मया विष्टो द

निनादांश्च शिवोजपतिमर्वदः ३४ इतीरयंतः सुगिरो नाना पर्वतशोभिताः चक्रः परस्परं युद्धं लोमहर्षणकारकं ३५ देवगणा शिवमणा सदृष्टोष्टपुटाः
 स्तथा किंचिच्छिंथीति शब्दाश्च मिदीति चैतथा ३६ हनहन महादृष्टिनिष्ठेति वासकृतं यदंतोयुयुधर्देवास्तथा प्रमथ सत्तमाः ३७ पाषाणैः पर्वतैः
 केचिन्निगडैश्च तथापरे त्रिशूलैः पट्टिशैः खड्गैस्तोमरैः शक्तिभिस्तथा ३८ एवं परस्परं युद्धं चतुर्देवगणास्तथा नरात्रिर्नैव दिवसो न च संध्या तथैव हि
 मो व्यंजते तदा विप्रतस्मिन्समसिदारुणे सोपिवैकाल पुरुषो नर्तत चरणांगणे ४० अट्टहासं तथा चक्रे नेत्रज्वाला समावृतः तस्य शब्दो न सर्वेषां व्या
 कुलं चाभन्नमः तदृष्ट्वा दुद्रुवुर्देवाः सिद्धः गन्धर्वसत्तमाः दृष्ट्वा तदा द्रवंतस्तान् शक्रास्त्रिभुवनेश्वरः ४२ प्रोवाच सर्वसैन्यानि गजराजो परिस्थितः प्राश्न
 र्य मत्तुलं मत्वा दृष्ट्वा तद्गुणं चेष्टितं ४३ इन्द्र उवाच रे देवगणाः सर्वे निवर्तध्वमशंकितः युद्धं कुरुत मामैष प्रमथेः सहसंयुगे ४४ स्काद उवाच इन्द्रस्य
 वचनं श्रुत्वा सर्वदेवामहामते नानाशस्त्रप्रहरणायुद्धाय विनिवर्तिताः ४५ ततो बभूवतु मुलं युद्धं वैलोमहर्षणं देवानां प्रमथानां च महासंवर्तको
 पमं ४६ अर्हं पतिस्मसकलान् महादेवगणांस्तथा इतस्ततश्च धावन्तावने शुरुधिरोक्षिताः ४७ एकवाद्भक्षिचरणा निपेतुर्दृष्ट्वा तले हाहाकार रवांश्चैव क
 तोनितरांगणः एतस्मिन्नंतरे देवो महादेव समुन्नवः चकार घंटानि नदं दृष्ट्वा तान्योडितान् मृशं ४८ ततस्ते पार्श्वदाः सर्वे समुस्युर्महीनत्वात् निराम
 निरानंका द्विगुणं बलमाश्रिताः ५० चक्रः कोलाहलं शब्दं सदृष्टोष्टपुटाः पुनः युयुधर्देवसंघैः पाषाणैः पर्वतैर्मृशं ५१ अर्हं पाप्मासुरसुगन्देवा
 वासवो दितान् तयोश्च सैन्ययोर्मध्ये जातो वैरुधिरार्णवः ५२ उत्पेतुर्गगने तूर्णं महादेवगणास्ततः आकाशच्छादयामासुः कृतांत इव कोपिताः

सूर्यदृष्टिचचलत्प्रकाशं करालदंष्ट्रं ज्वलदग्निमूर्ध्वं नृमुंडमालं विविधोद्यतायुधं ददर्श देवो भुवि चाग्रतः स्थिते १७ स प्रत्युवाचाथ महेश्वरं तं
कर्म कर्तुं स्मरणं मन्त्राद्य गृह्यंतमित्येव महो महेशः समादिशत् कार्यमिति स्फुरन्तं १८ इत्युवाच दक्षं जहिस्य ज्ञा हित्व मेव प्रमथाग्रणीः पुरुषो हि
महास्वहिन हित्वा स दृशः क्षचित् १९ स्कंद उवाच इत्याज्ञप्तः शिवेनासौ श्रीशिवं परिचक्रमे नमस्कृत्वा च पुरुषो ययौ प्रमथ संवृतः २० न दत्त
अश्वत्थं तश्च हसनः प्रमथागणाः अग्ने कृत्वा च तं देवं देवं जं हृत्य पिंगलं २१ उद्यम्य शूलं सह माजगत्संहारकारकं प्राहरच्छिवसेनानी महाकाल
इवांतकः २२ दृष्ट्वा तदभ्रतं सर्वं उदीच्यां रज उत्थितं ऊचुः परस्परं यज्ञे सदस्या नृत्विजश्च ये २३ किमिदं किमिदं जानं केचिद्भान परायणाः जाना
अविस्मया विष्टा द्विजपद्मश्च ते द्विजाः २४ वानानवांति प्रथमं कथं कल्प उपस्थितः दस्यवो वा भविष्यंति कतः प्राचीनवर्हिषः २५ अहो नाहो न
किमिदं प्रलयः समुपस्थितः किं कर्तव्यमतीत्याभिः कुत्र वा गम्यतां त्वरं २६ स्कंद उवाच ततो ददर्श पुरुषं शूलाग्रग्रथितेभकं गर्जन्त सर्वसैन्या
निद्रावंतं मुनिवर्दिन २७ उवाच तान् देवगणान् साध्याश्च मरुतो गणान् सज्जीभवन् युद्धाय नानाशस्त्रविशारदाः २८ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य
दक्षस्य कुपितस्य हि उतस्युः सर्वतो देव्याः युद्धाय कृतनिश्चयाः २९ आदित्या वसवो देवाः साध्याः किन्नरगुह्यका उरगारवणाः ३० मुनयो मानुषाश्चैव
तथान्येन रुरीजाः एरावतं समारुह्य वासवोऽपि समाययौ ३१ नाना देवगणैः सार्द्धं दक्षस्याप्ययकारकाः नानाशस्त्रप्रहरणयुद्धाय कृतनिश्च
याः ३२ यज्ञस्य विघ्नकर्तारः सदष्टौ पुराश्च ते कुर्वन्त सूर्यघोयांश्च तथा शरवरवान् द्विजः ३३ तेऽपि प्रमथनायाश्च चक्रः कोलाहलं परं घंटाशन

था १ सदस्याश्च निरुत्साहाः श्रीमत्प्रमथनिर्जिताः भयाकुलास्ततः सर्वे प्रणम्योर्चमहेश्वरं २ देवा ऊचुः क्षम्यतां देवक्षमासाराभवाद्दशाः यदि मन्ये पुरधि
 यां भवन्तो वा पराधकं ३ उत्थाष्टतो कथं देव भवतां प्रवरात्मनां वपमान प्रमताः समहो भागो भवाद्दशा ४ यत्पूज्योत्कर्मणं देव तस्यैव कर्मणः फलं ज्ञानोसि
 त्वं महादेव देवानामपि देवता ५ पुरुष उवाच यथा यूयं तथा ह वै किं करो जगदीशितुः गच्छ ध्वं त्रिदशाः सर्वे ह्यतागसि महेश्वरे ६ प्रसादय ध्वं मन्यायै
 विरोधं त्याज्य सत्वरं निजक्षेमनिमित्तं हि सक्तिगम्यं महेश्वरं ७ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्ये सर्वदेवगणस्ततः वेपमानाभयग्रस्ताश्चाहि त्राहीनि
 चासृष्टात् ८ वदन्तो मुनयः सिद्धाः सदस्याः सत्विजस्तथा ब्रह्माणं वै पुरुस्त्यसं वद्धं जलधश्चोत ९ महादेव महादेव महादेवेति वै पुनः गृणन्तो विव
 धा सर्वे हाहाकारस्वास्तथा १० कैलासं रुहंश्चैव सेन्द्राः सर्वे दिव्योक्तसः वनस्थलीश्च पश्यन्तो हिमपुंजविमंडिताः ११ स्वर्णवृक्षास्तथा विप्रपरस्कोकि
 लकृजिताः प्रापशो दुर्गमास्तत्र वापीः स्वच्छजलाश्च ताः १२ कुसुदोत्पलशोभाद्याः प्रलिपुंजमनोहराः नानापक्षिमृगाकीर्णानानात्रिलपिताकुलाः १३
 पर्वतान्यरितो विप्रपश्यन्तो वासवादयः जग्मुः कैलासाशिरवरे नाना मुनिगणान्विते १४ तत्रागत्वा महेशानददृशुर्भूतिभूयितं सर्पालंकारसंयुक्तं गज
 चर्मविभूयितं १५ प्रियपारहितं देवं सर्वज्ञं परमेश्वरं त्रिनेत्रं परितो विप्रसिद्धचारणसेवितं १६ सनकाद्यैर्महाभक्तैः स्तूयमाने विभुसुरा चितं पतं
 प्रती देवी सर्वज्ञं परमेश्वरं १७ दृष्ट्वा शिवं राजमानं कैलासाद्रिमिवापरं भक्त्या गद्गदया वाचा ब्रह्मा स्तोतं प्रचक्रमे १८ ब्रह्मोवाच नमोनमस्तेशत
 भमस्ते विभो त्रिनेत्रारि निषूदन प्रभो त्वमेव याता सुस्मानं त्वमेव हर्तानयनाग्निना सृज १९ नचादिरं तर्न च मध्यमस्मिते त्वमेव हि नाथ सुरादिका

निपेतुर्यज्ञसदनं यत्र देवाः सवासवाः प्राग्वंशं प्रमथाः केचिद्वभञ्जुः कुपिताभ्यः ५४ पत्नीशालांतथा केचित्केचिद्वानिध्रकांस्तथा महासन्नंतुके
 द्वैचूर्णयामासुरुतमाः ५५ कभजुर्यज्ञपात्राणीतद्विहारांस्तथापरे अग्नीन्वेनाशयामासुर्विमिदुर्वदिकास्तथा ५६ कुंडेष्वमूत्रपन्केचिद्विष्टांचक्र
 त्थापरे मुनीनांच तथा पत्नीरेकेवभिरतर्जयन् ५७ केचिद्वैजपहर्देवानासन्नांश्च पलायितान् मणिमान्नामविप्रैर्वंधभृगुसंजसा ५८ वीरभद्रो
 पिदक्षंचचंडीशः पूयणंतथा नदीश्वरोग्रहीद्विप्रंभृगुनाममहाबलं ५९ सर्वान्लान्दृत्विजो देवसदस्याः सदिबौकसः अर्हयामासुहस्ताग्रेर्ग्रावभिर्मुष्टि
 भिस्तथा ६० तास्ते तथा विधान्प्राशेतास्ते प्राद्वन्दिशः सदस्यादापसर्वेषां मणिमान्नामनामतः ६१ भृगोः स्मश्रुणि सहसालुलुचप्रहसन्निव पा
 तिनस्य भगस्याशुनेत्रैवै उज्जहारसः ६२ नदीश्वरो महादेवगणैर्वै विप्रसत्तमचंडीशः पातपद्मं न्यूह्यैव महासते ६३ प्राप्यमानं महादेवं दंतात्
 दर्शयन्बलु वीरभद्रो महाबाहुर्दक्षस्यो रसिहेतिना ६४ आक्राम्य सहसा पद्मां छिंदन्नपि महेश्वरः तडुहर्तुं हि शस्त्रैश्च समन्त्रैरपितत्त्वतः ६५ अभिदं
 त्सतदा देवो वीरभद्रो महागणः विस्मयं परमलेभे दध्यौ पथुपतिचिरं ६६ दृष्ट्वा संतपनं योगं भवेत्तस्य प्रजायतेः तेनालो वीरभद्रस्तु यजमानयशोशि
 रः ६७ कापात्समाहारतृणीघ्नं दर्शयन् हस्तलाघवसाधुबादो महानासीत्प्रमथानां सहात्मनां ६८ हाहाकारवद्वासीदन्येषांच मुनीश्वर अग्नौ जु
 हावन्स्त्रीर्यदक्षिणायाममर्षतः ६९ आश्चर्यमभवच्चोग्रं सर्वेषांच भयानकं एतच्छात्वा महादेवः प्रतस्थे गिरिनायकं ७० इति श्री स्कंद पुराणे केदार
 खंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ४ स्कंद उवाच ७१ अथ सर्वे देव गणः प्रथमैश्च प्रशमिताः शस्त्रैर्निरुत सर्वगाः नटादिभिः सहिताः स्त

स्मैस्थिरात्मने नमस्तस्मैसुविभवेनमस्तस्मैशिवात्मने ३५ इन्द्र उवाच भक्तोभजेहंभवतोमहेशपादारविंदुहिणाधिगम्यं यत्सेवनायातितरांमहे
 शं निवृत्तमायागुणसंप्रवाहः ३६ वंदेप्रभुभयहरंशरणागतानांसद्विद्यपानिजगुरुंभुवनेकमाद्य संसेवितोघ्निकमलंप्रमथेऽश्वरैस्तुनानान्मुंड
 कृतहस्तगलेर्महद्भिः ३७ देवगणाञ्जयः शिवः प्रसन्नतोयातुपातुनोनिजबालकान् यएवत्रिषुलोकेषुनानाभातिजगन्मयः ३८ नमस्कृर्मेवयं
 देवाः प्रपन्नाश्चरणेषुते अनेकसिद्धससेव्यस्जसेप्रभवेनमः ३९ रत्नोरत्नोदेवदत्तमानान्मसंततः क्षम्यतांक्षम्यतामीशक्षमावंतोभवाह
 राः ४० स्कंद उवाच इतिस्तुतोमहादेवोभक्तिमद्भिः सुरासुरैः प्रसन्नस्त्वब्रवीद्वाक्यं सवागेवदिव्योक्तसः ४१ अस्माभिर्भगवन्देवनज्ञातोसिविमोहि
 तैः माययातेमहादेवशिरवेयंभवतासदा ४२ शिव उवाच प्रसन्नोस्मिवरंजूनसर्वदेवासवासवाः मपिप्रसन्नेजगतिदुर्लभंनविष्यन्ने ४३ अतः परं
 महाभागा इन्द्रसकर्मगर्हितं यूयमाकुरुतस्मिप्रशान्तिर्भवतुवः सदा ४४ स्कंद उवाच इतिश्रुत्वा महादेववचो हृष्टतनुरुहा ऊचुः प्रांजलयः सर्व
 गुणतोदेवतागणाः ४५ देवगणाञ्जयः पुनर्जीवतुदक्षोसौपरमात्मन्महाशयः भगस्यनेत्रेभवतां हृदोदंतास्तथैवच ४६ अश्विनोर्वाहन
 वसर्वागादेवतागणाः यज्ञः संपूर्णतांयातुशान्तिरस्तुसदाशिव ४७ यदादास्यंतिवेदेषादुःखंस्वजनवहन्नभंरक्षाणियास्त्वयादेववयंमो
 विमोहिताः ४८ सदाशिव उवाच श्रूयतां हि देवगणा अपराधंनचिंतये अस्मत्कोयामिभूतावां हृदोयंसंयतोमया ४९ दक्षः प्रजापति

२० नविधतेतोभवताभवेशरूपं वभेदं किल सर्वमध्ये अहं हि जाने निरतारामिदानो सर्वस्य
 वंशस्य परं निधानं २१ शिवाच्च शक्तेश्च परंतु यद्वैतद्वैभवानादिजनिर्मदेश भिन्नश्च भक्त्या भगवन्मवान्वैत्वसंगतो माजगदात्मशक्तिः २२ सर्वसृजत्य
 तिवदंति सर्वे ये वां मनस्वच्चरणारविदं पुनस्त्वमेवाखिलतो कपालकोमापागुणप्रेरणायामहेश्वरः २३ त्वमेव चांते निधनप्रकारको भवस्य भिन्नो भग
 वान्महेशः त्वमेव धर्मार्थसुखप्रवर्तको यज्ञो भवान्सर्वगतस्त्वमेव २४ त्वपैव देवेश भवेश सेनबोधर्मस्य तत्त्वस्य कृताः पुरातनाः यद्वैयरं ब्रह्म महेश
 शयोगिनो ध्यायंति तत्त्वार्थविदोक्षरं परं २५ निर्लेपकं ज्योतिरमेयमीश्वरं तद्वैभवान्मावित सर्वजीवक सत्कर्मणं कर्म भवान्मवाकारः सुमंगलं प
 दुवं मंगलानां २६ तेजः परं पद्मविपूर्वकानां त्वमेव यद्वैयदकिंचिदस्ति सृष्टिद्विदाता भगवान्महेश्वरः कुबुद्धिदस्तं भवबंधकारणं २७ यद्वैजगत्यां
 क्रियते हि जंतुभिः सर्वस्य बीजं जगदाकरः प्रभो दक्षेण यद्वैकृतमाननाशनं समस्यते सर्वसुहृत्सु विसुच २८ न जायते वैमहतां भवादृशां मानस्य भंगः
 कुकृतो मेहेश्वरः क्षमस्व दक्षस्य कृतापराधं रक्षस्व लोकान् स्वकृतान काले २९ लयं विभो देववरत्रिनेत्र रमेशां छंति तरां हि सर्वे स्कंद उवाच इति सु
 तो वै भगवान्पुनरिर्धात्रा सुवद्वां जलिना मुनीश ३० मुनीश्वरवै प्रणनार्तिनाशनं महेश्वरं तुष्टुवुरा मेहेन्द्राः मुनिगण ऊचुः क्षमस्व हे नाथ दुरात्मभिः
 कृतं क्रौर्यं च नानाविधमप्यशोशं ३१ यद्वा पराधं तव भागनाशनं रक्षस्व सर्वाणि जगंति नायक नमस्तस्मै महेशाय नमस्तस्मै हिमंभ्यते नमस्तस्मै
 निरीशाय नमस्तस्मै सुबाहवे ३२ नमस्तस्मै सुनेत्राय नमस्तस्मै सुरबाय च नमस्तस्मै विगुरवे नमस्तस्मै सुधावते ३३ नमस्तस्मै महेशाय नमस्तस्मै

ह. द्वा.
२२

प्रतेनमः ६८ सहस्रधनुषेतुभ्यं नमस्ते गौरवचसे भूमिभूयितदे हाय सर्वे चर्यप्रदापिने ६९ नमस्तुभ्यं सुरेशाय नमस्तुभ्यं परात्मने
मत्कत्रै वै जगत्पालयते नमः ७० नमस्ते शूलहस्ताय नागयज्ञोपवितीने नरमुंडसुमालाय चंद्रार्द्धकृतशेखरः ७१ स्वां उवाच इदं लो
जिः समुत्थाय ज्ञेतां जलिः संयदस्तस्य तां यते दुः स्वप्नादिविनश्यतिः ७२ इति स्तुतो वै दक्षेण महादेवं प्रभुप्रभुः उवाच मधुरं वाक्यं स तुष्ट
वत् ७३ शिव उवाच वरं ब्रह्मिवरं ब्रह्मि स तुष्टुस्तव सांप्रतं स्तुत्या च कृतपादस्तव यान्मन्मधि पाभुवि ७४ दक्ष उवाच महादेव प्रभो देव
सियदीश्वरः त्वया दकमले भक्तिर्मम जन्म निजन्मनि ७५ भूयातये दंतीर्थं तु महापातकनाशनं यस्य संदर्शना देव ब्रह्म हज्यादिकानि च ७६
निप्रशंसं यातु यदि ते मप्यनुग्रहः स्थितिश्च भवतो नित्यं क्षेत्रे भवतु सर्वदा ७७ श्रीदेव्याश्च पुनर्देहोक्षिप्रं भवतु मारिचं त्वया सह विवाहश्च तथा
पानह ७८ शिव उवाच सम्यक् संपादिता दक्षसद्भक्तिर्वै रनाशिनी भविष्यत्येव हितया यथायां चाकृता त्वया ७९ इदं क्षेत्रं महापुण्यं पावद्वै यज्ञ
यत्र मायातिमिन्नं हि ज्ञानं सर्वं प्रजायते ८० तस्मादिदं महाक्षेत्रं माया संज्ञं भविष्यति सकृद्दर्शनमात्रेण स्वस्य तीर्थस्य मानद ८१ कोटिजन्म
पापेभ्यः परिसुच्यते पृथिव्यां यानि तीर्थानि ते यांश्चेष्टनमं स्मृतं ८२ यस्मिन् स्मरणमात्रेण सर्वपापैः प्रसुच्यते धन्यास्ते पुरुषा लोके माया
सिनः ८३ नाम्ना दक्षे श्वरोणैव निवसिष्यामि क्षेत्रके यस्य दर्शनमात्रेण सिद्धयोद्यौ भवन्ति हि ८४ प्रदृष्ट्या मानवा येपि करिष्यन्त्यल्पबुद्धय
जाधीशतस्तसर्वे विफलमवेत् ८५ श्रीदेव्याः प्रभवश्चापि भविष्यति हि माचले तया मम विवाहश्च भविष्यति न संशयः ८६ स्वां उवाच १८

शीर्षो भवत्वसौ शिरसा तु सुखेनाशुमत्प्रसादात्पुनः पुनः ५० भगवश्च चक्षुषेक्षेन भागं स्वं वर्हिषो भगः पूषा पक्षतुदस्मिन् यजमान
 का ५१ देवाः सर्वोपसर्वागा भवतु विगतज्वराः पूष्णो दन्ता वाहवश्च दस्त्राश्च कृतहस्तकाः ५२ भवतु नक्षत्रवः सर्वे भृगुर्वैश्वसश्च वा नभवेत्
 विष्णुः सर्वस्वस्थाने हि भवतु च ५३ स्कन्द उक्तः वनि देवेशे सर्वे देवाः सवा सवाः साधु साधु ब्रुवंतस्ते गृणंतो गिरिजायति ५४
 देवं समामं च सर्वे देवाः सवा सवाः प्राजासुः सशिवा पक्षे मायाक्षेत्रे महाशयाः ५५ संविधाय च तत्सर्वं यदा ह भगवान्शिवः सवनीय यशो
 यशिरो दक्षस्य संदधुः ५६ संधीयमाने तच्छीर्ये दक्षो नाम प्रजापतिः शिवा भिवीक्षितः शीघ्रमुत्तस्थौ सहसा भुवि ५७ सददर्शं महारुद्रं तद्देवक
 कृतः तद्दर्शनाद्भूत्स्वच्छो यथा वैशारदो हृदः ५८ शिवस्तवा यकृतधीर्नाशको द्वाय्यगजदः सुतां परेतां हिसतीं स्मरन् दुःखेन पीडितः ५९ प्रेम
 लतां मानो मुहूर्ते प्राप्नोति संशकः निर्व्यलीके न मनसा तुष्टाव परमेश्वरं ६० दक्ष उवाच अनुग्रहस्तु भवतां कृतो वै मम सांप्रतं युक्तो दंडस्त्व
 सुकर्तव्यो भूतिमिच्छता ६१ अवज्ञाया कृता देवमयाने पापबुद्धिना मोहिते नतरां देवमापया भवतः प्रभो ६२ नमस्तुभ्यं भगवते निर्गुणपम
 नरे जमायशांताय योगिनां पतये नमः ६३ मोदुष्टमायः पतये सर्वा पसुहृते नमः हिरण्यरेतसे तुभ्यं हिरण्यपतये नमः ६४ हिरण्यकृतबंधा
 वैश्वमर्दिने हिरण्यभृगहने च हिरण्याक्षविमोहिने ६५ अग्निवर्णयते देववह्निने त्रापते नमः बन्धो कृतनिवासाय नमो ग्निमुखते
 निर्वणिष्ठो मनिवासाय राजसूयनिवसिने राजराजसुसेव्याय राजराज उपस्थिने ६७ भूतानां पतये तुभ्यं नमस्ते परमं पितृने कपर्दिने नमस्तु

ह. द्वा.
२२

महाभारतमः प्रयाचित इति ख्यातः सार्थनामा द्विजाधमः ११ पूर्वतूजातमानस्य पितायमवशगतः यदायातो भाग्यहीनः पंचवर्षात्मको
नरकपा १२ त्वमापन्नास ज्ञातीनां यशं पातः उपनीतोपि नाविप्रैः संध्येनैव चकार हः १३ लोलुपः सवभूवाथ चौरकर्मणि स द्विजः गतो देशांत
त्रिः कृतिः सगतः १४ तैरेव चर्द्धितो विप्रतदा चौरो द्विजाधमः तेषां वैतस्कराणां च सदा मध्यगतो हि सः १५ वकारहृष्टः कर्माणि स्त्रीनाम
नयः प्रोक्तानां कालरूपो दुर्वलानां तथैव च १६ येन केन प्रकारेण धनार्जनपरो भवत् सर्वत्रासणालिगं हि प्रनष्टं तस्य दुर्मतेः १७ विरू
पागयो देवास्त्रासणकर्मणि कुजोति ह्रस्वसर्वांगो विनष्टस्मानसध्यकः १८ श्यामो बृहच्छिरादुष्टः स्वल्पदेहो नृशंसकः सदा परश्च हस्तश्च
॥ १९ च १९ वनेवासो न तस्यापि मित्रसंबंधयां धवाः नासन्नारदकुत्रापि धृष्टस्य हि दुरात्मनः २० एकदा समहादुष्टो भृगास्योतिभया
हिमदुर्भिसाई मायाक्षेत्रे नराधमः २१ निशीथ समये तत्र कर्तुं चौर्यं द्विजाधमः स्थितः त्रमहात्मानः समाजे महति स्थिते २२ माहात्म्यश्रव
त् तस्य नारदः सन्यस्तमानसास्तत्र श्रीशिवे भाक्ते संयुताः २३ श्रुत्वा तीर्थप्रशासा हि मुदा परमया युताः प्रशंसतो मुहुश्चैव प्रहोपण्य
परमोदमाना नृपयोत्रास्त्रासणदयः प्रहो धन्यतमालोके आगच्छतो महास्थले २४ तैरेव सुकृतं पूर्य कृतमेव न संशयः इत्येवं सं
हात्म्यमुत्तमं २५ इति श्रुत्वा वचस्तेषां सर्वेषां मुनिसत्तमः चौरांस्तान् ब्रवीद्वाक्यं मशमचितो द्विजाधमः २६ प्रश्मचित उवाच भो भो
वच भृगुध्वं महचः खलु प्रशंसंति कथं स्थानमिदमेते द्विजातयः २७ धनं नूनं महाभागाः स्थापितं वै भविष्यति तेनैते ब्राह्मणाः सर्वे प्रशं

पान्देवो गृहीत्वा तत्सतीवपुः स्कंधे कृत्वा ययौ विप्रकैलासे गुह्यकालये ८७ ततो बधिमहाभागमायाक्षेत्रं बभूव हः त्रिषु लोकेषु
 सतीवपुः ८८ द्वादशयोजनायातं यज्ञस्यापतनं द्विज तत्प्रमाणं महाभाग बभूव क्षेत्रमुत्तमं ८९ अस्मिन् क्षेत्रे द्दमासेन शिवस्य
 ति शिवसायुज्यं किमन्यैर्वहमायितैः ९० दक्षे चरं महादेवं सकृद्वै प्रणमंति ये नदीभृश्यादिभिस्तुल्योभूपात्मानवसत्तमः ९१ पंचा
 क्षरमथापि च अहो एतन्नेण विजयं त्रिभिः सिद्धिं भवाप्नुयात् ९२ इति ते कथितो विप्रमायाक्षेत्रं बोधमया येच्छुत्वा पितरो भक्तपाशिव
 भूत् ९३ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये यज्ञसंधानतीर्थोत्पत्तिर्नाम पंचमोऽध्यायः ५ स्कंद उवाच ॐ इदं तीर्थं
 गागमे पुनः गंगा द्वारमिति ख्यातं स्मरणात्पापनाशनं १ महाभागीरथो राजा सूर्यवंशधरः प्रभुः आनया मामस्वर्गाद्वै गंगापरम
 पतिना गंगा एथिव्या मागता यदा तदैवोस्य द्विजश्रेष्ठ गंगा द्वारमिति स्फुटं ३ गंगा द्वारे नरं विप्रस्वर्गभूमिः स्मृता बुधैः ४ अथ नृप
 द्वारे नरं विना ४ इदमेव महाभाग स्वर्गं द्वारं स्मृतं बुधैः यस्य दर्शनमात्रेण विसृक्तो भवबंधनैः ५ ब्रह्मविद्भुमहेशाद्या देवानि
 यः सिद्धगधर्वा गुह्यकाप्सरसांगणः ६ तिष्ठन्त्यत्रैव भगवंच्छनुं संसारबंधनः संसारतापतप्तानां भेद्यजंतीर्थमुत्तमं ७ पापानि
 स्म हन्त्या समा नि च कृत्वा न्यत्र प्रयात्यस्मिन्मृतो मोक्षमवाप्नुयात् ८ अणुनारद वक्ष्यामि कथां तापविनाशिनीयथा चां डाल
 क्षास्त्रेण वंशजः ९ प्राप वै परमं स्थानं ब्रह्मविद्भुमशिवात्मकं अस्य क्षेत्रस्य विभवान्छुण्णं ध्वमुदासते १० बभूव ब्राह्मणः क

महोभागाः पतितपादसान्निधौः अप्रश्मचित्तमहाभागं रूपया परया युताः ४० ब्राह्मणा ऊचुः भो सी पुरुष कस्व वैकतो वा त्वमुपागतः कस्माद्गच्छसि
 नरकं पापकर्मफलं तथा ४५ अप्रश्मचित्त उवाच न जानामि कुलं शीलं स्वस्य वै पापकर्मणः अश्रौषं ब्राह्मणजन्मततश्चौरो भवंस्तथा ४६ कथं स्या
 चिः कृतिर्मेघ तद्धतममसांप्रतं अन्यथा सर्वदा विप्रा गच्छामि नरकं ध्रुवं ५० स्कंद उवाच इत्युक्त्वा श्रुपरीताक्षः पपात चरणे युसः तं दृष्ट्वा तेपि मु
 नयः प्रोचुः स्तं विप्रवंशजं ५१ मुनय ऊचुः अहो धन्यतमो सित्वं योऽस्मिन्नेत्रे समागतः शमं पातानि पापानि तवेदानीं द्विज्यं भ ५२ अस्माद्वै पूर्व
 भोगयोगं मातीरमहागिरिः तत्र गत्वा महाभाग महादेव परो भवतु ५३ स तु घृस्तु महादेव सर्वं ते संबदिष्यति अतोऽस्मद्ब्रूना तूष्णीं गच्छतत्र महाश
 मि ५४ अप्रश्मचित्त उवाच न जानामि मुनिश्रेष्ठाः सत्कर्म मुनिपुंगवाः येनाहं स्याम महाभागस्तद्धतमुनिसत्तमाः ५५ मुनय ऊचुः महादेव महा
 त्म महादेवेति चासकृत् स्पर्शे मनसा देवं वद सर्वमनिर्दिष्टं ५६ कृतकान्यो महाभाग भविष्यस्येव हे द्विज तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन भज शर्वं हि सर्वदा ५७
 स्कंद उवाच इति श्रुत्वा निगदितं तेषां पै देवतात्मनां जगन्मैत्रीमुखस्तत्र पर्वते मुनिदर्शिते ५८ तत्र गत्वा महेशानं सस्यारमनसा विभुं महादेव
 देव महादेवेति चासकृत् ५९ वदन्वै सत्यरात्रेण ददर्श शिवमुत्तमं व्याघ्रचर्मपरिधर्षवृक्षस्थं नीललोहितं ६० अनेकसर्पसर्वांगं नाना
 भूषितं उवाच मधुरं वाक्यमश्रुत्वा चित्तं सदा शिवः ६१ शिव उवाच उतिष्ठ वत्स भद्रं ते धन्योऽपि मम नामतः वरं कृणुष्व सततं वरदोऽस्मितव
 ६२ अप्रश्मचित्त उवाच स्तुतस्तु तस्मिन्नेव मयि मनो देव विभो शिवः पंस्मूर्त्वा स्मिहे नाथ कथं लौमि भवापहं ६३ श्रीशिव उवाच युगान्यापसो

३० हर्षमुद्रः २८ श्रूयतामेकचित्तैश्चभवद्विचनंममः कुत्रवैस्थापितं चौराधनमेभिर्द्विजातिभिः ३० स्वयंवैसंवदित्यतिनिश्चयं चौरसत्तमाः त
त्वावयं सर्वभारयित्वा खिलांश्चतान् ३१ गमिष्यामोन्यदेशे हि मूहर्तं संप्रतीक्ष्यतां वर्तते बहुलं वित्तं यस्मात्ते मुखकांतपः ३२ स्कंद उवाच इत्यु
क्त्वा वररामा सा वशमचित्तः सदुर्मतिः प्रशशसुर्मुदाते वै सर्वे चौराः स्वखड्गकाः ३३ श्रुत्वा रागयुता चौरा वचोरागसमाकुल मोहिताः संवभूवश्च
भूगक्षतमानमाः ३४ उत्तमश्लोके श्रवणा जतपाथो द्विजस्तथा उवाच वचनं चौरानिद्वै सुनिसत्तम ३५ अशमचित्त उवाच प्रष्टुं गच्छाम्यहंतत्र मुनिवर्गा
रहेतस्कराः तत्सर्वं निश्चयं ज्ञात्वा गच्छामि सत्वरं पुनः ३६ चौरा ऊचुः कायं यास्यसि मो विप्रसमाजेतस्करः खलु ज्ञात्वा वै मारयिष्यंति त्वांतथा सुनयस्त
शं ३७ यत्रासुस्थापिनश्चौरा भवं नितस्करोत्तम प्रत्यक्षतामधिगता जायंते नाशिनस्तथा ३८ अशमचित्त उवाच छद्मनातत्र गच्छेहं यत्र ब्राह्मणस
तमाः साजानेयुर्यथा चौराः करोमि व्याजमोदशं ३९ स्कंद उवाच इत्युक्त्वा सहसा सोपित्यक्तशस्त्रास्त्रकस्तदा चीरं वरोशमचित्तश्च वभूवद्विजं वेष
धक ४० सगत्वा तत्र देशे तु यत्र ते ब्राह्मणाः स्थिताः नमश्चकारोभ्यश्च विनया वनतो भवत् ४१ अत्र हं प्रोवहिः शान्तो रुद्रमाला विभूषितः निर्यक पु
द्भरो विप्रो यथा ब्राह्मणसत्तमः ४२ श्रुत्वा श्रुत्वा स्यक्षेत्रस्य माहात्म्यं द्विजसत्तम विस्मृत्वा चौरैकर्मणि सत्संग निरतो द्विजः ४३ तत्संगादशमचित्तो
सो भक्तिमान् संवभूवह भक्तौ संजातमात्रायां प्रणानां द्विजोत्तमान ४४ अशमचित्त उवाच महापापोस्मि मुनयोगच्छामि निरपार्णिवं गच्छंतं मांस
महाभागास्तर्ध्वं द्विजसत्तमाः ४५ स्कंद उवाच इत्यादिपुण्यं वदस्व मुनयो निःस्पृहा निर्विकल्पा ४६ यमस्यं कोयं महापापोसियो वदत् ४६ तमप्युच

स्कंद उवाच इत्युक्त्वा गवान्देवो ययौ गिरिं तेन सांष्ट्रं गणश्चैव स्तूयमानः सुरासुरैः ८० तस्मादयं द्विजश्चैव पर्वतः श्रेष्ठो गतः अद्यपि तत्प्रदेशो हि शंखध्वनि
 रहर्निशं ८१ श्रूयते पुण्यं कैर्विप्रतया वैशिवलिंगकं दृश्यते मुनिशार्दूलप्रत्ययो दर्शितो मया ८२ तं पर्वतं स ह्यहं सर्वपापैः प्रमुच्यते एतद्वै शतः प्रोक्तं
 माहात्म्यं तव सुवृत ८३ को वा सा कल्पभावेन वक्तुं शतमुखैरपि अस्मच्चित्तस्य चरितं कथयिष्यंति ये नराः ८४ इहैव परामृद्धिमृताः स्वर्गमवाप्नुयुः
 इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे नीलपर्वत माहात्म्यं नाम षष्ठोऽध्यायः ६ स्कंद उवाच विल्वपर्वत माहात्म्यं शृणु नारद भक्तिः तच्छ्रुत्वापि द्विजश्चैव
 एतयं प्राप्नोति दुर्लभं १ शिवधारा समाख्याता शिवदातत्र पर्वते तस्यां नरः स ह्यस्नात्वा शिवेन शद्दशो भवेत् २ तत्रैको विल्ववृक्षश्च तस्याधः शिव
 लिंगकं यस्य दर्शनमात्रेण शिवतां याति मानवः ३ लिंगस्य दक्षिणे भागे नित्यं तिष्ठति नारदः प्रसूयते महानागो भणिभूषितमस्तकः ४ रंध्रात्पाताल
 द्विप्रसक्तो तिगतागतं कदाचिन्मुनिरूपेण कदाचिन्मृगरूपधृक् ५ स्नानं करोति सर्वत्र नीरं येषु मुनि सत्तम वामभागे च तस्यापि गुहापाषाणसु
 ता ६ तस्यां वसति धर्मात्मा योगिनां प्रवरे मुनिः नाम्ना ऋची का इति वैख्यातो ब्रह्मविदारः योगयुक्तो महात्मा सौ शिवसन्त्यस्तमानसः प्राप्ते स्था
 योगी ब्रह्मभूतो विकल्मषः तस्त्रक्षणां शृणु प्राज्ञयस्मान्ते प्रत्ययो भवेत् निशीथ समये तत्र चतुर्दश्यां हि कृद्मके ८ पक्षे वै श्रावणे मासे ज्योति
 ते महत् श्रूयते कलकलशब्दः पुण्ये स्तन्प्राप्यते शुभं ९ नारद उवाच भो भोषणमुखदेवेश ज्ञातो मे विस्मयः परः कितज्ज्योतिश्च शब्दश्च
 दृश्यताममः ११ स्कंद उवाच पुराणा वभूवाथ कालिं गे विप्रदंतकः एकदा समुनिश्चैव मृगयापै गतः स्वयं १२ हतास्तेन मृगाश्चैव बहवः

यधर्मव्यवस्थितिः तथैवचतुरोवेदास्तथापूर्वेदुत्तमः ६४ गांधर्वचार्यशास्त्रं च धनुर्वेदस्तथास्मृतः राताः सर्वा महाविद्या भवन्तु तव सांप्रतं ६५
 उक्तमात्रे भवत्सर्वं भवस्य परमात्मनः प्रसौषीक्ष्य गदानंदजगत्सहारकारकं ६७ अश्मचित उवाच वंदे हं भवभयहरं महेशमीशं भावा
 त्तमजं विभुवरेण्यं यद्वै धाम वृषवर्गं प्रपन्नचित्तं तद्वै वंदे निजगुरुशंकरेशिवेशं ६८ भगणितगुणमहिम्नं पारगसर्वनाथं विविधभुजगशोभं पर्व
 वेमातं सुरदनुजसयोनिं भारनाशं पृथिव्याः सकलनिगंमकाथितरूपेणार्वतीशं नमामि ६९ य ऊहुदरकुहरमध्ये प्रेरिता वातनाथैस्तनुजपुलक
 र्गर्भह्वाणोडाविंशति रविकारनिकारैर्यस्फुरन्सर्वदा यो दिनिदनुमनुमनुजानां परितारतः कुलानि प्रेरिता मीशमीडे ७० विभो ते रूपं तत्स्फुरतु सत
 त्प्रहृदि महद्यदास्ते वै ब्रह्म त्रिभुवनमपीदयदुदरेनः इमौ हस्तौ मे ते सुभग पदपूजाचितनुता शिरो मे दंवेश भवभयहरं त्वां प्रणमामु ७१ पूर्वभवेश
 तव भवदेव देव ब्रह्मरक्षोतव द्रष्टुमत्तं गतौ प्रमोऊर्द्धमधश्चलोके प्राप्नो न चांतं हि किपा न्मनुष्यः ७२ स्कंद उवाच इमं स्तवं महेशस्य प्रातः प्रात
 सुयः पठेत् पूर्वोपिलमते विद्यायथा सावश्मचितकः ७३ ततः प्रसन्नो भगवान्महादेवो ब्रवीत् द्विजं प्रहस्य स्नानराजेन संतुष्टो जगदीश्वरः ७४ श्री
 हादेव उवाच गच्छ गच्छ हि कैलासे प्रमथेश्वरतां व्रज नुष्टोस्मिन् वराजेन भक्त्या च कृतपातव ७५ ममाह्वनामको भूयाद्रणश्च द्विजसत्तमः नाम्ना
 नील इति ख्यातिं यास्यति भुवि चोत्तमां ७६ अस्य वै गिरिराजस्य नाम वै संभविष्यति नीलपर्वत इति वै स्मरणाच्छिवदायकः ७७ अत्र चैव वसिष्या
 मित्वया सह गणेश्वरं नीलेश्वर इति ख्यातो भक्तानां प्रीतिवर्द्धनः ७८ गंगातीरे स ह्यकुंडं वतते मम सर्वदा तत्रापि स्नानमात्रेण मम रूपो न संशयः ७९ २३

ह. द्वा.
२६.

अहर्निशोपजायते ३१ तद्वदस्व महाभाग सम्यग्जानाभियद्यथाप्रायशः स्वधियः संतो भवन्त्येवोपकारिणः ३२ ब्राह्मण उवाच क्रियाकालो मम प्राप्नो राजभो
विश्वदत्तक इदानीं तीर्थकैः पुण्ये मायाक्षेत्रे प्रयास्य हं ३३ त्वं मया गच्छ तत्रैव बोधार्थं परमात्मनः ऋजीको मुनिवर्यस्तु वर्तते विल्वपर्वते ३४ शिवस्य वाम
भागे तु गृहाण तन्मानसं तस्यां योगिवरो नित्यं वसते द्विजं सत्तमः ३५ तव त्रस्रविबोधार्थं वदितुं न संशयः तत्र गत्वा प्रयत्नेन तस्य सेवा परोभव ३६ स्कंद
उवाच इति श्रुत्वा महावाक्यं ब्राह्मणस्य महात्मनः ययौ तेनैव विप्रेण सादचारं नारदः ३७ तत्र गत्वा बहु तं स्नात्वा पापं विवर्जितः जातो नराधिपः शुद्धो
ब्राह्मणेन च संगतः ३८ ययौ तेनैव मार्गेण मुनिना दर्शितेन च तत्र गत्वा समाधिस्थं रज्जो कं मुनिं सत्तमं ३९ न नाम चरणौ तस्य पुनः पुनरुदास्थीः प्रापवान् यो
शास्त्रं च ऋजीकान् मुनिं सत्तमान् ४० योगीव भूवन्त्यपि तीर्थं न परोभवत् सर्वतीर्थेषु च स्नात्वा नित्यं समनुजाधिपः ४१ वर्यं वर्यं सरजर्षिर्मुनिदर्शनला
भः ४२ स्तूयमानो मुनिगणैरग्यातिनियतैर्द्रियः ४३ ज्योतिर्मयस्तदा देहो दृश्यते पुण्यकारकैः शब्दो मुनीनां स्तुवतां साधुसाध्विवित्तादिनां ४४ श्रूयते च महाभा
महापुण्ड्रप्रकर्तृभिः तत्रैव र्गगानि कटे पादुके ब्राह्मणः शुभे ते दृष्ट्वापि स कृत्स्नमर्त्यो मृतो ब्रह्मपुरं वसेत् गंगायाः स्नानमात्रेण वियोगितीर्थे नरोत्तमः ४५ कोटि
भूद्विजैः पापैस्तत्क्षणं त्यरिमुच्यते विश्वेश्वरं महादेवं विल्वपत्रैस्तु योर्चयेत् ४६ यथा संख्यैर्विल्वपत्रैः स्वर्गं वसति कल्यकं त एव धान्यां पुरुषाः शिवरात्रौ प्र
पते ४७ विल्वेश्वरं महादेवं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं तस्माच्छ्रद्धये विप्रपूर्वभागे हि पर्वते ४८ जलं पुण्यं तं संख्यातं भुक्तिफलप्रदं विंशतैश्च धनुर्मानैरथ स्नानं
४९ प्राकरोहि सुवर्णस्य प्राप्नो वै पुण्यकर्मभिः जले स्निग्धं दुर्लभं वां च स्नाने कार्यं जितेन्द्रियः ५० फलमूलकृताहारस्तदा पश्यति तारवनिं ततः क्रो

शकराः दैवा ज्ञानो महाभाग एकाकी सनराधिपः १३ परिश्रान्तो नृपस्तत्र बनेन रविवर्जिते ददर्श ससरोयुगं शतपत्रैश्च शोभितं १४ कोयपि कैश्चक्रवाकै
 चैरन्येऽपक्षिभिः नादितं कलशवैद्यतया कोकिलकृतैः १५ स्थित्वा राजा सरस्तीरपरिश्रान्तो महामुने जलं पीत्वा हितत्रस्थं पावद्भुच्छतिभूमिपः १६ नाव
 माप्नोहि जश्रेष्ठौ भरीयाजिनांवरः दृष्ट्वा तं सहसा राजा समुत्स्योत्था सनात् १७ संपूज्य वाकं सत्त्वाद्यैर्विप्रवर्यनराधिपः उवाच वचनं राजा विस्मयोत्फु
 ह्वलोचनः १८ राजोवाच विप्रवर्य महाभाग कुत्र गतासि तद्दृष्ट्वा सतां सप्तपदी मैत्री वर्जिते मुनिसन्तम १९ ब्राह्मण उवाच शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि यदुक्तं वच
 नं त्वया एको व्यापी जगत्सर्वमित्रा मित्रविवर्जितं २० कुत्र न जमनं विद्यात्कास्थितिः परमात्मनः को वा मित्रमित्रं वा एकस्य निखिलात्मनः २१ केन्रुवहप
 ताराजन् त्वदुक्तस्योत्तरं विभो विशेषं नाधिगच्छामि शिवस्य परमात्मनः २२ राजोवाच किं त्वया हि द्विजश्रेष्ठ कृता पूजामहात्मनां योगिनां यस्य ते बुद्धि
 रद्वैतामृतवर्षिणी २३ कथं प्राप्ते त्वया ज्ञानं शिवस्य परमात्मनः धन्यो सिद्धनृकृत्योऽसि यस्य ते ज्ञानमीदृशं २४ समता सर्वभूनेषु शत्रुमित्रा प्रबंधयु
 कथं संजायते तन्मे प्रपन्नाय वदस्व मे २५ ब्राह्मण उवाच साधुसंगतिरेवान् कारणं वसुधाधिप तन्मूर्तिषु सदा ध्यातं तन्नाम्नामभिर्गीर्तनं २६ राजोवा
 च अहमप्यागमिष्यामि त्वया सह द्विजोत्तम त्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये साधूनां साधूरुतमः २७ ब्राह्मण उवाच त्वं तु राजा महाभाग मिदृशां कल्पव
 क्षकः कथं म्यास्यसि विपिने कंदमूलफलाशनः २८ राज्यपालय धर्मैर्गणप्रजाः पुत्रानि वीरसान् ममोर्पयः महादेवे सर्वज्ञे जगदीश्वरे २९ सर्वकर्म
 फलत्यागो ब्राह्मणानां च पूजकः भजराजन् स्वयं देवपास्यसि सुतरां विभुं ३० राजोवाच भगवन् द्विजसार्दूल बुद्धिरस्मदृशां मुने गृहान्पज्ञानवोधेत २५

६ द्वा.
२८

रमंत्राभिसेचनं १७ पिवेच्छुद्धमनाविप्रसूर्यलोकमवाप्नुयात् नतोवामप्रदेशेहिशिबलिङ्गसमुत्तमं १८ दृष्ट्वासेन्नाप्यङ्गानजलेनशिवमाप्नुयात् तत्रैकांसलिला
नाम्नीसूर्यकन्याशिवार्चिका १९ मध्याह्नेनित्यमायातिपूर्णचंद्रनिभानना भवित्रीसापरेकल्पेप्राचीदेवपतिप्रिया २० पितृभ्योयधपिष्टस्यपिंडान्दद्याद्विचक्षणः
नरितारस्तेनपितरोदशपूर्वादशापराः २१ ततोतिनिकटेवामेनिहंतंनमितेस्थले मुंडमालेश्वरीदेवी प्रमथाकरशोभिनी २२ यस्यादर्शनभात्रेण सर्वसिद्धीश्वरोभवे
त् नानावाद्यमयाः शब्दाः श्रूयतेदेववादिताः २३ तत्रपीठेश्वरीदेवीसर्वभूतमनोहरा तस्मिन्स्थानेतुयोमर्त्योधीरात्मादृढनिश्चयः २४ पुरश्चर्यचविधिवत्सप्त
त्रिजितेन्द्रियः ददातिदर्शनंतस्यमुंडमालेश्वरीशिवाः २५ नानारूपधरास्तत्रदृश्यन्तेप्रमथस्त्रियः नकार्यमित्ततोवार्तायश्छेच्छेयः प्रात्मनः २६ असाध्यम
पिसन्नाहान्साधकोत्तमः तस्यदक्षिणतोविप्रशिलीपीततमाकिल २७ आश्चर्यं दृश्यतेतत्रशयनात्पूर्वजन्मयत् कस्मिन्कालेचयोनोचजातः पूर्वतपोनिधेः
२८ जानातिशयनातत्रयदिजीवतिमानवः इतिगुह्यतमान्येचकथितानितवाधुना २९ पित्रोः श्रुतानिमेयानिवदतोर्वैपरस्परं गोपनीयानियत्नेन क्लृप्तौ
बुद्धिविवर्जनात् ३० इति श्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाहोत्रमाहात्म्ये ऽष्टमोऽध्यायः ८ नारदउवाच हरिद्वारेमहाभागकानितीर्थानितानिवै कथयस्य
सादेनमुक्तिदानिविनाब्रूतेः १ स्कंदउवाच शृणुनारदवक्ष्यामिलोकानांमुक्तिकारणं सहस्रत्नानंतुयैर्मर्त्यैर्गंगा द्वारेभुभावहे २ नतैषांपुनरावृत्तिः कल्प
दिशतैरपि गंगाद्वारसमंतीर्येनकैलाससमोगिरिः ३ वासुदेवसमोदेवोनगंगासदृशंपरं नगोदानसमंदानं त्रिषुलोकेषुविद्यते ४ शृणुदिव्यांकथां
पद्मगंगाद्वाराश्रितांशुभां पुरात्रेतायुगेभूदोबभूवविजयपुरं ५ नान्नाशंवृकश्निवैख्यातोविप्राश्चयोमुने सेवार्थं सार्थलग्नोवैएकाकीशुभतत्परः

14

चैरुशैव्याभमरीनामविश्रुता ११ समायातिसरिच्छेष्टा प्राणिनां स्वर्गदायिनी भ्रमरीसंगमोयत्रतीर्थं भ्रमरीस्मृतं १२ तत्रैव भ्रमरीदेवी जले तिष्ठति सर्वदा इति
 प्राप्ते पत्रस्य माहात्म्यं गदितं शुभं १३ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते पठनात् तथा १४ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये विल्वतीर्थमाहात्म्यं नाम
 द्विप्रमोऽध्यायः १ स्कंद उवाच शृणु नारद भक्त्या विचिर्भूतं तीर्थं नायकं विल्वतीर्थं त्रिगव्यं नो वर्तते मोक्षदं परं १ जलं रक्तं मेयं त्रसमायाति मुनिश्वरः त्रिमूर्तेशो म
 हादेवः सर्वेषां मुक्तिदायकः २ तस्मिन् तीर्थे स कृत्वा त्वात्र जेष्ठिवमनुत्तमं तत उत्तरभागे हि नदी परमपावनी ३ सुनंदेति समाख्याता सर्वदारिद्र्यनाशिनी तन्मूलं
 ममवान्देवः सुनंदी सुरसेजिनः ४ गंगायां तत्र देशे हि यत्र नदी शिला भवत् पीतवर्णं त्रदेशे हि शिवतीर्थं सुपुण्यदं ५ शिवतीर्थं नरः स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते न
 दी स्वरोमहादेवस्तत्र सर्वगणव्यतः ६ तं दृष्ट्वा साधकश्चेष्टोजस्वामेवं शिवात्मकं शिवलोकमावाप्नोति सहस्रयुगसंख्यया ७ तस्मात्तुक्तो शमात्रं हि वीरभद्रत
 पः स्थलं दशवर्षं सहस्राणि ततापरमेतपः ८ गणेश्वर्यं तदा देवो वीरभद्राय संददौ शिवकुंडे नरः स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ९ एषि व्यां या नितीर्थानि तीर्थं व
 र्थापितं तदः स्नातानि तेन भगवान् पूजितश्च तथा भवेत् १० वीरभद्रेश्वरो देवो निगुरुषी सदा शिवः तत्र विल्ववनं विप्रहृष्टा मुक्तिमवाप्नुयात् ११ स्त्रिरात्रं महा
 लिंगं पूजयेति र्भयो मुने स सर्वसिद्धीमाप्नोति सत्यं तस्मिन् शिवभाषितं १२ एकानः सर्वदानानि सर्वतीर्थानि दनं पुनः एकतो दर्शनं तत्र वीरभद्रे चरस्य हि १३ वीरभद्रे
 श्वरं दृष्ट्वा स्नात्वा च शिवतीर्थं हयमेधफलं विप्रप्राप्नोति परमं पदं १४ निराहारः समरात्रं यो नरोत्र शिवाश्रितः सर्वान् कामानवाप्नोति सत्यमेतन्न संशयः
 १५ शिवस्य दक्षिणे भागे धारा कोशा ईखंडके तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या सूर्यलोकं वाप्नुयात् १६ ततो वै पश्चिमे भागे जलं पीतं तमं शुभं स कृदा च म्यविधिवत्सो

ह. द. ३१

नाश्रयवर्जितान् २६ भोजयित्वा स्वयं भुङ्क्ते दारैः पुत्रैस्तथा वृतः एकदा जडमूर्तिर्वैशाखरात्रौ वाग्विवर्जितः २७ पशुबुद्धिर्ज्ञानभूयः सर्वकर्मविवर्जितः क्षुत्पिपा
सापरिज्ञानमात्रं वेति न चापरं २८ आययौ क्षुधया विष्टो धर्मकेतोर्गृहे सुने जगाद संज्ञया तत्र हस्तनो भोजनाय वै २९ दत्तं तेन च विप्रेण भोजनं नोत्तमं अनन्य
गतयेत स्मै ददावेव महामते ३० भोजनाच्छादने चैव धर्मकेतुर्महायशाः कदाचिद्देवयोगेन मायापर्यासमाययौ ३१ सोपि सूकोऽशनापेक्षी ज्ञानभूयो महामते नै
तस्य स्वपरज्ञानं भक्ष्याभक्ष्यस्य निर्णयं ३२ अगम्या गमने नैव पानापाने तथैव च मार्गसार्थात्परिभ्रष्टोपवनैः संगतो भवत् ३३ न च पिबेत्समाभुक्तं भक्ष्यं च भक्ष्यं
द्विना एवं क्रमेण मूकेन यौवनोन्मदशालिना ३४ संगमश्च कृतस्तेन मेनापाद्विहातात्मजः नीचसंगतिर्कोविप्रो मर्त्यानामग्रजन्तजः ३५ ययौ कनखले तीर्थे
मुनिवृन्दसमाकुले विखुवे संक्रमेत्पण्यधर्मार्तो मज्जनाय वै ३६ गतः कनखले तीर्थे स्नानश्च धर्मापीडितः सार्थलग्नः पुनर्विप्रगिलपर्यासमाययौ ३७ काले
सकालमायत्रो जडमूर्तिर्मुनीश्वरः यां गतिं यां गमापन्ना यां गतिं गंधशालिनः ३८ यां काशीं सरणायांति प्रायतां गतिमुत्तमां तीर्थस्नानप्रभावेन भक्त्या वि
हितोपि सः ३९ ज्येष्ठे मासि सिनेपक्षे दशम्यां स्नानमात्रतः प्राप्यते परमं स्थानं दुर्लभं योगिनामपि ४० दत्ताविप्राय गौर्येन दत्तायेन वसुंधरा आह्वयं च
हृत्त्रने योगफलमाप्नुयुः ४१ अत्र दानं कृतं येन न दरिद्रो भवेत्काचित् धन्याः काश्यां मृता मर्त्या धन्याः कनखले तथा ४२ स्नानाश्च मुनिशार्दूलपुनरप्यु
पर्वभाः धन्यानां सरणां चात्र मायापर्यासमाययौ ४३ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्येन वमोऽध्यायः ८ नारद उवाच ॐ कार्तव्यं
आह्वं गोदानं चान्नदानं कोविधिः कश्च कालो वै किंपात्रं किंच देवते १ एतत्सर्वं समासेन कथयस्व शिवात्मजः येन केन प्रकारेण कर्तव्यानि सुस

गङ्गाद्वारे महाक्षेत्रे देवार्थिगणभूषिते शकटा नद्ध वृषभनियोगे कुशलो मुने ७ प्रायश्चित्तनीतत्र शंखको नाम भूद्रकः दृष्ट्या स्तेना त्रमुनयो योगिनश्च नृपा
पथा ८ कौतुकार्थं पर्यटनः सर्वत्र मुनिवंदिताः पुण्यक्षेत्रेषु क्षणात्स्य पापं सर्वं क्षयंगतं ९ निष्कल्मषो भवच्छूद्रो ज्ञानवान्समजायत अधिकारविहीनस्य भूद्र
प्रापिमहामते १० रामचंद्रस्य भगवदवतारस्य सन्निधौ बभूव मरणं तस्य मुक्तिं चापानिवर्तिनी ११ दर्शनात् तस्य पुण्यस्य क्षेत्रस्य परमांगतिं भूद्रोऽपि प्रययौ
विप्रकिमपि ज्ञास्वणादयः १२ दृष्ट्वा माया परिपूर्णं स्नात्वा च ब्रह्ममेदिरे वाराणसी लभेदे ते सत्यं सत्यं हि नारद १३ त्रिस्रस्थानेषु ये मर्त्या निवसन्ति महामुने
गङ्गाद्वारे तथा काश्या गंगासागरसंगमे १४ ननेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि धन्यानां पुरुषाणां च गङ्गाद्वारस्य दर्शनात् १५ विशेषतस्तु मेधा र्कसंक्रमे
तीव्रपुण्यदेतत्रापि कुम्भाशिस्थे वाक्यतो सुरवंदिने १६ अपने विद्युच्चैव संक्रान्तौ चंद्रसूर्ययोः ग्रहणे वा व्यतीपाते पूर्णिमायां महामुने १७ सोमवारां विना
यावायस्यां कस्यामथापि वा अस्मायां च तथा माये वैशाखे कार्तिके पि वा १८ तिष्ठः कोट्यो ईकोटिश्च तीर्थानां मुनिसत्तमः भजते सन्निधितत्र स्नातः सर्वत्र जा
यते १९ क्षेत्राणं पंचकं पृथ्वा स्थायति प्रवृत्ते कलौ गङ्गाद्वारं च केदारं काशीं गङ्गागमस्तथा २० गङ्गा च संगता यत्र सागरेण महामते गङ्गापि स्थास्यते तत्रैव स
त्यमेतच्छिचेरितं २१ अत्र स्नातोधिकारी स्यान्ननुकेदारसन्निधिं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन स्नायादत्र शुभाशयः २२ खलः को नाम मुक्तिं वै भजते तत्र मज्जनान् अतः
कनखले तीर्थे नाम्ना च कुर्मुनीश्वराः २३ नारद उवाच कथमेतत्समुत्पन्नं कः खलो मुक्तिमागतः एतत्सर्वं समासेन महासेन वदस्व मे २४ स्कंद उवाच ॥
शृणु विप्र पुरावृत्तां कथां पापप्रणाशिनीं पुरा ग्लपुरे विप्रो धर्मको गुर्वभूबहु २५ धर्मात्मा सत्यसंकल्पो विद्वान्दीनजनाश्रयः नित्यं दीनोक्त्या मूकान्छुद्वा

कामधेनो लोके महीयते धन्या कलियुगे घोरे यो गांदास्यति तत्र वै २३ एकत्र सर्व दानानि गोदानं च पुरा मुने तुलया सधने चैव गोदानं चाभवदुरु २३ अनुमंतापियो
णी कृता गोदाने दानवासलः सोऽपि स्वर्गमवाप्नोति यावदिन्द्राश्चतुर्दश २४ समुद्राश्च चतुः पत्सुरौ मकूपे षडे देवताः सर्व तीर्थानि च तथा द्वांगे सुसरितस्तथा २५ तस्मा
शगोः श्वी समाज्ञेया धेनुर्धन्यतमा भुवि पुरा कल्याण्यये विप्रजगत्पुं वमये सति २६ वेदहीनं मगत्सर्वं नष्टयज्ञं च भूसर स्रष्टा संवीर्युतथा लोकान्द्रस्तलौकपिता
ह्यमहः २७ चिंतो द्विभ्रमना जातो न वर्द्धति यतः प्रजाः यज्ञाद्भवति पर्जन्यः पर्जन्या दन्नसंभवः २८ अन्नाद्भवन्ति भूतानि स्थायवराणि चराणि च यज्ञो न जायते वि
प्रगव्येन हविषा विना २९ हविर्निस्सृजे धेन्वास्तदभावे खिलं गतं तस्माद्भावः प्रसृष्टव्या भूपा संसारहेतवे ३० इति चिंतयन्तस्तस्य पश्यन्ते नर्महात्मनः मति
रसीन्महामायां लोतुं नारदभक्तितः ३१ ब्रह्मोवाच महामायां नमस्यामि धर्मकामार्थमोक्षदां नदनाद्रिज्ञाता वासां धारणीं जगतां शुभां ३२ नारायणीं भद्रका
लीं भद्रका बीरवंदितां यज्ञाशिनीं यज्ञदेहां यज्ञपालनतत्परो ३३ त्रिशक्तिं त्रिगुणराशौ गुणतीतां गुणकरां नैमिषारण्यनिलयां मलयोचलसंश्रयां ३४ वी
रभद्रवरां वीरां वीरासनसमास्थितां स्वाधिष्ठानां वुजस्जः पुंजपिंजलितां रक्षां ३५ शिवां सरस्वतीं लक्ष्मीं सिद्धिबुद्धिं महोत्सवां केदारवासुसुभगां वदरीवत
सुप्रियां ३६ राजराजेश्वरीं देवीं स्रष्टृसंहारकारिणीं मायामायास्थितां वामां वामशक्तिमनोहरां ३७ मेनिकां मेरुपूज्यां च ज्वालां ज्वालासुखीं परां एकलिंग
कृतोत्सर्गं नारायणपरायणां ३८ भागीरथीं भावगम्यां भोगिनीं भोगवह्मभां भूषादिकतपोतस्थां वीणापुस्तकधारिणीं ३९ दारुमूर्तिसमासीनां श्रियं पीत
पयोधरां केयूरांगदभूषां च चतुर्षां हुमनोहरां ४० सिंहासनकृता वासां रक्तवस्त्रां रणप्रियां प्रार्थ्यं कार्यकरीं वंदे संसारोद्भूतिहेतवे ४१ इति संस्तुवन्

सुभिः २ स्कंद उवाच शृणु नारदन त्सर्वं यत्पृष्टो हं त्वया त्रैवे पित्रोः कथयतो विप्रश्चानं सान्निध्यमेन हि ३ आदौ तीर्थं गम्य देवंगणैश्चैव तत्र वेदव्यासं पुराण
 विष्णुं चैव प्रणिपूजयेत् ४ गच्छेज्जिनेन्द्रियः शान्तो ब्रह्मनिष्ठा परस्मथा तीर्थं प्राप्तिदिने कुर्यान्निराहारं च सज्जनं ५ ततः प्रातः समुत्थाय कृतानित्यक्रिया मुनिः भै
 स्वाज्ञां गृहीत्वा तृतीर्थं स्नानं समाचरेत् ६ स्नानं विप्राज्ञया कुर्यात्साक्षिणि स्नानकर्मणि नमस्कृतं ततः ततो विप्रान्नाथाद्यान्त्यदेवताः ७ आहुं कुर्यात्प्रयत्नेन वि
 धिना शारद्वर्तिना आसनं परिकल्प्य दौषिण्डदानं ततः परं ८ ततो बने जनेन कुर्यात्पुनः पूर्वप्रकल्पितां दक्षिणं च ततो दद्यात् ब्राह्मणेभ्यो यथा धनं ९ यस्य संतो
 घमायांति तीर्थे स्थाभूमिदेवताः तस्य सर्वं कृतं आहुं सफलं स्यान्महा मुने १० असंतुष्टाय स्य विप्रान्तीर्थे स्थाः आहुं कर्मणि असंतुष्टास्तपितरो ज्ञेया धर्म
 पायणे ११ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संतोयं जनयेत्सुधीः अन्नदानं ततः कुर्यात्प्रागता सिद्धिहेतवे १२ एवं तीर्थे प्रकर्तव्यं आहुं आहुं समासमन्वितैः आहुं संततिमा
 गोति आहुं द्वैपरमं यशः १३ आहुं द्वयं निपर्जन्यः आहुं तुरवमवाप्नुयात् आहुं त्वर्गमवाप्नोति आहुं न्मोक्षं च विंदति १४ यो नरः आहुं हीनः स्यात्तस्य
 तर्ह्यने प्रजा स्तोत्रं नरकमाप्नोति तस्माच्छाहुं न संन्यजेत् १५ तीर्थमागत्य यो मर्त्यः आहुं कर्म विवर्जितः सर्वतीर्थफलं व्यर्थं जीवितं च तथा मुने १६ त
 काहुं परो भूयातीर्थे वापि गृहे तथाः धन्यानां मानुषं जन्मतत्रापि हि मवत्स्थले १७ वेदाध्ययनकर्माणि तथा यज्ञादिकाः क्रियाः १८ मायापुर्यादि
 कृतं तत्र भक्तिमतां काले पृथ्वीपर्यटनं चापि स्नानं सागरसंगमं मायापुरीनिवासस्य कलां नार्हति योऽशी १९ तेन तत्त्येह तं तेन तेन दत्ता वसुध
 शृणु सर्वं कृतं कर्म मुक्तिद्वारं प्रदं मुने २० येनात्र विद्वये ह्येता गोः स्वर्गोक्तं फलं प्राप्नुयान्ति तच्छीरस्य रोमाणि मुनिपुंगवः २१ तावत्कल्पसहस्रा

कामधेनोप्रसादनः ६१ पवित्रापरमासावै सर्वदेवमयी शुभा अवतीर्णा स्वयं देवी गौर्भूत्वा भवभाविनी ६२ पूजिनो येन गौर्विप्रपूजिताः सर्वदेवताः प्रदक्षि
 णीकृतयेन परिक्रान्ता वसुंधरा ६३ संगलदर्शनं प्रातः पूजनं परमं पदं स्पर्शनं परमं तीर्थं नास्ति धेनुसंघाचित् ६४ अज्ञाना ज्ञानतो वापियेन दृष्टा सुर्ना
 शगौः तस्य पापं क्षयं याति यथा मे स्तूलराशयः ६५ हस्ते कृत्वा तु गोः पुच्छं पितृ तर्पणमाचरेत् नित्यं स्थाश्च पितरो ब्रह्मलोकमवाप्नुयुः ६६ गोच्छायायां स
 ह्यभागः आद्वैतं कर्त्तव्यं नित्यं नराः गया आद्रु फलं तेषां कनिष्ठं स्यान्महामते ६७ गोमये नानुलिप्तायां भूमौ क्रियते क्रिया अनंतफलदा विप्रभवे दवनसंशय
 ६८ स ह्यदृशनातिगोमूत्रं यो न रश्च महामुने दुर्भोज्यभोजनाच्चैव दुरुक्ता दुर्नयान्नरः ६९ मुच्यते सर्वपापेभ्यो गच्छेद्ब्रह्म परं मृतः अपवित्रं च संस्थानं शुद्धे
 स्केन विदुना ७० कंडूयनं गवां पोषे करोति यदि मानवः गोहत्या ब्रह्म हत्याभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ७१ गोप्रासं भोजने यस्तु दद्याद्गोभ्यो महामुने ब्राह्मण
 भोजनात्तेन सहस्रं वेदपाठिनः ७२ तीर्थे देवा लये वापि ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः व्यतीपातो च मवा दौ यगा दौ संक्रमेद्युच ७३ दानात्तस्या गृहीता च तावुभौ स्व
 र्गमाप्नुयौ ससुवर्णसवस्त्राचसर्वाभरणभूषिता ७४ पयस्विनी सवत्सा च येन दत्ता मुनीशमौः तेन न संहृतं तेन जप्तं तेन कृतं तथा ७५ नाता द्रव्यान्विता ते
 न विप्रवसुंधरा शृणु नारद य ह न मिनि हासं परातनं ७६ ऊज्जयिन्यां पुरा द्यासी हर्षमानो महावणिकः कम्बूवधनधान्यैश्च पुत्रपौत्रैश्च संवतः ७७ येन
 सर्वपापं कारेण कृतं द्रव्यार्जनं तथा धनाभोधिस्ततो जातो रत्नानां निचयैस्तथा ७८ पुत्राश्चापि महाभाग चत्वारो ह्यभवंस्तथा कृत्वा द्रव्यविभागं च का
 टपोः ७९ पागनः ८० त्रयः पुत्रास्तु तस्यापि वणिग्धर्मरता मुने अभवत्पश्चिमो यस्तु नाम्ना चंद्रधरो वरः ८१ दूनवेश्या दिव्यसूनैः स्वयं नीतं महाइनं

स्मरणं विष्णुजन्मनः कोटिस्त्रयं प्रतीकाशादेवी प्रादुर्भूत्सुने ४२ उवाच वचनं दिव्यं ब्रह्माणं कमलोद्भवं किमर्थं सस्तुता व्रत्सन् किं कार्यं करवाणिजे ४३ नवंध्यं
 भक्तिस्तुतयस्तुतवनंतथा प्रसन्नास्मिन्संदेहो भक्तिमानसि मुन्नत ४४ ब्रह्मेवाच सृष्टिमार्गं प्रदातुं हि प्रकृतिः परमात्मता त्वदिच्छया जगत्सर्वजायते सचराचरं ४५
 १ सृष्ट्या मया सर्वास्त्रिगुणा गुणवर्जिते न वर्द्धन्ते विना यज्ञैर्यज्ञभागाश्नाः सुराः ४६ न वै वर्धयति पर्जन्यस्ततोन्नं नावतिष्ठति उपापं कुरु देवेशियथा स्यादन्नसंभवः
 ४७ देव्युवाच शृणु वत्स यथा वद्वे प्रोच्यते तव यन्मया स्वस्वभागान्सुराः सर्वे ददंतु कार्यसिद्धये ४८ अहं च तेन रूपेण भविष्यामि महीतले मत्तः सर्वसुरश्रेष्ठ
 भविष्यति न संशयः ४९ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्याः सर्वदेवाः स्वांस्वाः स्वस्वभागं भागसिद्धौ ददुस्तेजोमयं शुभं ५० सापिमाया भगवतो गृहीत्वा भागमु
 त्तमं निममज्जसीरनिधौ पश्यतां त्रिदिवौकसां ५१ आश्चर्यं परमं लेभे दृष्ट्वा तत्कौतुकं महत् किं किमेतत् किं किमेतदिति वोचुः सुरालयाः ५२ एतस्मिन्नंतरे स्तेवा
 म्बभूव मुनिसत्तमाः वागुवाच मोमोसुरा किमर्थं हित्केशं प्राप्तामदाश्रितं ५३ मयि ध्वमेनं सुभगाः पयोधिकार्यसिद्धये अन्यान्यपि महाभागाः प्राश्य प
 प्रवर्णयिमे ५४ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्या दृष्ट्वा स्ते त्रिदिवौकसाः ममं शुर्मिलितास्तत्र पयोधिं कार्यगौरवान् ५५ मंथानं मंदरं कृत्वा नेत्रं कृत्वा नु
 वासुकिं कूर्मरूपो हरिस्तत्र सर्वशक्तिधरा प्रभुः ५६ मथिते दुग्धनिलये ज्ञातान्यन्यान्यपि क्रतोः कामधेनुस्तदोत्पन्ना सर्वदेवांश्च संभव ५७ दृष्ट्वा तानिर्ज
 राः सर्वे जयेत्पूच्यं मुदं चिताः गृहीत्वा तां ततो धेनुं ब्रह्मलोकं ययुर्मुदाः ५८ पूजयामासु रत्यंतं प्रदाक्षिणक्रियादिभिः सा पूजिता भगवतो कामधेनुर्ददौ व
 रा ५९ यद्यदमृतकल्पं हियंतीत्वा मृतमश्नुते घृतं च सा ददौ धेनुर्यज्ञाय परमेश्वरिणे ६० यज्ञैस्तृप्ताः सुराः सर्वे सुभिर्लक्ष्म्यामवततः प्रजाश्च वृद्धिमायन्ता

हं हा
३६

केदारखंडेमायापुरीमाहात्म्येगोदानमाहात्म्येनामदशमोऽध्यायः १० स्कंदउवाच अग्नेनचैव दत्तेनकिंनदत्तमहीपते सर्वेषामेवदानानांमन्त्रदानंविशि-
 ष्यते १ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनं आसीदिलाचतेवर्षेऽश्वेतोराजामहायशः २ गंगाद्वारेमहातेजास्तपःकर्तुंसमाययौ वर्चस्वनिपुतेतेपेतपः
 परमदारुणं ३ तस्यवैतप्यमानस्यतप्तादेवाः सवासवाः वरेणाच्छंदमायासब्रह्मातंचतपोनिधिं ४ ब्रह्मोवाच वरं ब्रूहिमहाभागयतेमनसिवर्तते नाप्राप्यं
 तेमहाराजत्रिषुलोकेषुविद्यते ५ सतउवाच इयंसर्वाधराब्रह्मन्मदधीनासुराग्रजयत्किंचिद्वस्तुजातंमेसर्वस्याद्वाह्यार्थकं ६ इदंक्षेत्रचतेनाम्ना
 विख्यातेस्यान्महीतले तववासश्चविष्णोश्चशिवस्यापिमवत्वरं ७ सर्वेषांचैवदेवानांस्थितिश्चापिप्रजायते एयिव्यांयानितीर्थानितान्यत्रस्युः स्थिराणि
 भो ८ ब्रह्मोवाच इदंतीर्थमहापुण्यंत्रैलोक्येषांपिदुर्लभं अतःपरं ब्रह्मात्राव्याविख्यातेहिभविष्यति ९ यैवैस्त्राप्यंत्यत्रकुंडेगच्छेयस्तेपरंपदंयत्कर्मक्रिय-
 चात्रतत्सर्वस्यादनंतकं १० एयिव्यांयानितीर्थानितानिसन्निहितानिवै भविष्यन्तिमहाराजसर्वभावतःपरं ११ इयंचपृथिवीसर्वासशैलवनकानना-
 नानाद्वीपासमुद्रांतावदधीनाभविष्यति १२ धर्मबुद्धिर्महाराजधर्मबुद्धिश्चशान्वतः ब्राह्मणार्थंसमुत्पन्नो नारायणपरोभव १३ स्कंदउवाच इत्युक्त्वा
 ब्रह्माब्रह्मलोकंययौस्वकैः सोपिरजामहातेजाययोस्वेप्रवरेस्थले १४ जित्वाचपृथिवींसर्वसप्तद्वीपांससागरं स्थाप्ययामासस्ववशेसर्वान्वै-
 र्वीभुजः १५ चकारविपुलान्यज्ञान्दयमेधादिकान्मुने स्वर्णरत्नसमहार्हाणि वाशांसिशयनानिच १६ ददौसविप्रवर्यभ्योवेदविद्भ्योविशेषतः
 तपो १७ सर्वशस्त्रंज्ञं प्रोवाचतपसांनिधिं १८ अतउवाच भगवन्दातुमिच्छामि ब्राह्मणेभ्योवसुधरा दहस्तुजांतपोराशेशिव्यापशुभकारिणो १८ ॥

नक्तवान्वेश्यापरिचारेणैततः ८१ अन्वेयते सदा विप्रकिचिद्वाप्यधनंततः जीवते जातिरहितोपयागसनसंयुतः ८२ चौर्यकर्मरतश्चैव तथा सीनमु
 गव गोदानं चौर्यतो हत्वा विक्रीते च स वै वणिक् ८३ स्लेच्छवेश्यासमायुक्तो वनांते वसतिस्तथा वेश्यारतैश्च चौरैश्च समासक्तो जितेन्द्रियः ८४ एकदामदि
 गोत्या जगाम नगरेवरे ददर्श कंचिद्वातां गंगं शुभादानुमुद्यतं ८५ तद्दृष्ट्वा वणिजश्चित्तमाश्चर्यकलितं मुने विप्रान् वेदान्यदंतश्च धौतोत्तरपरिच्छदान् ८६
 ऊर्द्धुपङ्कधरान् शालान् प्रतिग्रहसमुद्यतान् आश्चर्यपरमो भूत्वा हसद्गोपुच्छधारिणः ८७ गृहमागत्य तरसा गां गृहीत्वा स दालसः एकं दीनं समानीय ब्रा
 ह्मणं हिजसन्नमं ८८ तत्कर्म हसितं चक्रे गोदानं मदिराश्रितः अन्येपि स्लेच्छजातीया अहसं संमदालसाः ८९ ब्राह्मणस्त्वां गृहीत्वा तु ययौ स्वभवनं त्वरं प्र
 ङ्गे मदिरात्यक्तो वेश्येऽपि स्वस्थमानसः ९० किं दानं किं दानं चैत मोक्षदमा हि जानये अन्वेययति स्म स तं न प्राप गृहमागतः ९१ गृहे च वेश्याया वेश्योधिष्ठ
 तो विपिने ययौ तत्र सर्पं हतो विप्रवने पंचत्वसागतः ९२ आगताय मद्रूताश्च नेनेतुं वणिजं खलाः देवदूताश्च तत्रापि तस्मिन्नेवागता वने ९३ विवादश्च तथ
 तेषां दूतानां च मदेवयोः मत्वा विकल्मसं वेश्यं निन्युर्लोकं प्रजायते ९४ अभक्त्वापि दानं विप्रगोदानं यत्पराश्रमं तस्मात्सर्वं ध्यायेच्च निःसृज्यो भवदंतका
 त् ९५ न गोदानसमं विप्रप्राण्य कर्म महामते तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन गोदानं शुभमाचरेत् ९६ भूतप्रेता लक्ष्म्यां च प्रदेत् सः स पाचरेत् यद्यदिच्छति तस
 र्वं प्राप्नोति नैव संशयः ९७ यथा गोदानतः पुण्यं तथा चान्नः प्रदानतः दीनानां यशरीरेभ्यो यद्दानं सात्त्विकं मतं ९८ अनात्महाभाग सर्वदानं क
 निष्ठकं तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन ह्यन्नं दद्यात्तु धातुः ९९ सर्वकाले सर्वपात्रे महामते दद्याद्दानं परं सत्तया सर्वजः परा
 इति श्रीस्कंदपुराणे

ह. द्वा.
३८

किं कर्तव्यं महाभाग कथं नो बाधते सुधा कृतानां जलिरहं याचे ह्यदत्तं कथमाव्रजेत् ३८ वसिष्ठ उवाच अख्येकं कारणेन जायते तन्न संशयः तच्छुणु स्व
नरव्याधकथ्यमानं मयानघ ३९ यथा पुरा विनीताश्चोमहीयालोमहायशाः कृतवान् सर्वमेधाश्च सहस्राणि महामते ४० दत्तास्तेन तथा गावो रत्नस्वर्गा
वराणि च स्लोकं मत्वा च तेनापि पानं चान्नं न दीयते ४१ सोऽपि गंगाजले देहं न त्याज सुनिपालकः गतवान् ब्रह्मलोकादीन् नानाभोगसमन्वितान् ४२ त्वमपि
सुधया विष्टो बभूव नृषया तथा पुनर्मर्त्यं समायातो विसानेनार्कवर्चसा ४३ गंगाद्वारे महाक्षेत्रे नीलाभिधे महीधरे दग्धं कलेवरं सोऽपि दृष्ट्वा भोक्तुं म
नादधौ ४४ तावद्दर्शं होतारं विनीताश्च पुरोहितं उक्तवान् कारणं विप्रः सुधायास्तुतपोनिधि ४५ कथयामासंतं होता प्रसीकारं सुधातृषः प्रथमा
तिलधेनुश्च जलाधेनुस्तथा परा ४६ रसधेनुस्तृतीया च गुडधेनुस्तथा स्मृता शर्करामधुधेनु चक्षारधेनुस्तु सप्तमी ४७ अष्टमा दधिधेनुर्वै नवनी
तुमपीततः तथा वणधेनुश्च सत्कार्पा समयीतथा ४८ धान्यधेनुस्तथा प्रोक्ता द्वादशैताः प्रकीर्तिताः दृष्टे संस्थाप्य राजानं कारयामास तास्तथा ४९
स्तथोपरिमितां सिद्धिं सर्वत्र प्रिमयी प्रभो तथा त्वमपि राजेन्द्र कुरुष्वैतामहार्थदाः ५० नृप्तिं प्रास्य सिभूमिष्ठां सुधास्मेपीडयिष्यति अन्नदानात्परं ना
नरैर्लोक्ये प्रीतिवर्द्धन ५१ स्कंद उवाच वशिष्ठेऽपि महाभाग कारयामास राजतः सुनिवृत्तिकारं चैव धेनूनां विस्तरं तथा ५२ अन्नदानात्परं नृप्ति
सर्वं नो नराधिपः वित्तानं वरमारुह्यात्स रोगणसमन्वितः ५३ सिद्धिः संस्तूयमाने वैजगत्परे मयि दत्तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन अन्नदानपरो भवेत्
सर्वं नो नराधिपः वित्तानं वरमारुह्यात्स रोगणसमन्वितः ५४ अन्नं ददाति विप्राय तप्तः स्यात्कल्पकोटिभिः ५५ अन्नदो गज्यमाप्नोति घ्नन् दोगनिमुत्तमां तस्मा
दपोषितः

उवाच अन्नदानं महाराज सर्वकामसुखावहं अन्नेन चैव दत्तेन किं न दत्तं महीतले २६ अन्नाद्रवन्ति भूतानि ह्यन्ने प्राणाः प्रतिष्ठिताः तस्मात्सर्वप्रये
 दन्नदानं ददस्व मे २७ स्कंद उवाच किं वस्त्वन्ने विदिता तु नो ददा वन्नमं वुच रत्नवस्त्राण्यलंकारान् श्रीमंतिनगराणि च २८ दत्तवान् ब्राह्मणेभ्योऽथ
 जैराज्याजिनस्तथा सुवर्णरत्नरौप्याणि पानाभिविविधापि च २९ अश्वमेधसहस्रैश्च यथाज बहुदक्षिणैः स्वल्पं वस्तु परं ज्ञात्वा स चान्नं ददत्प्रभुः ३०
 एतस्य महाभाग दिव्यं वर्यं शतं ययौ नतः कदाचिन्नृपतिः कालधर्मचक्रागतः ३१ परलोके वर्तमानः स्वर्गप्रयादिभिराद्यतः क्षुधपापीडितो ह्यासीत् त्रययाच
 नराधिपः ३२ क्षुत्तृषाभ्यां पीडितः स्वर्गभोगान्वितो पिसन् आनितायाः सराभूमिं गत्वा श्वेतं महागिरिं ३३ ददर्श तत्र नृपतिर्दग्धं देहं पुरात्मनः प्रस्थी
 नि चर्वयामास शीर्णानि सुनियुगवः ३४ चर्वयीत्वा पुनराजाविगानं वरमास्थितः अप्सरोगणगन्धर्वसेवितो दिवसाव्रजत् ३५ एवं स ब्रह्महं राजा संगृह्या
 स्थानि संलिहन् तत्रास्ते श्वेतसंवतशोऽपुनः स्वर्गं जगाम ह ३६ अथ कालेन महता वसिष्ठेन महात्मना अस्थीनि चर्वयन् दृष्टो महाश्वेतो महातपाः ३७ उवा
 च प्रहसन्तं वाक्यं किं मोहो ह्यस्थिचर्वणं एवमुक्तस्तदा राजा ब्रह्मपुत्रेण धीमता ३८ जगाद लज्जितो राजा वसिष्ठं च तपोनिधिं क्षुधासांवाधते ब्रह्मन् पदन्नं
 न पुरा ददम् ३९ यानं चापि महाभाग ततो मां वाधते त्वया एवमुक्तस्तदा राजा ब्रह्मपुत्रो महासुनिः ४० पुनजगाद तं श्वेतं महाराजं महार्थविन् फलं ऐत
 न्महाराज दानस्येत्यवधारय ४१ अदत्तं नापतिष्ठेत् कस्यचित्किंचिदप्यहो त्वया दत्तानि राजेन्द्र स्वर्गाख्यां वराणि च ४२ तानि सर्वाणि भोगार्थं निवसन्ति
 यतस्ततः अन्नं पानं च नो दत्तं क्षुत्तृषे च तव स्थिते ४३ स्नोकं मत्वा त्वया राजन दत्तं चान्नपानके अदत्तं नोपतिष्ठेत् साक्षादपि प्रजायतेः ४४ श्वेत उवाच

शापस्यातः कदैतस्य भविष्यति महामते अनेन किं कृतं एजानस्य दुर्वाससो मुनेर्दं स्कंद उवाचः शृणु नारद द्यूतांतं राज्ञा अपि तपो निधेः पुरा कृते युगे राज्ञा
 सूर्यवंशविवर्द्धनः ७ नाम्ना धर्मध्वज इति ख्यातो रिपुविनाशनः कृत्वा बहुविधान् यज्ञान् समाप्तं वरदक्षिणान् च निता सहितस्तप्तुंगंगाद्वारे समाययौ य
 त्रागत्य महातेजान्यतश्च द्दित्युत्तरः ८ एकदा धर्मकेतुश्च स्नात्वा गंत्य गृहे स्वके ददर्श मुनिमासीनं पीठे दुर्वाससं वरे १० दृष्ट्वा तं सहसाराजापादयोः प्रप
 पात ह पाद्यमाचमनीयं च स्वासनं चार्घ्यसंयुतः ११ ददौ तस्मै माहाभागविधिदृष्टेन कर्मणा उवाच वचनं चेदं स्वागतेन महामुने १२ धन्योऽस्य नु गृहीतोऽसि
 यं त्वमे गृहमागतः किमस्ति ब्रह्मन् कृत्यते कार्यं किं कारवाणि तत् १३ दुर्वास उवाच संप्राप्तो भोक्तुं कामो हि पारणस्य दिनं त्विदं शीघ्रं भोजय माराज न क्षु
 धितोऽसि परं विभो १४ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा निगदितां मुने दुर्वाससो नृपः तथेत्युक्तापयावंतर्गृहे कर्तुं महामुने १५ संपादयति भोज्यं च यावद्राजामहा
 मतिः शूकरास्यः समायातो भ्रातुर्वैरमनुस्मरन् १६ विघ्नं कर्तुं समारमे दृष्ट्वा दुर्वाससं मुनिं सर्पो भूत्वा स्वयं रक्ष एकांते भोज्यपात्रके १७ उत्सर्ज्य महात्वे
 स्तुभे नृपे भक्तितोर्जिते न ज्ञातं तन्महीभर्त्री कृतं यद्रक्षसा मुने १८ प्रवेशयामास मुनिं भोक्तुं भोज्यं ततः परं यावदग्ने समायाति ज्ञातं तावद्विबोल्बणं १९
 नरेण संवलितं दृष्ट्वा भोज्यं वै स्वर्णपात्रके क्रुद्धो मुनिः शशापै न भस्मीकर्तुं नराधिपं २० यस्मात्त्वया विष्टोत्सृष्टं भोज्यं मे दीयते धर्म तस्मात्वं भविता दुष्टका
 सर्वपापैः शान्तं समाः २१ उत्सृष्टं तु तदा दृष्ट्वा शयाग्निं मुनिनेरितं वेपमानो महीभर्ता भयातो निजगादतं २२ ब्रह्मन् हं कायं प्रापोऽविचार्योऽयं मम प्रभो इति
 तपो २३ मुनिस्तेन दध्यौरक्षो विचेष्टितं २३ ज्ञात्वा लज्जा समायुक्तो दुर्वास मुनिपुंगवः उवाच तं महाराजं वेपमानं कृतांजलिं २४ कृतमेतन्महाराज

अग्निनशक्त्यास्वान्नप्रदोभवेत् ५६ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये एकादशोऽध्यायः ११ कार्तिकेय उवाच ॐ कुशावर्त महा
 १ दक्षिणे ब्रह्मतीर्थतः तत्र स्नात्वा महाभाग च भूयो भिजायते १ स्नानं दानं जपो होमः स्वाध्यायः पितृ तर्पणं यद्यच्च कियते कर्म ततस्त्यात्कोटि संख्य
 २ पुरा गंगा गमे मौनी दत्ता त्रेयो महातपाः तस्या वै केन पादेन वर्षाणामयुतं मुनिः ३ कुशाक्षीरणि दंडं च कुटीं चो वाहना हवी आवर्तयित्वा पुरुनः
 कुशाक्षतवतो मुनेः ४ अयुतांते कदाचित् ददर्श कुशाक्षीरकं वदमानं महाभाग गंगासावर्तिनां गतां ५ अहो महा मुनिस्तां वै यावत् स्मृत्वा करोति च
 तावत् सर्वं समायाता ब्रह्माद्यास्त्रिदिवौकसः ६ तुष्टुवुः परमं भक्त्या कर्तव्यं यं शंसति स स्तुतश्च प्रसन्नो भूः ७ अहो महा मुनिस्तां वै यावत् स्मृत्वा करोति च
 न नित्यं स्यातीर्थ केवरे आवर्तनं गंगा गङ्गा कुशाक्षतवती मम ८ कुशावर्तमिति ख्यातं तीर्थमेतद्दिविष्यति अने प्लोकाः कारिष्यति स्नानं पितृस
 मर्चनं ९ तत्पितृणां च तस्यापि न भवेत् जन्म वै कचित् कुशावर्त महातीर्थं दत्तं स्यात्कोटि संख्यकं १० इति ते कथितोत्यतिः कुशावर्तस्य पुराणदा
 आत्वाप्येतां महोत्पत्तिं सर्वपापैः प्रमुच्यते ११ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरीमाहात्म्ये द्वादशोऽध्यायः १२ स्वाद उवाच ततो दक्षिण
 दिग्भागे विष्णुतीर्थं धनुःशते यत्र स्नात्वा परं ब्रह्म प्राप्तं भवति निश्चितं १ तस्य चिह्नं प्रवक्ष्यामि येन न प्राप्यते शुभं कस्मै सप्यो मद्भागे को दृश्यते
 फणिमंडितः २ भाद्रकृष्णचतुर्दश्यां जलमध्ये प्रयाति च तत्र स्नात्वा पुनः च भूमेत्यप्रविष्टो भवति हाणात् ३ केन चिन्कारो नासौराजा परमधा
 कः प्राप्तो दुर्वाससा विप्रपरा कृतयुगे वरे ४ नारद उवाच केन चैकारो नासौराजा महायशः किं नामाय कार्तिकेय कुच सोयं नराधिप ५

ग. म.
४२

निधिः तत्रैव सवमसोपि विष्णुपूजननत्परः १२ कालखंड सुतांप्रापविवाहविधिनातः द्वौ पुत्रौ समये प्रापशूकरास्य गजाननौ १३ राक्षसी बुद्धिमापन्नौ पीडयामा-
सतुर्मुनीनं खादयामासतुः काश्चि काश्चि जग्राह लोमुसु १४ पाठयामासतुः काश्चि चक्रात् रुधिराशनम् एवं पीडयतो विप्रमुनीन् राक्षसयोस्तपोः १५ नय-
त्वा समापन्ना गजानंशरणां ययुः धर्मध्वज महागजत्राहिना हीतिवादिनः १६ ऊचुः प्रांजलयः सर्वेशूकरास्य भयार्दिताः त्राहिनो रक्षसोर्वीरिणो वपंशराणां
गताः १७ इति तेषां वचः श्रुत्वा धर्मात्मा सत्यसंग्रहः मां भिष्यति प्रोवाच स पूज्य च यथार्हतः १८ गृहीत्वा मशरं चापं नगराद्वहिण्यथौ लोकैः परिजनैर्युक्तो हे-
लयाजे तु मां व्रजतु १९ यत्रासाते महाभाग राक्षसौ कामरूपिणौ आहूयामासतौ वीरो धर्मकेतु रमीस्तदा २० श्रुत्वा कोलाहलं तस्य रावसा वायतुः क्षणा-
त् रक्तेक्षणो रक्तकेशो रक्तमात्या नुलेपिनौ २१ बृहद्वनौ बृहत्कायो घोरौ भारभयानकौ दृष्ट्वा तौ युध्धे राधा धर्मात्मा सत्यसंगर २२ नाराचरसिभिश्चैव गदा-
भिर्मुशलेस्तथा वृक्षैर्महीध्रशृंगैश्च क्षेपणीयाश्च मसंग्रहैः २३ युध्यतां तु मलः शब्दः श्रुत्वा वेगिरिवंदरे अश्वमनां चर्मणं चैव शूलानामसिनां तथा २४ एत-
स्मिन्नंतरे राजा गजास्यं वाणजालकैः खादयामास सहस्रा व्याकुलो भूचराक्षसः २५ ततोर्द्धं चंद्रवाणेन शिरश्चिच्छेदरक्षसः पपात सहस्राभूमौ वज्राहत-
न २६ इवा बलः २७ अलुनंदो नरे देवी रेक्षेत्रे श्रीसंज्ञके शुभे नन्मासास्थिमयो विप्रपर्वतो दृश्यते महात् २८ गजाचल इति ख्यातस्तत्रास्ते ब्रह्मपुत्रकः शूक-
नरौ २९ सोपि नंदपुत्रा कर्मराज्ञो महोत्बरा ३० ययौ कैलासनिलये महादर्पो भयान्वितः गजास्यो दिव्यमापन्नो देहं वै मानिकैर्युतं ३१ ययौ परमिकां सिद्धिं मरण-
सर्वगां ३२ ह्यालये अज्ञानादकरो द्रक्ष्यो नेकब्रह्मवधादिकं ३३ संप्राप्य परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभं इति ते कथितं सर्वयत्पुष्टो हेत्वपादिजं ३४ श्रुत्वा धर्मध्वजस्य दमुपा-
टपोऽद

४२

२१

गुणानवरक्षसा निवसानैव नृपते विष्णुतीर्थे सुपुण्यदे २५ अहमन्नागमिष्यामि युगांते नरपंगव मां दृष्ट्वा महसा गन्तान् हिंस्योः परमं पदं २६ दुःखं नात्र प्रक
 व्येषापातो भविता खलु प्रियया सहितो विष्णोः सायुज्यं प्राप्स्यसे चिरान् २७ इयं चापि महाभाग सर्पिणी भविता खलु गोपनार्थं स्वजनेऽस्मा शोचस्त्वं महीं प
 न २८ गंगा द्वारं परं क्षेत्रं यत्र ब्रह्मादयः सुराः निवसन्ति विमुक्त्यर्थं येन केनापि योगिना २९ खेदस्त्वपानकर्तव्यो भुजंग मशरीरतः ज्ञानं च भविता तत्र मोक्षमार्गं प्रद
 शक ३० इत्युक्त्वा प्रययौ विप्रो वदरी विपिने ततः सोऽपि राजा महाबाहः सूर्यदेहो भवन्मुने ३१ सपत्नीको महाभाग हरिद्वारे सुरालये ३२ इति श्री स्कंद पुराणे के
 दाखंडे गंगा द्वारमाहात्म्ये विष्णुतीर्थमाहात्म्ये त्रयोदशोऽध्यायः ११ नारद उवाच श्रूयतामस्यो महाभाग को वासी द्वादशसाधमः अस्य भ्राता पि को वासात कि
 मर्थं नररक्षसोः १ प्रभूद्वैरं कदा देव सर्वमे विस्तरा हृदकत्रैतयोस्तु संस्थानं किं कृतं गङ्गासापुराः २ स्कंद उवाच आसीदनुकले विप्रतटो नामा मुगाधमः सकदा
 हिमवत्याश्च दक्षिणेऽसिसे वितेः ३ पिंडारकुनदीतीरे सुरः परमदारुणः तपस्तेऽपि निराहारो वर्याणामथुतं किल ४ तस्यैव तपसा च स्नात्वा यो लोकाः सवा
 भवाः अथाशरीरिणी वाणीं श्रुत्वा वसनसेतमः ५ साधुसाधुतटसाधुदुर्द्धयं तप उतमं किं कृतं ते हितपसा नैलोक्येनास्ति दुर्लभम् ६ इति श्रुत्वा तटो वा
 र्णा जगाद वचनं त्विदं यदि वैसेतपस्तप्ततः स्यां विष्णुभक्तियुक् ७ विष्णुभक्तिविहीनानां मुक्तिः स्वप्नेऽपि दुर्लभा नोकांक्षे च त्रिलोकानं राज्यं निहतकं
 दकं ८ श्रुत्वा तद्वचनं तत्र पुनः प्रोचैः शरीरिणी धन्योऽसिदानवश्चेष्टयस्यते भक्तिरीदृशी ९ तपसा न वसंतुष्टो विष्णुस्ते स्थानमेव्यति पुत्रोऽहो भविता
 गेनेतयो रेकाश्च वंशधृक् १० तपसा हन पापस्यं विष्णोश्चैव प्रसादतः अनेन परमं स्थानं यास्यसि यागि दुर्लभं ११ इति तद्वचनं श्रुत्वा तटो नाम तयो

यते शुभं १८ मृत्तिकाकुंकुमारक्तातत्रास्ति शिवदापिकायस्मां भालेनरः कुर्याद्द्वारलोके महीपते २० नयार्थं कयायस्तु पूजये विश्वनायकं सर्वसिद्धिमवा
 प्राप्तिरिति ब्रह्मसनातनं २० यस्तया पूजयेत्त्रिंशं महर्षेर्वंद्यमर्थकः प्राप्नोति सकलां सिद्धिं महोदयप्रसादतः २१ तस्मात्क्रोशार्द्धकै तीर्थे गंगायां मेरुवाग्निं
 पुण्यं ब्रह्मदेवो मेरवेन समर्चितः २२ आपदुद्धारणी नाम सर्वापतिविनाशनः संपूज्य विधिबद्धतया पूजितो नीललोहितः २३ तत्र यान्तानदीं ये दानाभ्यामाहुर्भ
 वाशनी तत्संगमे नरः स्नात्वा सर्वलोके महीयति २४ गंगाया दक्षिणे तीरे मुनी क्रोशात्मके मुने परुहते श्वरो नाम महादेवो वरप्रदः २५ यस्य दर्शनमात्रेण
 महापातकं कोटयः ब्रह्म हत्या सहस्राणि नाशमीयुर्महामुने २६ तत्रैकाजलमध्ये तु पीतवर्णा शिलास्ति हि नाम्ना देवेश्वरः प्राप्ता सर्वपापप्रणाशिनी २७
 गंगा द्वायेत्तरे भागे गंगायाः प्राग्विभागके नदी कौमुद्वतोख्याता सर्वदारिद्र्यनाशिनी २८ धनार्थं ये महाभाग स्नानं कुर्वन्ति भक्तितः त्रभन्ते सत्परात्रेण धनं
 दारिद्र्यनाशनं २९ ततो वै पश्चिमे तीरे धारा परमपावनी गंगायाः संगमे यत्र रेणुका नाम नामतः ३० तत्र स्नात्वा च जम्बावफलं त्यजेत् नरः ततः क्रोशार्द्धं
 स्नानं नदी च ज्वरशिला किल ३१ तस्यां स्नात्वा नरो भक्त्या प्राप्नोति विमंडलं यस्तत्र कुरुते श्राद्धं भक्तियुक्ती महासुने ३२ पितरस्तस्य गच्छन्ति स्थानं समोत्तरं
 नरो गतः सौम्येन्द्राव्यूतो नदी शंकरवह्नभां ३३ यद्वस्य शमात्रेण ब्राह्महत्यादिकोटयः नश्यन्ति किं पुनर्विप्रस्नात्वा नाच्छिवां च नात् ३४ यत्र ब्रह्मादयो देवा
 सर्वगोप्ते वमतो ययन् नाम्ना च कुर्नदी रभ्या पुण्यां शंकरवह्नभां ३५ गंगायां संगता यत्र तीर्थं परमपावनं शंकरमुक्तिदं नृणां ब्रह्महत्या निवारणं ३६ शंकरे
 टपोऽहं देवोऽखिल सिद्धिः मनोहरः यस्य दर्शनमात्रेण गनजन्मार्जितैरापेः ३७ सुच्यते सर्वपापैस्तु कल्पां शिवपरे वसेत् पुण्यं महानमं पीठं सद्यः प्रत्य

१ सुपण्यदं मुच्यते सर्वपापेभ्यः सत्यमेतन्न संशयः ३२ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रे मातुल्ये धर्मध्वजोपाख्याने नाम चतुर्दशोऽध्यायः
 ३३ कदुवाच ॐ अन्यानि नाथ वर्याणि सर्वपापहराणि वै कथया मामिष्टुणु प्राज्ञं गंगाया नारदाधुना १ गंगायाः पश्चिमे तीरे कुशावर्तीदधः शरे सत्यसासु
 २ कनामतीर्थं परमपावनं २ यत्र स्नात्वा महाभाग शिवलोके मदीयते पुरा तत्र समुद्रे श्वाराधितो भगवान् शिवः ३ समुद्रे श्वरे महादेवः सर्वकामफलप्रद
 ४ तते वै दक्षिणे भागे स्वर्णचिह्ने श्वरं स्थितः ४ मद्गदद्गता तु तं देवं सर्वपापैः प्रमुच्यते ततो र्जको शखंडे वै शिवतीर्थं मिती ध्रुवं ५ तत्र स्नात्वा महाभाग कैलाश
 ६ निलये वसेत् तत्र विल्ये श्वरो नाम महादेवो मुक्तिदः ६ यस्तत्र नियतामहारः सप्तरात्रं जितेन्द्रियः जपेत् शिवमंत्रं च रुद्रं चागमनतपरः ७ परमिद्धिमवाप्नो
 ८ तिसुरैरपि सुदर्शनां विल्यपत्रैस्तमम्यर्चनभूयस्तपो भवेत् ८ ततः शरद्वये तीरे गंगाया मुखादायके तीर्थे गणेश्वरो नाम सर्वपापप्रणाशनं ९ तत्र स्नात्वा म
 १० हाभाग सर्वपापैः प्रमुच्यते यस्तत्र कुरुते पिंडदानं पितृनिमित्तकं १० दशवारं क्षतं तेन गया आहुं न संशयः ततः पश्चिमदिग्भागे शिला परमपावनी ११ मा
 १२ ज्जानारायणी ख्याता सर्वपापप्रणाशिनी यस्तत्र कुरुते आद्वैतभक्तिं समन्वितं १२ पितृवंश्याश्चापि तथा स्वयं तारिताः पितृरस्ते न सत्यं सत्यं न
 १३ संशयः १३ गंगायाः पूर्वदिग्भागे पार्वतीश्वरं संज्ञितः पार्वत्या यत्र नितरां पूजितो भगवान् शिवः १४ यस्य दर्शनमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते गंगानो
 १५ र्दंडे प्रातर्केशिवः परमपावनः १५ यद्दर्शनात् पूजनाच्च सर्वाङ्गान् कामान्वाप्नुयात् नित्यं पर्वतप्राम्भावे गंधारासारस्थनी स्थिता १६ तस्यां स्नानं न याच
 १७ त्यं ब्रह्मलोकं वाप्नुयात् यच्चैवा संगता विप्रगंगाया पापेनाशिनी १७ पार्वती तीर्थं मारुत्या तं सर्वपापप्रणाशनं न स्य चिह्नं प्रवक्ष्यामि येन तज्ज्ञा

यत्रामेकज रूपेण दृष्टो मुनिमिरच्यतः ५८ तत्र कुजाम्बकं तीर्थं सर्वपापप्रणाशनं सकृदृष्ट्वा नृपयत्सेनं पत्न्यक्षिणी लीयते ५९ इति ते काथितं विप्रगेगाद्वा
 रस्य वैभवं श्राद्धं शृणोति यो मर्त्यो गंगा द्वारस्य वैभवम् ६० पितरस्तस्य गच्छन्ति न द्विदृशोः परमं पदं यः पठेन्नानवो भक्त्या शृणुयाद्वापि भक्तिनः ६१ स याति प
 रं स्थानं यत्र देवामहेश्वरः ६२ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे शायकक्षेत्रे माहात्म्ये पंचदशोऽध्यायः १५ नारद उवाच ॐ कुजाम्बकं महातीर्थं वद विस्त
 रतो मम यथेदं च स सुतपन्नं यथा पुण्यं हि वा भवत् १ केन केन तपस्तप्तं कचायुः परमांगतिं परमांगतिकानि तीर्थानि चैवान्न कियन्मानं सुपुण्यदम् २ एतस्
 र्वसमानेन विस्तरा हृदये प्रभो न्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये भक्तवत्सलं तांगतः ३ स्कंद उवाचः शृणु नारद तत्त्वेन गुप्तं क्षेत्रं परं हरे यस्य श्रवणमात्रेण शतजन्म
 समुद्रवैः ४ सुच्यते सर्वपापैश्च विष्णुलोकं च गच्छति सा चिध्यं यत्र विदुषो हि नित्यं तिष्ठन्ति नारदः ५ परदेशं न वविप्रयोगे योगीन्द्रमाधवः सायां स्वीयां
 प्रतिष्ठोपि दृष्ट्वा चैकार्णवीं मही ६ मधुकैटभो दुरात्मानो निजकर्णमलोद्भवो वाधयंतौ च ब्रह्माणं त्रैलोक्यं हेतुमुद्यतौ ७ हत्वानौ हि दुराधर्षौ रचापित्वा
 च मेदिनी मेदसा दुष्टयोश्चैव ब्रह्मा वचनोदितः ८ जगाम शतसो विप्रक्षेत्राधरणीतले दृष्ट्वा भक्तान् स्वकीयाश्च गंगा द्वारमुपागमत् ९ यत्र रैभ्यो
 महानिजा उपेतपसि संस्थितः दशवर्षसहस्राणि तस्या बूर्ध्वं करो मुनिः १० ततो वर्षसहस्रं वैवाप भक्षो महानपाः शैवालभक्षणं च शनैर्वर्षाणि नारद
 नरोत्तम इति वै तप्यमानस्य रैभ्योऽस्य मुनिपुंगव अस्मत्सं समासाद्य कुजरूपेण माधवः ११ दर्शयामास भगवान् दर्शनं मुक्तिकारणं सोऽपि रैभ्यो महाभा
 सर्वगा १२ दृष्ट्वा जगतां पतिं १३ जानुभ्यां मवनिं स्पृष्ट्वा नत्वा पुनरुदारधीः प्रोवाच मधुरं वाक्यं प्रसादाधीं महाशयः १४ रैभ्यो उवाच नमस्ते कंजनाभाय ४६

त्कारणं ३८ यदत्र कुरुते कर्म कोटि कोटि गुणं भवेत् चारुमन्त्रे चरो देवात्यश्चिमे योजनार्द्धके ३९ शालिहोत्रे चरो देवो महादेवो वरः प्रदः शालिहोत्रो मुनिर्यत्र शि
 किं न्यस्तमानसः ४० बभूव नियताहारस्तथा वर्धसहस्रकालं भविष्यामस्मिन् दिवा दद्यादशमहासुने ४१ शालिहोत्रे चरो देव पूजयित्वा विधत्ते तः स्रष्टोपि मंडलाद्या
 ते सर्वविधां तथा मुनिः ४२ तस्मात्पूर्वे सरिद्धिप्रजास्तस्माभिधानका यत्र रंभाति वसितुं मायायुर्यो सरिद्धयः ४३ एकदा स्वर्गं भुवने नृत्यं तीवासवालये ददर्श वि
 ष्णुदूतैस्तु नीयमानां स्मृतान् शुभे ४४ मायाक्षेत्रे कृता वासान्वैकं प्रणिगच्छतः उपास्यमाना न्देवौ चैरिन्द्राद्यैर्गणकिन्नरैः ४५ चतुर्भुजान् शरवचक्रागदापाणिन् ह
 शिनिव गीतां चरान्सलस्मीकांस्तथा श्रीवत्सलाच्छनान् ४६ विभूतिभिः शोभमानान् गरुडस्थान् सुवर्चसः इति तान् मुक्तिमापन्नान् दृष्ट्वा स्वर्गमवापसा ४७ प्रो
 वाच प्राक्तं देवेशं न दानिदं श्रयं मुत्थितं त्रैलोक्यनाथ भगवन्कारणे स्तूर्यवर्चसः ४८ हर्यौ च नंतरूपधरा बुधगणेश्वरकृतः समागताद्येने किं प्रयांति च सेविताः
 ४९ इंद्र उवाच प्रिये स ते माहात्मानो मायाक्षेत्रे निवासिनः स्मृता गच्छन्ति तं तं द्विद्वयैः परमं पदं ५० मायाक्षेत्रं समं पुण्यं पृथिव्यां नैव विद्यते तिस्रः कोट्योर्द्ध
 को नितार्थानां वापु रब्रवीत् ५१ तानि सर्वाणि तन्वंगिमापाक्षेत्रे न संशयः वयं च सर्वे तत्रैव वसामो मुक्तिलाभाः ५२ रंभो वाच प्रहमन् वसेयं चैव यथा शाय
 पवासन् भविष्यति यथा स्रेतन्हापां कुरुमयि प्रभो ५३ इंद्र उवाच सरिद्धत्वा वरगो हे नित्यं तिष्ठ वरानने पुण्ये तव जले ये पि स्नानारः पारगामिनः ५४ स्कंद
 उवाच इति श्रुत्वा वचो भर्तुः प्रणिपत्य त्वरां चिता आपयो परमे पुण्ये मायाक्षेत्रे सरिद्धरा ५५ जाता पुण्यतमा विप्र सर्वपापप्रणाशिनी रंभा कुंडचंगगा
 याः सगमे पुण्यदायके ५६ उपस्पृश्यापि या निपरं मया मानसो दत्ते रंभो न्ये सहासे वसन्तैव शिवदायकाः ५७ ततः परं महाभाग कुलात्मकमिति स्मृतं

ग.भा.
४८

तत्र विष्णुनि यस्मादात्मसमाश्रित्य कुञ्जरूपेण वै त्वया ३५ दृष्टोऽस्मिरेभ्यतस्माद्वै कुञ्जात्मकमिति स्फुटम् नीर्यमेतन्महापुण्यं भविष्यद्भविधानतः ३६ अ
स्मिन्क्षेत्रेऽपियेमर्त्याः स्नानं दानं जपादिकं करिष्यन्ति महाभाग तत्सर्वं कोटि संख्यकं ३७ करिष्यन्ति निवासं च तीर्थं स्मित्प्रवरं वराः प्राप्स्यन्ति परमं स्थानं पु
नरावृत्तिदुर्लभं यापिनश्चापि विप्रेन्द्रस्तथा विद्मुमवाप्नुयुः ३८ पितरस्तस्य दृष्यन्ति यस्यास्मिन्क्षेत्रेऽपि स्थितिः येषां विदुः प्रमाणं वेदयुर्जलमनुजमं ३९ पितृभ्य
स्तारितास्तेन संसारात्पितरोऽमुने परमाणु प्रमाणं च येन दद्युर्हिरण्यकम् ४० तदंतश्च भवेद्दिप्रसहस्रपरिसंख्यया येन दद्युर्महाभाग वासी मोभूषणदिकं
४१ तैस्तु दत्तं भवेद्देव सर्वं नस्तु महामुने कुञ्जात्मके महातीर्थे वसामि मया सह ४२ ऋषीकाणि पुरा जित्वा ईयः संप्रार्थितस्त्वया तस्मादहं ऋषीकेशो भ
वान्यत्र समाश्रितः ४३ ततोऽस्य चापरं नाम ऋषीकेशाश्रितं स्थलं त्रेतायुगे दाशरथिर्नाम्ना भरतसंज्ञितः ४४ तुर्यो भागो मदीयैर्भविष्यति सहाग्रहः शंक
शंकरः साक्षात्पुनर्मस्थापयिष्यति ४५ कलौ मां मरुतं नाम्ना वदित्यन्ति महीतले कृते वाराहरूपेण त्रेतायां कृतबीजकं ४६ द्वापरे वामनं देवं कलौ भरत
मवचं नमस्यन्ति महाभाग भवेयुर्मुक्तिभागिनः ४७ इत्युक्त्वा भगवान् विद्मुरेभ्यं नाम तपोनिधिं तत्रांतर्द्धानमापन्नः पश्यतस्तस्य नारदः ४८ इति ते क
नोत्तोत्पत्तिः क्षेत्रकुञ्जात्मकस्य हि श्रुत्वे मां सर्वपापेभ्यो मुच्यते नान्न संशयः ४९ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापर्वो कुञ्जात्मकमाहात्म्यं नाम षो
सर्वभाष्यायः १६ नारद उवाच ॐ कियन्तानं परं क्षेत्रं कानि तीर्थानि तत्र वैः किंतत्र पुण्यं लभते स्नानादानात्तथा चर्चनान् १ उत्पत्तिं चैव माहात्म्यं सर्वविस्त
टपोऽहं केन केन फलं प्राप्तं मंत्रक्षेत्रे शिवात्मज २ केके परांगतिं प्राप्ता दृष्टीने प्राप्ता मत्तथा सर्वं विस्तृतो ब्रूहि श्रोष्यमाणाय मे प्रभो ३ स्कंद उवाच

मवेप्रभविहंवेसनंदायसुभद्रायदुर्गाधर्षायेतेनमः १४ हिरण्यवाहवेनुभ्यंहिरण्याक्षविमर्दिने हिरण्याक्षायविभवे हिरण्यसमतेजसे १६ हिरण्यपशुहंने
 हिरण्ययशुमर्दिने नमो हिरण्यनाभाय हिरण्यचारुरूपिणे १७ हरिताश्राय हरये हरिनां गायकारिणे हरि ग्रीवाय हेयापपराय हपवाहवे १८ अहं
 विमुक्ताय हेमसंस्थाय हारिणे नमो हरिणानेत्राय नमस्ते हरिवाहवे २० नमो हिरण्यगर्भाय हृषीकेशाय ते नमः हविषे हविशाय पवर्हिषं त्राय
 पवर्हिषे २१ हेमांगदाय बुधाय हिमाद्रिप्रकृतौ कसे हिमाद्रितनया शाय हृदयस्थाय हिं कृते २२ हेया हेयविहीनाय सर्वेषां पतये नमः हृषीकेशाश्रमस्थ
 य हरिताक्षाय ते नमः २३ हस्तमस्तकसंस्थाय बहुहस्ताय ते नमः सहस्रहस्तरूपाय सहस्रफलरूपिणे २४ सहस्राकृतकार्याय सहस्राभक्तभावितेने
 स्कंद उवाच इति स्तुतो महाविष्णुस्तेन रैभ्येण धीमताः २५ उवाच मधुरं वाक्यं विनयावनतः स्थितः श्रीभगवान् उवाच वरं वरय भद्रं ते न वयं हृदिवर्तते २६
 किंच वैकाचनंगावः किं वा राज्यमकंदकं प्रथेच्छसि वा स्वर्गं यन्न ते वाप्सरो गणाः २७ अथेच्छसि विप्रेन्द्र कथं प्राणं मुक्तमो मुनिः अथ चेच्छसि क
 थानां साहसं दिव्यमद्भुतम् २८ धनरत्नसमृद्धिं वै हेममांडविभूषितां सर्वासां दिव्यरूपाणां भवंत्यप्सरसां गणा २९ ददामि ते वरं चैवैभ्यते विचिंति
 न रैभ्य उवाच धन्योसि कृतकृत्योस्मि यस्य त्वं दृष्टिगोचरः ३० न चाहं कांच तं गावो न स्त्रियो एज्यमेव च नोकांक्षे जगतां नाथ त्वत्कृपाप्रार्थ्यं हं विभो ३१
 यदि प्रशन्नो भगवांस्त्र्योक्तनाथो जनार्दनः तव चात्र निवासे वै नित्यमिच्छामि माधवः ३२ यावत्त्र्योका धरिष्यंति तावत्तव मम प्रभो स्थानं तव मम स्था
 नं तव नाम्ना भविष्यति ३३ भक्तिश्रद्धादुत्तमानाथं तव पादो वज्रा हृदये स्कंद उवाच रैभ्यस्यैवं वचः श्रुत्वा भगवान्भूतभावनः ३४ वदमित्येव विप्रेन्द्र सर्वं

ग. मा ५० माया प्रवला मम जादराग्नौ प्रदीपे हि गर्भाशयगतो मुने २३ मातृभुक्तान्तराणां प्राणानां प्राणानंभवे १ पूर्वजन्मसहस्राणि पापपुण्ये कृता कृते २४ वि
 जानाम्बवशोजतुर्गर्भमायाबलं मम जानाति सुखदुःखे च तथा तानं च नंदति २५ अंगुल्यश्चरणा चैव भूजौ शीर्षं कटिस्तथा एष्टं तथा दं चैव दंतो मृपुट
 नासिकाः २६ कर्णक्षिचिबुकादीनि सर्वमायाकृतं मम बधिरस्यापि व्यापारो धस्यापि हस्तुनेत्रता २७ मूकस्य चेष्टा ज्ञानं सर्वमायाकृतं मम मूढस्य सं
 स्मृतौ चैव जातमात्रे महामते २८ धर्माधर्मपरिज्ञानं विस्मृतिश्च तथा ममः मायया मम हाभागयोनिपत्राद्वहिर्गतिः २९ कृमिब्रणं दिच प्राणी पक्षिण्ये
 पानवायुमिनिः क्रम्य मम मायायावशा प्राप्नोति सत्वरं ३० जरायुजाश्चांडजाश्च खेदजा द्विजपुंगव उद्भिदः प्राणिनश्चैव जायंते निजरूपतः ३१ श्वेतक
 ह्मादयो मांवा मायया मम देहिनां शब्दः स्पर्शस्तथा गंधो रूपं चापि तथा रसः ३२ मायया मम भाव्यंते लीयंते च द्विजोश्चरः समुद्राश्च तथा दिव्यभौमैर्मध्ये
 लैरलं ३३ पूर्यमाणं न वर्द्धते मायया मम सर्वतः वर्षास्तु बहुतो याश्च सरितः पल्वलानि च ३४ सुरांसि बद्धिमायांति निदायेषु व्येते खिलाः एतन्माया
 लोको बोधै मेघा गृह्णन्ति यज्जलं ३५ लवणं लवणं चैव वर्षति मधुरं पुनः एष साया प्रभाबो हि हिमवच्छिखरादयः ३६ महाकिनी समाख्याता गंगा ज्ञाता
 नरं परं वन्यो बधिवीर्यरूपा प्राणी वयति द्विजः ३७ पुनरतयैव चोद्यथ्यानाशमेति तदेव हि आयुः क्षयपरिज्ञानं सर्ववीर्यं हराम्यहं ३८ जायमानो ल्यत
 सर्वं प्रावने च तथा महान् प्रवस्थायां तृतीयायां जरा व्याप्तं लथस्तथा ३९ पश्चादिद्रियनाशश्च सर्वमायाबलं मम अणुमात्रे च न्यवीजे वापिते
 तपोभवः ४० पुनः पत्रादिकोत्पतिस्तथा शाखा प्रशाखिका जायंते मायया विप्रसूनवीजस्तथा कुरुः ४१ योसौ विभूतिमाज्जतुर्दरिद्रश्च तपोधनः ५०

प्रष्टव्याविप्रकुञ्जाम्बकं सुतीर्थकं सुदेश्वरीं ससारमयावद्धेमवतीनदी ४ तावत्कुञ्जाम्बकं क्षेत्रं पापिनामपि मुक्तिदम्कारमाने स्थले तत्र तीर्थानां पंचकं
 ५ तत्रापि विप्रश्रेष्ठानि स्वर्गदान्यपि दर्शनान् शृणुतीर्थानि पुण्यानि मुक्तीदानि परात्मनां ६ मायातीर्थं परंख्याते यत्र दृष्टो जनार्दनः गंगा च यमुना वा सि
 प्रत्र समास्थितं ७ न सिन्धुतोदको विप्रतारयेत्सप्तमं कुलं सकलज्ञानोपि भवनं कुवेरस्य लभेन्मृते ८ शृणुत्यतिं प्रवक्ष्यामि मायातीर्थस्य तारद सर्वपापह
 देव्यां मोक्षमार्गानुदर्शिनीम् ९ पुराकृतयुगे विप्रसोमशर्ममिति विष्णुतः तपस्वी निरपेक्षश्च सत्यवादी जितेन्द्रियः १० तपस्तपापपरमं जितात्मा दृढनिश्चयः
 प्रीत्ये पंचतपाश्चैव वर्षायां व्यष्टि साहसः ११ हेमं तेजलधारभिः सिच्यमानः समंततः इति वर्यं सहस्रं वै ततो भूदध्युवाहुकः १२ एकपादेन तस्थौ च शि
 लायां नियतासनः सहस्रहिदिनं तस्य पपावेवं महामते १३ वापुस हं सहस्रं च सहस्रं नृद्वं बाहुकः एवं वै तस्य मानस्य प्रसन्नो भूज्जनार्दनः १४ श्रीभगवानु
 वाच साधुसाधु महाभाग सोमशर्मन् द्विजोत्तमः वरं चरय भद्रं ते यदस्य मिहितं तव १५ प्रसन्नोऽस्मि सर्वदेहः तपसानेन सुव्रतः दुर्लभं तव विप्रेन्द्रना
 स्ति त्रैलोक्यमंडले १६ सोमशर्मो वाच यदिच्छति वरं दातुं प्रसन्नो यदि वैमपि जानीयां तव मायां हि त्रैलोक्यं मोहितं तथा १७ श्रीभगवानुवाच मम
 मायां महाभाग न जानंति दिवौकसः ब्रह्मापुत्रमायासृष्टः सामाया मम कीर्तिता १८ वर्यनिच महामेधाः सामाया मम कीर्तिता यथानिर्जलतां यांति सामा
 याममकीर्तिता १९ चंद्रो यत्क्षीयते पक्षे पक्षे पूर्णत्वमेति च मायैषा मम विप्रेन्द्र ग्रहवक्षत्रतारकाः २० हेमंतर्तोऽनुसलिलं कपे कोट्यं विमानि च शीतलं
 च तथा यीक्षे सामाया मम कीर्तिता २१ उदेति सविता प्राच्यां प्रतीच्या मरुतेति च शोणितं च तथा रेजः संयुक्ते वै महामते २२ गमे चोत्पद्यते जंतुस्सा

५२

कथयन्तः २ तस्माद्यथा महाविष्णो नवमायां द्रव्यं जानीयादिति तां देववज्रेवरमिसंधुवम् ३ श्रीभगवानुवाच सममायामहाभाग दुर्गम्या यस्मैरपि
 अन्ये च रूपाणि ध्वत्वं धनराजवसुंधराः ४ अथ वास्वर्गागमनं भासेवनमेव च स्वच्छंदगमनं चैव भूरादिभ्युमहामते ५ अथेच्छसि त्रैलोक्यगज्यं निहनकं
 टकं अथेच्छेऽसि पुत्रादीन् तथा वाचां प्रचारणम् ६ अथ ध्वत्वं सुरेंद्राद्यै रजेयत्वं सुरासुरैः प्रमत्तं तथा न्यद्वैमनसी हितमेव च ७ ददामि सर्वं प्रवरं वि
 ना मायां तपो निधे मायां द्रष्टुं न योग्यो सितपसां निधिरेव हि ८ सोमशर्मा वाच न काले भगवं विष्णो वरमन्यं तथा महन् मायां दर्शय मे स्त्रीयां यदि तत्र मया
 तपः ९ स्कंद उवाच वारं वारं महाभाग मुनिना सोमशर्मणा याचितोऽपि स्माकां नो न ददौ तद्वरं द्विजः १० एवं ते न तपस्तप्तं त्रिवारं विष्णु दर्शनं चार्थमाणां पि
 हरिणा पुनर्मायां भयाचत ११ भक्तानुकेपी भगवांस्तमुवाच शुभांगिरस् मायां मे सोमशर्मस्तमो हनीयां प्रेक्षसि १२ इत्युत्कांतं र्दधे विष्णुस्तस्मिन्नेवैश
 म्भुवहे सोमशर्मा पि गंगायां गतः स्नानुं द्विजोत्तमः १३ धत्वा कुंडीं त्रिदंडीं च धौतमासनमेव च कमंडलुपुस्तकं च सोमशर्मा सरितटे १४ सन्यस्य प्रययौ
 गंगायां निपतन्नतः यावत्प्रविशते तत्र गंगायां नाभिमात्रतः १५ नावहतो महास्येन कच्छपेन महा मुनिः विगीर्णश्चर्वितः श्वैव प्राणान्यतो बभूव ह
 नरान् १६ लोपो यमदूतैश्च वायवो यवपुर्मुनिः मायां नरकसामग्री ददर्श समहानपाः १७ ककचैपीड्यमानांश्च कथ्यमानांश्च सर्वना ताड्यमानांश्च मुशालै
 रारवांस्तथा १८ ददर्श किंकरास्तत्र यमस्य परितो बहून् सिंहान नान्यकमुखान् विहृतान् विहृतान नाना १९ केचिद्गर्जन्ति केचिच्च साहहा
 तपरे भिधिभिधिच्छिन्धिच्छिन्धिभस्मभस्मेति चापरः २० इति नानाविधावाचः श्रुत्वा वयममं दिरे दृष्ट्वा पापगतिस्तेन तथा पुण्यमतिर्मुने २१

५२

26

७
 नामहं कृत्वा तोषयामि दिवौकसः ४२ इन्द्रासृजति लोकां हि इति सर्ववदोः हि माया मयं वयः कृत्वा ह्यहमेव सृजामि वै ४३ लोकवदन्ति शक्रोऽपलोकान्
 मयं निधुवं अहमेवेदं रूपेण पालयामि दिवौकसः ४४ मायया मम रूपेण नाशयते च मया जगत् कौवेरं रूपमाश्रित्य धनानां रक्षिनां स्थितं ४५ इन्द्रमायां
 श्रेष्ठ्यवत्रो मे नाशितः परा रुद्रमायां समाश्रित्य विपरो नाशितो मया ४६ वायुमायां समाश्रित्य प्राणिनां देहसंस्थितः जठराग्निरहं भूत्वा प्राणिनां देह
 श्रितः ४७ चतुर्विधं पचाम्यन्नं माये धाम मकीर्तिनाः वाडवं रूपमास्थाय सा मुद्रं जलमन्वहं ४८ पिवामि मायया विप्रसमुद्रे कृतसंश्रयः सा मुद्रं रूप
 मास्थाय सधरा मिजगद्गहिः ४९ लोकानोश्रित्य भूरादीन् जगद्द्रुयोस्मि मायया सौरी मायां समाश्रित्य संतपामि जगन्नयम् ५० मायां मे घमयां कृत्वा संददा
 मि जल तथा राजमायां समाश्रित्य पालयामि स्वमायया ५१ अहमेव परमस्यो वेदोद्धारं तथा कृतं कौमी मायां समाश्रित्य धनो वै मंदराचलः ५२ वाराहरूप
 मास्थाय धरोद्धारः कृतो मयाः नारसिंहवपुर्धत्वा हिरण्यकाशिपुर्हतः ५३ वामनं रूपमास्थाय बलिनी तोरसा तले भूत्वा परशुगमो हृत्वा त्रस्यां करो भव
 भूमेर्भारपतो दृश्य रामरूपेण वै कृतः कृत्स्नमायां समाश्रित्य भूमेर्भारो हतो मया ५४ योगमायां समाश्रित्य वदरी विपिने स्थितः कल्को भूत्वा म्लेच्छजानी
 नाशयामि स्वमायया ५५ यत्किंचिद्दृश्यते विप्रजगत्स्थावरजंगम माये धाम मविप्रेद्र सर्वमेतत्प्रकीर्तितं ५७ अयं माया प्रभावो मे कथितस्तव विस्तरात्
 यत्प्रष्टो हं त्वया सर्वं मम माया बलं महत् ५८ इति श्रीमद्दशरूपेण केदारखंडे कृष्णार्जुनके माया कथनं नाम सप्तदशोऽध्यायः १० सोमशर्मा वाच प्रोक्ता
 माया त्वाया देव जगदेतच्चराचरम् कथं परमहं जानेत तव मायां दुरत्ययां १ स्वकर्मणा ह्यपलोकः स्वकर्मसु प्रवर्तते त्वन्मायां प्रेरितो जन्तुः करोतीति

गं.सा
५४

जरायुपरिवेष्टितः दिनेनैकेन कलिलं कंठिनत्वमगात्ततः ४१ बुद्धदाकारनां प्रातः पंचरात्रेण सहजः नतः पेशित्व मां पत्रो मांसस्य सप्तरात्रतः ४२ मासा
 ४३ न मांसपेक्षया रुधिरापरिस्तुतः कठिनत्वं तदा मोति पंचविंशतिरात्रियु ४३ मासाच्छिरः समुत्पत्तिर्भीवास्कंधौ तथोदरस्य पृष्ठवंशस्तथोत्पन्नः पंचांगा
 निचवैक्रमात् ४४ पाणिपादौ तथा पात्रौ कटिजानूद्धितोयके त्रिभिर्भासैः करांगुल्यः संधयश्च महामुने ४५ दन्तभूमिनखा गुह्यं जातश्च जरास्थितः ॥
 ४६ पगच्छिद्वा शिष्ये च तथा युर्मदन्तथा मुने ४६ नाभिश्च सप्तमे मासि जानातस्य महामते लोमानि च महाभाग शीर्षकेशास्तथोद्गताः ४७ विभिवानय
 वत्वं च सर्वं जातं तथाष्टमे वयधेजठरेजंतुः संस्मरत्पूर्वकर्म तत् ४८ नानाजन्मानि जानाति तथा चोच्चावचानि च जटराग्निसमुद्भिन्ः कतिवाराणि जन्मसु
 ४९ स्वकर्मणा भाग्यहीनो जातो हं देहदुःखमाक न मे मृत्युः कर्मसूत्रानिवद्धस्यातिपीडितः ५१ नाना योनिसहस्राणि ह्यनुभूतानि वेमसा मातापितृस
 ५२ हस्वाणि पुत्रदारास्तथैव च ५२ काडुं च भरणसक्तिर्जाता च मम सर्वदा तत्कर्म न दृष्टयेन जातो मुक्तिविवर्जितः ५३ न जाने पातकं न द्वयेन जातो स्मि
 ५४ स्तगोः स्त्रीशरीरो माग्यहीनो निषादी गर्भमागतः ५४ जातं मे दर्शनं विद्मोस्तपस्तप्तं च मे महत् केन कर्म विपाकेन निषादी गर्भं संस्थितः ५५ किं क
 न शंका गच्छामि पीड्यमानो ग्निना मुहुः भक्ष्याभक्ष्यविधिश्चैव न स्थिरो मम सांप्रतम् ५६ अत ऊर्ध्वं कदाचिद्धि भविष्यति गतिर्वहिः कर्तव्या मे विद्म
 सद्धर्मगर्भवासाय तो न हि ५७ इति वैचिंतयोद्धिन्ः सवै ब्राह्मणसत्तमः दशमे मासियो नेस्तु कर्वन्मातुः प्रणीडने ५८ पीड्यमानः स्वयंचैव नरकाय या नि
 टपो ॥ १॥ स्वरूपेण स्पष्टः संसारवायुना ५९ जायमाना तु सा कन्या रुरुदेक्षु धयावृता अजानती महा माया वैष्णवी विष्णुतत्परा ६० विरामूत्रपरिधि

॥ महाभागदर्शविविधागती ॥ असिभिर्भिद्यमानाश्चक्रक्षेपातिपीडिताः २२ निगडैर्वध्यमानाश्चतमेरायससन्निभैः त्रिभूलैर्भेद्यमानाश्चक्रकवे
 थापरे २३ अपरेभिन्नमूर्द्धानः भिन्नांगाश्च तथापरे लोहस्तंभेषु तप्तैश्च दृष्टास्तथापरे २४ नदीवैतरणी तत्र पूषशोणिनवाहिनी तथा हामिकुलैश्च
 यागूथककहमेः २५ संकीर्णपापिभिश्चापि क्रंदमानैरितस्ततः असिपत्रवनंचैव तथा संतप्तवालुकम् २६ गौरवंच महाघोरे योजनत्रयविस्तृतं सं
 पमानंतो दशो न वह्निना च संसृततः २७ हाहारे वसमा कीर्णं महारौरवमेव च योनिं प्रसारय्य मपरंत मिश्रं च महार्तिदं २८ महातामिश्च कंचैव संभ्र
 मंचतथैव च ॥ प्रमेध्यकामिसंकीर्णं पुरीषभक्षणं तथा २९ स्वमांसभक्षणं चैव कुंभीपाकं च दृष्टवान् पृते चान्ये च वह्नौ प्रातनानरकास्तथा ३० दृ
 ष्टान्तेन महाभाग लवंमाना स्मरु ब्रजे पश्यन् महातपा विप्रत्रस्तापापान्समीक्ष्य चै ३१ गतो ब्रह्मपुरे विद्वान् नानाभोगपरिभुजः क्षुत्कारहितो विप्रोदः
 रवेन रहितस्तथा ३२ भूलोके च भुवर्लोके स्वर्लोके च सुहृत्सुने तपःसत्ये च पातालैः प्रगम्य च ततो द्विजः ३३ यत्रैच्छति सर्वे गंतु तत्र तत्र विमानगः जग
 माप्सरे गंधर्वकिन्नरैरुपशोभितः ३४ एवं वर्षसहस्रं वेमुत्कादिव्यं च भोगकं पृथिव्यां च पुनर्जातो राजा परमधार्मिकः ३५ वभुजे च ततो भोगान् रा
 ज्यप्राप्ता म्महायशाः इष्ट्वा बह्विधैर्यज्ञैः समाप्तवरदक्षिणैः ३६ पुनः स्वर्गे जगामाथ मुत्काभोगांश्च शाश्वतान् ततश्चंद्रस्य विवेचनं गतो नीहाररूप
 धक ३७ स्ववमेनि स्मृतथौ यध्यां जीवश्चंद्रस्य मंडलान् एतस्मिन्नेतरे काले निषादवनिता ततः ३८ जातां च तनुमती विप्रगर्भाधानपराभवत् नि
 षादेन तु यद्भुक्तं तत्र प्राप्नोम्यतात्मकः ३९ निषाद्या यो नियंत्रे वैक्षिप्तं मैयुजकर्मण रेजुः संवलितो जातुर्लिगा द्वेयो निसिंचितः ४० यो निरुक्तेन संयुक्तो

श्रुत्वा पाव्यगद्वयगिरा उवाच सहसा एतन्त्र त्रासरासनिधौ भो भो द्विजवर श्रेष्ठ कगतासाममप्रिया तथा विनाक्षणमपिन जीवेहं सुदःखितः कया
 ना वनकुंजेऽथ नदीनां संगमेषु च दहन्करंजवानेषु पर्वतानां च मूर्धसु २८ तमालतालजलेशुकजितेषु च कोकिलैः उमपि व्यासि विप्रेशतथा विपि-
 नपत्तिषु २३ कथयस्व महाभाग कगतासा प्रियंवदा प्राणदोभवे मे सौम्यरक्षस्य मम बालकान् २४ इतीरितं तस्य वचो निशम्य निघाद पुत्रस्य वि-
 मोहितो द्विजः सवाध्य कंदोऽतमं दवावयको जगाद भूसौ जगदीश मोहितः २५ अहंत वस्त्रीमवताधिवासिनो स्थितानिघादेष्वरगच्छ मंदिरे एताव-
 दद्यामवदन्न नौ वतसंबंधकः कर्मगतानुसारिकः २६ रक्षस्य चैमान्निज बालकान् ते त्वमेव तेऽयां जननी पिता च कनिष्ठकोपः सततं हिरक्षोगच्छस्व गेहे-
 वचनं पुरुष्य २७ नष्टा कृष्टिर्धर्मानाधिदेशे पुत्रे ते निष्ठज्ञानवृष्टेति कृष्णदृष्टान्मृष्टान् नारयो नष्टकाः स्युः पुत्राय तस्तेन नारा मर्जावाः २८ एवं लुब्ध-
 वावयमुत्का द्विजस्तुरोदोच्चैस्तेन साकं मुनीश विष्णो मायां वशगो ह्यस्वतन्त्रो हा हेत्युत्का ह्यानया मास बालान् २९ व्याधोपितत्राशु नदी पबालान्स-
 पानया मास विमोहनार्थं रुरोद भू नो पतितो जगाद भूयश्च देवेश विमोहिते परम् ३० एते वै बालकामह्यं मोहयंति तरां मुने गच्छ मे मंदिरं शीघ्रं त्वाम-
 लरसातरं तथा ३१ जीविष्यति तथा हंचरक्षनो निज बालकान् रक्षा त्वया प्रकर्तव्या गृहे गत्वा मया वनात् ३२ आनेष्यामृणु पक्ष्माद्याभक्षणार्थं य-
 नरं गेरा त्वचैव सर्वं भवनं बालकाश्च धनं तथा ३३ इति श्रुत्वा वचो विप्रनिघादस्य नदी तटे चकार मनसो मावं गेहे गंतुं त्वरान्वितः ३४ एतास्मिन्न-
 सर्वमत्र न व्याधो न च बालकाम् ददर्श दंडं कुडी च धौ न पानं स्थितं यथा ३५ दृष्ट्वा तन्महदाश्चर्यं हरिमाया वशो द्विजः किमेतद्वि किमेतद्विचकि-
 टपोः

जनयानपरायणावक्तुं किमपिनोशक्तानगंतुं चकचिन्मुने ६१ एवंवात्येतिदुःखानि ह्यनुभूतानिवैतथा क्रमेणयौ वनाक्रांताजानानैयादकन्यका
पित्रादत्तापिकस्मैचिनिवादायमहात्मने तत्रापिपुत्रमृत्यादिसंयुतासी क्रमेणसा ६३ एवंजानानिपंचाशद्वर्षाणिद्विजपुंगवः एकदासानदीतीरे
नास्नातुंमहामते ६४ यावत्स्नानिमहाभूद्रानावत्कच्छपमूर्तिना कालेनसंगृहीतासापुनर्जातोयथापुरा ६५ स्नानुंसंगतोयद्वन्निदंडीदंडकुंडिकाः गृ
हीत्वावाससीतहत्यश्रयंतांवैतपस्विताम् ६६ एतस्मिन्नेवकालेतुनिवादः क्रोधमूर्छितः महापटिंपृहीत्वातुनामन्वेष्टुंसमाययौ ६७ प्रन्वेष्टयामा
साचतांतीरेतीरेविशेयतः वनानाचैवकुंजेषुवप्रेषूतटवापिषु ६८ एवमत्वेयतस्तस्यनिवादस्यमहामतेदिनंसर्वक्षयंजानंप्रभातंचैवशर्वरी ६९ वि
ललापतनोरणेयगंगातीरंसमाश्रितः हाप्रियेक्वगतासित्वेत्यत्कामांपुत्रदारिकां ७० किंकारोमिक्वगच्छामिजीवेयुवाल्काः कथं कामंप्रियेचिंतमा
नंशायानंशयनेस्थिता ७१ मथुरालापप्रश्नैश्चनृणोशेतेसमीपगा स्ननंधयश्चसकथंभविष्यतिन्ययाविना ७२ मातर्मातः पुनर्मातरित्युक्ताश्रुपरिलुत
रो दिव्यतश्चमाचैवतथान्यानुजानिवांधवान् ७३ क्वचित्वंपरिहासायनानापलिनसंस्तरे क्वचिन्ममप्रेमहृष्टास्थिताकुंजांतवेश्मनि ७४ क्वचित्वा
न्याघ्रसर्पाद्याप्रापुर्न्यविवर्जिताम् क्वचित्वंचवनेतन्विगतानीताचराक्षसैः ७५ इतिलालप्यमानतुतत्रतस्मिन्निवादे सुमोहमाययाविह्वो
हं हृतांतादृशंमुनि ७६ उवाचवचनंदोनोवाव्यकंठः सगमदम् भारोदीस्वंनिवादेशकालोवैदरनिक्रमः एतावत्कालमर्यादसंबंधस्तेतयास्थितः
स्वकर्मणनिबद्धासागताशोचस्वनोहिताम् ७८ रक्षारोवाल्काः यतानपुत्राचश्रुतंतथा अप्रमादेनस्थानव्यंशत्रुमित्रेषुसर्वदा ७९ इतिनस्यवचः

गंगा
म.
५८

नचयोवनं १५ नवावार्द्धक्यभावोऽस्ति नित्यस्य परमात्मनः मम चेच्छास्वरूपस्य स्वभावोऽयं प्रवर्तते १६ संसारमूलभूताया मायामेद्विजसत्तम शक्यते
सायदित्यक्तं प्रमादेन मम प्रभो १७ नदातरति समारं नाना दुःखमयं चलं अतः परमहाभाग मेमाया स्वादुरत्यया १८ व्यापयिष्यति नैवत्वां पपा संसृज्य
ते जगत् इदं च परमं स्थानं संसारभयनाशनं १९ मायाते दर्शिता यद्वैततो मायामिदं त्विदं तीर्थं पापवनाग्निर्वै सद्यः शुद्धिकरं स्मृतं २० येन राः पिंडहा
नं हि कारिष्यन्ति सदानवैते यां गया आद्वशतैः किं कर्तव्यं कृतैस्तथा २१ दानमत्र कुरु क्षेत्रे वृद्धितोष्ट गुणं तथा मायाकुंडे तथा स्नानं कोटिकोटिगुणं भ
वेत् २२ स्नानं दानं तपो होमं स्वाध्यायं पितृनर्पणम् सर्वकोटिगुणं भक्त्या भविष्यति न संशयः २३ मायाकुंडमिदं मायाक्षेत्रे श्रेष्ठतरं स्मृतं इत्युक्त्वा तं स
भगवान् महाविष्णुर्महामते २४ अंतर्दधे ब्राह्मणस्य पश्यतः सोमशर्मणः आश्चर्यं परमं लेमे सांमशर्मा द्विजोत्तमः २५ तत्रैव संस्थितो विप्रो दृष्ट
वान् सुनिपुंगवान् स्नानुं समागतां सेवां पृच्छंस्महदाशयाः २६ किं कृता शौचता विप्रमज्जने वा घमर्षणो इति ते यां च वचनं श्रुत्वा मायावलंबनं
स्त २७ दृष्ट्वा नमो हमापन्नः कृपया जगदीशितुः सोपि कालेन विप्रो पिसा पुज्यं प्राप्तवान् परं २८ इति ते कथितं विप्रमाया तीर्थस्य वैभवं श्रुत्वा यत्सर्वं
न शक्नोति लिप्यते न हि मायया २९ इदं स्थानं परं गोप्यं भवमुक्तिकरं ध्रुवं ३१ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमाहात्म्ये कुजाम्बके सोमश
सर्वमं गुरव्यानं नामाष्टादशोऽध्यायः १८ स्कंद उवाच ॐ अथान्यत्सं प्रवक्ष्यामि तीर्थं परमपावनं तस्माद्दृष्टं प्रदेशो हि धनुषां पंचविंशतौ १ कौमु
टपोऽर्चनीयं तीर्थं हि त्रिषु लोकेषु दुर्लभं यत्र गत्वानरो विप्रसोऽसु लोके महीयते २ कार्तिके च नया राधे माधे मार्गशिरे तथा स्नानं कुर्वन्ति येऽप्यत्र ज्ञाना

महामते ६६ स्मृत्यान्मरणं चैव नरकानां च दर्शनं गर्भवासं च नैषाद्यास्तथा वैस्त्री स्वरूपताम् ६७ नत्रमायां च पुत्रेषु धनेषु च तथा पतौ परमं स्वे
 पत्नौ दुरात्मा हंभृशं खलः ६८ पश्यते तादृशी जाता गतिर्विष्णोस्तु चिंतनात् अभक्ष्यं भक्षितं चैवाप्यं पीतं च वै मया अगम्यागमनं चैव कृतं यद्दे
 हत्माना सवित्रीका गतिर्मेहि कृता पापस्य सर्वदा १०० पापादस्मात्कथं मे ह्यनिष्कृतिर्भविता तथा न पश्यर्या कृता पूर्व प्रातं दुःखमनंतकं १०१ इहा
 नी पापकर्मभ्यो भविता किं परत्र मे इति न चिंतयानस्य द्विजस्य मुनिपुंगवः भक्त्या नुकेकी भगवान् प्रत्यक्षं निजगादहं शखचक्रगदापद्मधरे र्वा
 हुभिरन्वितं १०३ पीतांबरलसत्कांतिर्वनमाला विभूषितः श्रीवत्सवक्ष्यास्तेषां स्त्री नवनीरद रूपधृक् १०४ अनंतमणिमुक्तामिर्लालितं मुकटं तथा
 धारयन् त्रिलोकीशो मया सहितः प्रभो १०५ रुदंतं समासीनमथो वक्रं विमोहितम् उतिष्ठोतिष्ठ भद्रे तेन पो एषो महामते दन्वत्समो नास्ति त्रैलोके
 मद्रक्तो विजितेन्द्रियः धन्यो सिद्धतृप्त्यो सिनते दुर्गतिरस्ति हि ७ नत्वया भक्षितं किंचिन्न पीतं न कृतं तथा न ते भून्मरणं विप्रयातना नारकी
 नहि ८ न ते भूत्सर्गवासस्तु न राज्याभिर्न वैमृतिः न ते मूढं भवामश्च न ते जाड्यवेदना न ते स्त्रीत्यस्य संप्राप्तिर्न निषादगृहे जनिः न विवाहो न पुत्र
 धानतत्सर्वं प्रयच्छितं १० यत्त्वया याचितं भद्रं न पश्यस्य फलं पुरा सेयं माया मया विप्रदार्शिता प्रियलिप्सुना ११ यनयैव परमूढो न जानाति प
 रायणं तथा त्वं मोहितो विप्रदृष्टवानिदमुत्तमं १२ स्वावज्ञानं च ते कार्या माया रूपमिदं जगत् स्वभाव एव माया याऽप्रपंचः सर्वकालिकः १३ प्रना
 मनि शरीरादावात्मवृद्धिर्हि यामता तथा संमोहने सर्वजमदेन चराचरं १४ परात्मनो न जन्मानि मरणं न च वेदना न वृद्धिर्न च वै ह्रस्वो न बाल्यं

च्छति देयनत्रास्य सलिलं शीते गंगा जले पुनः २१ यस्य दर्शनमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते सोमेश्वरं महालिङ्गं जलमध्ये प्रवर्तते २३ जलमध्ये तु ।
 संपूज्य शिवलोके महीपते शानवर्यसहस्राणि दिव्यभोगसमन्वितः २४ नतस्मात्परिभ्रष्टो ब्राह्मणः शुद्धवंशजः जायते मम भक्तश्च सर्व
 शास्त्रविशारदः २५ पुनर्मुक्तिमवाप्नोति मृत्वा यतीर्थके परे द्वादश्यां शुक्लपक्षे तु यस्तत्र कुरुते क्रियाः २६ सर्वाद्यनेन फलदास्मात्पापं
 विवर्जयेत् प्राणस्य ज्यतिवायत्र ब्रजेन ब्रतत्परः २७ विष्णुर्ददाति साक्षाद्दे दर्शनं चामृतं तथा तस्माद्वाणप्रमाणेन तीर्थकं करवीरकं २८ माघ
 मासे सिने पक्षे द्वादश्यां करवीरकं पुष्पितो दृश्यते तस्मात्तस्मात् जायते शुभं २९ पितृभ्यश्चान्नदाने हि यैः कृतं शुभलिप्सुभिः कल्पकौटिसह
 स्रेषु विमानं वरमास्थितः ३० सो दत्ते भवने विष्णोः पितृभिः सह नारदतनो गच्छेत् पुण्डरीके तीर्थपापवनानले ३१ यत्र चक्रविमाने वै रचिते कम
 ठो मुने मध्याह्ने तत्र देवेशो द्यायाति निजशुद्धये ३२ तत्र स्नात्वा महाभाग पुण्डरीकफलं लभेत् यस्तत्र त्यजते प्राणां स्याति हरि मव्ययं ३३
 तत्र कुरुते दानं त्रुटिमात्रं हिण्यकम् दशानां पुण्डरीकानां यज्ञानां फलभागभवेत् ३४ अथान्यने प्रवक्ष्यामि तीर्थकुञ्जाम्बुके स्थितं पुण्डरी
 कं तीर्थस्य वामभागे धनुःशतैः ३५ गुह्यमेतद्वह्नि कुडं जायते नैव पायिना येन स्नाने च तीर्थे सुयेन वै पूजनं हरेः ३६ कृतं सर्वैषि जानाति ती
 र्थं स पावनं यत्राग्निः सस्नुतो देवैः परादुर्वभूवहः ३७ तस्मादिदं परं तीर्थं मग्निसंज्ञा गतं शुभं धन्यः स एव लोके सुपुण्यात्मा मुनिपुंग
 वः प्रणितीर्थे येन दृष्टं विष्णुसायज्यमाश्रयात् यदत्र क्रियते कर्म सर्वतस्या दनेन कम् ३८ यत्र वै स्नानमात्रेण ब्रह्महत्यादिकोदिभिः संयु

नतोपिवा ३ प्राप्नुवन्ति परस्थानं यत्र गत्वानशोचन्ति यदिकश्चिद्भाग्यवशात्प्राणास्त्यजन्ति तत्र वै ४ प्रमान्वा यदि वा मूढो नारी वा पापसंयता
 ति परमं स्थानं पनरावृत्तिदुर्लभम् ५ तस्य चिन्हं प्रवक्ष्यामि यथा नृपते परम् कुमुदस्य त्वया गंधोलभ्यते मध्यरात्रौ के ६ अकस्माच्चंद्रिकात
 दृश्यते तीर्थराजके पुरातन महाभाग चंद्रो वै तप्तवांस्तपः ७ दिव्यं वर्षसहस्रं च महादेवमनुस्मरन् नतः प्रसन्नो भगवान्संनुष्टो वयमध्वजः ८ प्रा
 दात्स्थानं ललाटे स्वे चंद्राय भुवमुत्तमं कौमुदस्य तु मासस्य राकायां पन्निशाकरः ९ वरं च प्राप्तवान् रुद्रातीर्थं कौमोदकात्ततः तस्यैव दक्षिणे भागे शि
 वश्चंद्रेश्वराभिधः १० यस्य दर्शनमात्रेण नश्यति पापकोटयः चंद्रेश्वरं स दृष्ट्वा स्नात्वा वै कौमुदे हृदे ११ पुष्कला लभते सिद्धिं विदुर्मलोकं स गच्छ
 ति अन्यच्च ते प्रवक्ष्यामि तीर्थं सारस्वतं परम् १२ यस्य दर्शनमात्रेण शब्दो भवति मानवः तस्माच्छ्रद्धये पुण्यं सर्वपापप्रणशनं १३ यत्र ब्रह्माचरु
 इत्यविदुश्चैव परासुराः वापया मासुरत्यर्थं सर्षपान्यज्ज हेतवे १४ यदा दक्षो महान्ते जा गंगा द्वारसमीपतः चकार विपुलं यज्ञं यत्र दग्धा सती पुरा
 १५ तत्र वै दं महतीं नान्ना सर्वकारं स्मृतं यत्र स्नाना न्नरो याति लोकान् पुण्यान्सनातनात् १६ अथान्नमुच्यते प्राणान् महापापैर्युतोपि वा सग
 च्छति परस्थानं यत्र ब्रह्मादयः सुराः १७ यदि भाग्यवशाद्दिप्रवै शांतस्त्वानि मानवः तस्य पुण्यं वलनं वक्तुं कल्पेनापि न प्राक्यते १८ सर्वतीर्थेषु य
 त्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फलं तत्फलं लभते तत्र स्नानमात्रेण मानवः १९ तस्य चिन्हं प्रवक्ष्यामि मध्याह्ने मृगरूपधृक् समायाति रविः स्नातुं रवि
 वारे विशेषतः २० अथान्यच्च प्रवक्ष्यामि तीर्थं कुजाक्षके मरुतं भाग्याद्दर्शनमात्रेण पुण्यं देवनामापि दुर्लभं यत्र वै स्नानमात्रेण सोमलोकं प्राग

ग. म.
६२

अथमग्निश्चलोकाद्विनिःसृज्यति न संशयः १७ इतीरितं शिवस्याग्निः श्रुत्वा नाशमवाप सः सार्द्धं वेपमानो गृहं ययौ १८ निःस्वाध्यायवयद्गारं त्रैलोक्यमभव
एतन्निश्चेष्टाश्च तथा आसन्प्राणिनो बह्विर्वर्जिताः १९ प्रलये पानिकर्माणि तान्यासन्बहिसंक्षये उल्कापाताश्च शतशः ये तु वै धरणीतले २० इन्द्रोऽपि देवतैः
२१ ब्रह्मोवाच नमस्ते भगवन्विष्णो चराचरगते प्रभो स्मापते रमावेशकृतं हेत्यविनाशन २२ सुरारये नमस्तुभ्यं नमो भक्तजनाश्रय नमस्ते सुरराजाय सहस्र
क्षायते नमः २३ ऋग्वेदाय नमस्तुभ्यं यजुर्वेदाय ते नमः सामवेदाय देवाय नमो थर्वणरूपिणो २४ अग्निनाशेन सर्वेशां नाशो भवति निश्चितं निःस्वाध्याय
वयद्गारं त्रैलोक्यं सचराचरं २५ विनश्यते रमानाथ वयं सर्वे सवासवाः त्वये चेदं कृतं पूर्वमकाले लयमेति च २६ रुद्रशापाग्निनिर्दग्धो नष्टो निर्भुवनत्रये
यदायदा महाविष्मोग्लानिर्भवति संसृतौ २७ तदा त्वये न सर्वं हि कृतं शत्रुविनाशनं पुनर्यथा वीति होत्रो जायते च तथा करु २८ श्रीभगवानुवाच गच्छ ध्वं
त्रिदशं सर्वं कुञ्जाम्बेक्षेत्रे उत्तमे तत्राहं च शिवश्चापि संस्थितो चतुरानन ३० तत्राप्याराधयिष्यामो भगवंतं महेश्वरं नित्यं सन्निहितस्तत्रापि नाकीं विद
नरो भूराः ३१ इति श्रुत्वा वचनं ते वै ब्रह्माद्यास्त्रिदिवौकसः गताः कुञ्जाम्बेक्षेत्रे शिवं स्तोतुं प्रचक्रमुः ३२ देवा ऊचुः प्रतिष्ठिता वीश्वरमाया रतिधृति
सर्वगन्तं नवमालतीभं चंदारवं धाखिलमूर्तिकदं नदीशवं देभवं चंद्रचूडं ३३ अधीश्वरे सागरकालकूटकंदे प्रचंडावरवैद्यहृद्ये विद्यानवद्ये भववैद्य
टपोनिष्ठे प्रसिद्धे विधुबुद्धिभूते ३४ भावः स्यान्नो सर्वदा सर्वदेशे भूयो न स्याद्ये न भीतिर्भयाद्ये धारः कालोऽयं निरीक्ष्यैवलीनः शर्वः सस्याद्भूतये

नरः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ४० त्रैलोक्ये धन्यतां याति दर्शनादर्शनार्थं विन् प्रणितीर्थं स्य संयोगो यावन्नो भवति द्विजः ४१ तावत्कालिभयं विधात्स
 स यो भवेत् इति श्री स्कंद के. कांडाश्वके तीर्थमाहात्म्यं नामैकोनविंशोऽध्यायः १८ नारद उवाच कथं वै श्वानरो देवैः संस्तुतो देवतर्कभः किमर्थं चागताः
 नीः कंडाश्वके क्षेत्रे उत्तमे स्कंद उवाच शृणु वत्स पुरा वृत्तं यापद्मं सर्वकामदं यथा वै श्वानरो देवः प्राप्तवान्शापमीशितु एकदा हि भशो भादये कैलासे
 प्रमथ्यावृते शिवश्च शिवपासार्द्धक्रीडन्नास्तेरसालतां ३ शालैस्तालैस्तमालैश्चरवर्जैः पनसैर्मदैः भूर्जैर्भूर्जकणैश्चैव कंकुमैश्चैपकैफलैः ४ तत्र नी
 हारसंयुक्ते रजते नैव संवृते तत्र स्वर्णमया वृक्षाः पक्षिणश्च हिरण्ययाः ५ नानाप्रसवशो भादये धातुरागविभूषिते रमयामास देवेशो गिरौ गिरिजपास
 ह ईव संतश्च तदा तत्र मधुरेणोदना सह पुंस्को किल रुतैश्चैव तथा मधुरतिः स्वनैः ७ पुष्टितानि वनान्यासन् विचैरुर्भ्रमरास्ततः एवं नस्मिन्वनोद्देशे
 कीडायांसंस्थितो शिवो ८ एतस्मिन्मन्तरे तत्र दर्शनार्थं मुमापतेः आजगाम शुनासीरस्त्रिदशैश्च समन्वितः ९ यावद्भुच्छति कैलासे द्रष्टुं देवं सदा शिवं ताव
 निवारितो नंदिगणेशप्रमथादिभिः १० एकांते संस्थितो देवः शिवया सहितः प्रभो न कालो दर्शनस्यायं गच्छध्वं त्रिदिवेश्वराः ११ इत्युक्तो नंदिना शक्रो जगा
 दाग्निमितः स्थितमृत्वमग्ने सर्वभूतानां मन्तश्च रसि सर्वदा १३ त्वया तत्र प्रगंतव्यं विलीनेन महाज्ञया सत्यं वायुदिव्यं सत्यं वदति प्रमथो ह्ययम् १३ शिवः
 किमतं कुरुते सर्वं विज्ञाय चेष्टितं शीघ्रं त्वया प्रगंतव्यं याविलंबं कुरु स्वभो १४ इत्याशां शिरसा धाय बन्धिः कालप्रणोदितः जगाम तत्र देशे ह्यत्रा
 लोभगवान्निवः १५ अग्नेर्विचेष्टितं ज्ञात्वा महादेवो दिवस्यते कारितं च तथा ज्ञात्वा शशापाग्नि त्वरा न्वितः १६ यज्ञभागाश्च देवातां नशमेयं तिस्रवरम्

लकालः ३६ स्फुरद्विधुदलालिकं कलिके लिसंमालिकं सुनेत्र वनमंजरी प्रभवभूरिगंगास्यंदं कभद्विष परंपराभयकर विद्विभूषाधरंधरासुतः परंपरमहं मजा
वियं ३६ प्रपन्नपरमार्तिहंसनजदोहमोहापहंजनो धवरधी प्रदंधरवराधिपार्थप्रदं जगमरणकालितं भवविलाससंशालितं गले बलितकालकं भुवन
पालकं बालकं ३७ भजेरामज चर्मणा प्रकाटबुद्धितत्त्वर्मणास्युशोभितकदोत्कटतटितभूतिचंचज्जटम् चराचरजनिप्रदं विविधधीरक्षोसुरासुरेशसू
तिकाकरं ३८ अये मतवमालज प्रवरचदनं चाहत प्रकीर्णं मणिमंजरीमुक्कटकूटभूतंसितं सद्देशभवनं वनं वनं परमुदा पुनर्भाविता विरोधिविविधार्थ
देवि बुधवं च पादेनताः ३९ स्कंद उवाच इति देवैः स्तुतो देवो भगवान्यार्वतीपतिः प्राविर्वभूवतरसासद्यस्य श्रंदशेखरः ४० उवाच वचनं देवाज्ज्वलादी
नृजातवेदसं इच्छतां भक्तिनम्राणां मेधगेभीरनिस्वनः ४१ शिव उवाच भोभो देवगणाः सर्वे पदं यद्विचिंतया समागतास्ततो हं वै संतुष्टे प्रददामिवः ४२
सन्नेत्रप्रभवेनाश्ववन्दिना कुरुत नानून् आप्यपद्यंतथाभूतानपथंददतो मम ४३ स्कंद उवाच इत्युक्त्वा सहसा भीमो नेत्रज्वालाभयानका ददौ दीना
न्महाभागलेलिहानां त्रिलोककं ४४ तामालां शिवनेत्रोत्थां दृष्ट्वा त्रिमाः मृगगुराः प्रसादयामासुगवं स्तोत्रेणानजमस्तकाः ४५ देवा उचुः अग्निर्वैश्या
नरो बन्धिः क्वाह्मवर्त्माभयानकाः प्रभवो विभवश्चैव वीतिहोत्रस्तनूनयात् ४६ भव्यो भीमो भीमनेत्रसमुत्थो देहसंस्थितः त्रैलोक्यदीपको भानुः स्वर्भानुः
सर्वगतस्तथा ४७ चित्रभानुः शीतहंता शीतसंस्थः कृपाकरः धेनुको वडवाजन्मा जाहरो जठरस्थितः ४८ यज्ञनेत्राय जभोक्ता भक्तगम्यो लयंकारः क्षपि
टपोनिः शोचिष्मान् ज्वलनोजात् रूपदः ४९ जातवेदा वेदसंस्थः आभयप्रोमहाप्रभुः कानकाहिर्ज्वलतो गोमदनो दीनवत्सलः ५० स्कंद उवाच अग्ने ।

रत्ना निनामानियः यदेतन्मयतो नरः सर्वसिद्धिमवाप्नोति शान्तयत् फलं लभेत् ५१ मंदग्निर्योनरो विप्रसुभक्त्या प्रतिपत्तिथौ नामा मृतं पिवेन्नित्यं त्रिवां नयितुं
 शक्तिः ५२ मंदग्निर्योनरो नश्येत् सर्वरोगक्षयस्तथा धन्यो भवति लोके शुभं तात्मानात्र संशयः ५३ स्त्रियमानस्ततो वह्निः शान्तात्मा ह्यभवत्क्षणं नतो देवा
 महेशाद्यास्तोत्रमेतत्समाश्रिताः ५४ ततो मुने अभंती र्थमाग्निसंक्षमिदं स्मृतं यत्र स्नात्वा शुभांश्चोकां प्राप्नोति च परंपदं ५५ तस्यैव मभिधानं तु ह्यत्या देवाः सखा
 सखा प्राप्यानि शिवतो विप्रयथास्थानं यत्तु स्नत ५६ इति ते कथिना वह्निर्तीर्थो न्यतिः शुभं करीयां श्रुत्वा पितरो यांति पूता हि स्वर्गलोककं ५७ आवाढ्यां चैव
 द्वादश्यां कार्तिव्यां वा विशेषतः नयामार्गशिरे सासि द्वादश्यां दर्शके पिवा ५८ यः करोत्यग्निपूजां च स्नानं दानं जपं तथा स्याति परमां लोकान् पुनरावृत्तिद
 र्शमान् ५९ चिह्नं तत्र प्रवक्ष्यामि येन तद्वायते शुभं उद्भवं भवति हेमं ते ह्यष्टधारे महाभते ६० गंगा भवति तत्रोष्णा ग्रीष्मे शीतानि मान्त्रतः यस्तन्न संचने प्राण
 न् दिव्यान् लोकान् गच्छति ६१ वो दिवसं सहस्राणि विमानं वरमाश्रितः अपरोगण संयुक्तो भोगभाभविधुवं ६२ भुक्त्वा भोगं पुनर्षत्यो राजा भवति धा
 र्मिक पुत्रपौत्रैः परित्यक्तः शत्रुपक्षविवर्जितः ६३ संशालि पृथिवी मेतां समागच्छनाद्यतां अनेत द्वै ह्म वंधासं संप्राप्नोति न संशयः ६४ एतदेव परं हेनेती
 र्थं पुण्यं न संस्मृतं तरंति मानवा यस्माद्द्वारं स सागरम् ६५ इति श्री स्कंदो के गंगा माहात्म्ये विंशोऽध्यायः २० स्कंद उवाच अन्त्यतीर्थं श्रुत्वा प्राप्त
 दा पुण्यतीर्थं मुत्तमं कुजास्त्रके महाभाग सर्वपापभयापहं १ नत्र वायु स्तपस्ते पेयं च वर्ष सहस्रकम् प्राप्तवांश्च तथा तत्रादिकपालत्वं महाय
 किम् २ अस्मिन् द्वातो दको यस्तु पुण्यात्मा पितृतारकः दिव्यवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ३ यः करोति तत्प्राप्तानं वाजपेयसवस्य च फलं प्राप्नोति

नानाविधानिलिङ्गानितत्रसंतिवराणिवै २४ तस्योन्यत्यधरांयावैगंगायाः पश्चिमेतटे तपोवनंमुनीनीतुपत्रशोमित्रिरुतमः २५ प्राप्तरज्येतथारामेनि
हते दशकंदरे समायथौतपस्तत्रंलक्ष्मणोलक्ष्मणान्वितः २६ तस्मात्स्थलादधोभागे विलमस्तिमहत्तरम् तत्रशेषः स्वयंनित्यवसतेनात्रसंशयः २७
श्वेतवर्णः श्वेतविंदुः कृष्णनेत्रः प्रहृश्यते पुण्यात्मभिर्महाभागैर्गततव्यंचहरिक्षये २८ नारद उवाच लक्ष्मणेनतपस्तत्रं किमर्थं तत्रतीर्थे किंप्रा
प्तंचफलं तेन शुद्धेन पस्मात्मना २९ किमर्थं तत्रवसते वासुकिः सर्पनायकः एतत्सर्वसमासेन कथयस्व शिवात्मज ३० स्कंद उवाच शृणु नारद वृतां
ते पापघ्नं सर्वकामदं श्रुत्वा पियन्महाभाग मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ३१ परारामो महातेजाः पितुराज्ञां समाश्रितः सीतया सहितो भ्रात्रालक्ष्मणेन सम
न्वितः ३२ ययौ वैदंडकास्येनानासुनिगणान्विते पंचवद्वामहाभागकृत्वा पर्णमयी कुटीं ३३ कारयामास भगवान्निवासार्थं महामतिः तत्रवैव
सतस्मस्य रामस्य विदितात्मनः ३४ रावणस्य स्वसातत्रनाम्ना सूपेन बाययौ दृष्ट्वा नौ भ्रातरौ तत्रकंदर्पा विवरुपिणौ ३५ कामस्य वशमापन्नाच क
लियं तन्य रिग्रहम् रामस्य निकटे गत्वा विकटांगी घटीदरी ३६ विदुस्तवचने प्रीचे रामं दशरथात्मजं भोभो पुरुष शार्दूलभुवने त्वत्समो न हि ३७ आगच्छ त्वं
मति ३० प्रासादं गिरिणां कंदरेषु च संगमे युनदीनां च वनांते सुमहत्मुच ३८ कीडलं मया सादृयौवनं ते निवर्तते चतुर्दशसहस्राणां मधिषोरवरद्वयगौ ३९
पुलं तौ पुरौ राम वीर्यादौ जनस्थाननिवासिनौ लंके श्वरेण प्रहितो भ्रात्रा मे हिंसितुं भुनीम् ४० अन्यथा वां भक्षयिष्ये अनया सह मातुष इत्युक्तं सहसा
को रूदाभागवतो तम ४१ उवाच प्रहसन्वाक्यं शोमित्रिवरयस्व भो अहंकलत्रवानस्मि सपत्नीको वरानने ४२ एवमुक्ता तुरामेण लक्ष्मणं च तथा

रत्नाणि मृत्युमेतद्वदामि ते ४ यस्तत्र न्यजते प्राणान्वायव्ये विष्टितेन्द्रियः तस्मभूयो महाराज जायते नरलोके ५ तत्र चिह्नं प्रवक्ष्यामि वायव्यस्य महामते तत्रास्य
 अग्निपत्राणि चलन्ते वायवे रत्नाः ६ स्वर्नने च नथा तत्र द्वादशयो दृश्यन्ते मुने अन्यतत्रैव विख्यातं वासवं तीर्थं मुत्तमम् ७ तत्र चिह्नं प्रवक्ष्यामि येन तज्ज्ञायते
 स भूम् पदानि तत्र दृश्यन्ते हस्तिनो वासवस्य च ८ नित्यस्माद्यानि तत्रैव वासवो वसुसन्निहः तत्र स्नानेन संपाति पुरुहन्त परं शुभं चंद्रिके नि समाख्यातान
 ही परमपावनी तत्संगमे नरं स्नात्वा च द्रुलोके महीपते ९ तत्रैव गणपो नाम भैरवी सीधणा कृतिः तत्र चिह्नं प्रवक्ष्यामि सिंदूरभातु मृत्तिका १० यस्य दश
 नमात्रेण नरोपाति परांगतिम् अन्यत्र तीर्थं प्रवरं वारुणं वारुणास्य दम् ११ वारुणेन तपस्तप्तं शतं वै दिव्यवर्धकम् पाशं प्रायमहादेवा तीर्थे स्मिन् वारुणो
 हृदे १२ उयो व्यदशरात्राणि यस्त्यजे दध्रुदेहकं स्याति परमां लोकान् न्यावदा च द्रुतारकं १३ यस्तत्र कुरुते स्नानं नक्षत्रे वारुणाभिधे स्याति रुद्रसदासि
 पुनर्जायेत भूमिपः १४ यत्कर्म क्रियते तत्र तत्सर्वं शतं संख्यकं अथान्यते प्रवक्ष्यामि वाराहं तीर्थं मुत्तमं १५ यत्र विहसुः क्रोडरूपी शिलारूपेण मस्थि
 तः तत्र च स्नानदानाद्यैर्लभते परमं पदं १६ ततो वै उत्तरे भागे धनुषां च चतुःशते सप्तसामुद्रिकं नाम तीर्थं विहसुसलोकं दं १७ अश्वमेधत्रयस्यात्र फलं
 स्नानमात्रतः कुडाम्रके परं पुण्यं त्रिषु लोकेषु दुर्लभं १८ भावेन पश्यजेन्प्राणान् जन्मनाशादिवर्जितं तत्र चिह्नं प्रवक्ष्यामि सप्तसामुद्रिकं महत् १९
 विमलं हिनया गोमं दृश्यते चित्रवत्सुवे शुम्भे वर्णं कदा चित्तु कदा चित्पीतवर्णकं २० कदाचिद्दृश्यते रक्तं तथा भारकतप्रभं एतैर्नानाविधैश्चिह्नै
 र्येयं तीर्थं मिदं ध्रुवं २१ तत्र स्नानादिनां निप्रलभ्यते सर्वसिद्धयः कुडाम्रकादुत्तरतः त्रये पर्वत उत्तमे २२ अथ यः सिद्धगंधर्वांस्तत्र संति महामुने

नरः सीतया सहितश्चैवायोध्यायां च समाययौ ६३ तत्रासने शुभेपित्रे रामे राज्यं प्रशासन्ते राजपत्निलक्ष्मणं च गृहे गेहमंस्थितम् ६४ तथा विधुल-
 क्ष्मणां हि रोगग्रस्तं समीक्ष्य सः रामो नाम महातेजाश्चिंतयामास राघवः प्रप्रच्छ उधाशिष्ठं वै स्वपदे ब्रह्मपत्रकम् केनैवैकमण्यं चेमं राजपत्नी गृही-
 तवान् ६६ इति मे संशयं देव किं दिधीरवरप्रभो इत्युक्तो मुनिरा द्विप्रकाथयामास पातकम् ६७ इन्द्रजिह्वाज्जनितं चोररूपं महतरम् यस्मादनेन
 तपःशिरश्चिच्छेदलक्ष्मण ६८ यद्वा द्वैविनियुतस्य ब्रह्मवंशस्य रक्षसः तस्मादयं महातेजा राजरोगप्रपीडितः ६९ तयस्तपतु कुज्जामे लक्ष्मणेन
 क्षिबर्द्धनः ततोयं भविता शीघ्रं राजयक्ष्मविवर्जितः ७० त्वंच राम महाबाहो प्रायश्चित्तं तथात्मकम् करुष्वरावणवधजन्यथापापनुत्तपे ७१ इति
 श्रुत्वा महातेजा विस्मया विष्टमानसः पप्रच्छ गुरुमासीनं वशिष्ठवाग्निदावरं ७२ राम उवाच ब्रह्मवंशसमुत्पन्नरावणस्य वंधान्मुने काथं मे पात-
 कं जानते पापस्य दुरितात्मनः ७३ गोविप्रहतकस्यापि देवानां चैव द्रोहिणः हर्तुं च परदाराणां परद्वेषधनादिनां ७४ काथं न भारके पापं लुब्ध-
 योच्छास्त्रवर्तिनः एतन्मे संशयं हि सर्वज्ञो सिपतो मुने ७५ इति श्रीस्कंदः के. मायाक्षेत्रमाहात्म्ये सौमित्रितीर्थोपाख्यानं नामैकविंशोऽध्या-
 यः २१ शिशिष्ठ उवाच शृणु राम महाबाहो ब्राह्मणानां महात्म्यं सर्वपापघ्नं तापत्रयविनाशनं १ ब्राह्मणजंगमामूर्तिः श्रीविद्योः परमात्मनः
 अतएव हि विख्याताः क्षितिदेवा महामते २ यथा वै दर्शनात्सद्यो नश्यन्ति पापराशयः ब्राह्मणानां च संचारो यत्र तिष्ठति सर्वदा ३ तत्र सर्वाणि ती-
 र्थानि वसन्ति नितरां सदा भोजनीया प्रयत्नेन यद्यदिच्छन्ति तेन ते ४ यत्किंचिद्दुर्लभं वस्तु ब्राह्मणोऽथोदरीतुं तत्र ब्राह्मणानां च संगत्या ब्राह्मणा

ब्रवीत् लक्ष्मणोपिविहस्येनामुन्नरं प्रोक्तवान्कदु ४३ नतः क्रुद्धा सूर्यनखातां हंतुमुपचक्रमे इति तच्चिदितं दृष्ट्वा रामो राजीवलोचनः ४४ चकार्तनासां क
र्णौ चतस्यास्तत्र महामते रुदती रुधिरासिक्ता ययौ लंकां विनासिका रुधिरास्तु तसर्वो गीजगादपरुषंसदि ४५ मृतोसिरक्षुसश्रेष्ठभ्रातरौ निहतौ
नवजनस्थाने मनुष्येण स्त्री सहायेन रावणखगश्च निहतः संख्येद्वयं स्त्रिशिरस्तथा अहंच विहता तेन कृता त्वत्कार्यं समुखी ४६ स्त्रीरत्नं च
त्वदर्थं हि अनेतुमहमुद्यता किं करोषि मम भ्रातरं हंतुं त्वां समुपस्थितः ४७ स्वसुस्तद्भितं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः जगाम सहसा तत्र जनस्था
ने महामते ४८ अहरतत्र दैमेन मोहयित्वा मृगेणातम् रामं राजीवपत्राक्षं सीतां नीत्वा पृथग्ययौ ४९ रामोपितन्महाश्रय्यं दृष्ट्वा विस्मयमाययो वि
पन्प्रयायौ भ्राता चरय्यसूके महागिरौ ५० सुग्रीवेण तथा सरय्यं कृत्वा चैवाग्निसाक्षिकम् हत्वा सवालिनं तत्र स्थापयित्वा नृपासने ५१ सुग्रीवं च
तथा तेन ससैन्येन हनूमता अन्ये च कपिभिः सार्द्धं ययौ लंकां महायशाः ५२ बभूवुः सुलं युद्धं नरवानररक्षसां लंकायां विविधैः शस्त्रैस्तथा प्रम
तरुच्छिभिः ५३ निबुं मिलाशिलायां तु तथ्यमानं महत्तपः मेघनादं सप्तो मित्रिर्विषमस्थं महायशाः ५४ संक्रुध्य शरधाराभिर्विभीषणसहाय
वान् निजघानमहोरस्कं शादूलं द्रवकुंजरं ५५ रामोपि कपिभिर्युक्तो हत्वा राज्ञस्सुमंत्रिणः पृथास्सं वं धिनश्चैव निजघानदणननम् ५६ तत्र सं
स्थापयामास तद्भ्रातरमनिदितम् लंकाधिपतो विप्रर्थे मंदोदर्यास्तथैव च ६० इति तहै महत्कर्म कृत्वा रामो महायशाः लक्ष्मणश्च महाबाहुर्द
ष्ट्वा सर्वान् दिवौकसः ६१ तथ दशरथं चैव पितरं सुविमानगम् अहिं दृष्ट्वा तु सीताया बन्धो मानुषविग्रहः ६२ विष्णुः पथ्यकमारुद्य सविभीषणवा

ग. मा.
७०

हि.
मति.

तिपापशयः वेदविस्मानुषोविप्रः सवैयत्र प्रगच्छति २४ गच्छति तत्र निधयः क्षेत्रान्यति नरं स्रज्या यत्रास्ति शास्त्र वेदादि तत्र विष्णुः सनातनः २५ पुरा
रा संहितावक्ता यत्र संचरते द्विजः तत्र वै सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे प्रतिष्ठाताः २६ ब्रह्महत्यादि पापानां ब्राह्मणादेव निष्कृतिः गता प्रिय अमर्त्ययेतथा
चैव गता युषः २७ द्वियंति ब्राह्मणां स्तेवै ये वानरक गामिनः प्रासुरा मरणा ज्ञेया हत श्लोकाश्च राघवः २८ ये द्वियंति महाभाग सिव काल इव
तमं यस्य भाव्या परा सिद्धिर्यस्य भाव्या महीपता २९ तस्य भाव्यं परं जानंतस्य ब्राह्मण संगतिः तेन तत्र हुतं तेन तेन जतमहतरम् ३० पूजिताये
न विप्रेशाः सत्यमेव न राधिपः प्राधिव्याधिभयं नैव भक्त्या यत्र द्विजार्चनम् ३१ यथा सर्वेषु देवेषु श्रेष्ठो वै गरुड ध्वजः वेदेषु च तथा सामशास्त्रे
वेदान्त उच्यते ३२ पुरीणां च यथा विप्रश्रेष्ठा माया परी स्मृतानदीनां च यथा गंगा पुराणी युच्यते भारतम् तथा सर्वे जनेष्वेव ब्राह्मणाः परिकीर्तितः इह
चैव परत्रापि ब्राह्मणस्तारकाः स्मृतः ३४ केचिद्देहिका कर्माणि केचित्परसुखप्रदाः विप्रेतरो महाभाग यदि शास्त्रविशारदः ३५ ब्राह्मणश्च
तथा मूर्खस्तस्मात् श्रेष्ठतमो मतः ब्राह्मणाश्च तथा पूज्य यत्कर्म प्रकरोति हि ३६ अविधानात्कृतमपि संपूर्णं स्यादिति स्मृतिः अपृष्टा
ब्राह्मणान्येवैस्वयं कर्म प्रकुर्वेति ३७ तत्कर्म निष्फलं ज्ञेयं माया सेनापि यत्कृतं दंभं करोति विप्रेषु विद्यया यो न राधमः ३८ स याति नरकं घो
रं नरयावदाभूतसंज्ञवं यो निंदति महाराज ब्राह्मणान् ब्राह्मणतमः ३९ कुलंतस्य क्षयं याति मृतो नरकमाप्नुयात् विधया जयति यो विप्रान्सवै
नरकमश्नुते ४० ब्राह्मणार्थं यस्य वीजं ब्राह्मणार्थं पराक्रमं स एव परुषो लोके पुण्यात्मानां न संशयः ४१ चांडालीश्चपि संजाता ब्राह्मणानां

भांच पूजनान् ५ नर्पणा द्वास्त्राणानांच पितृणां तारणं भवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नरो ब्राह्मणमाश्रयेत् ६ ब्रह्मवीर्यसमुपवेदज्ञः सत्यवाग् विमोक्षोऽपि
 दिवो महाराजा विज्ञेयो वलि सुभिः ७ ब्राह्मणस्य पदांगुष्ठे दक्षिणेन रूपेण वसवती र्थानि पुण्यानि वसंति नितरां सदा ८ धावन्ति विप्रयादोत्थरां सिंशि
 रसानरैः धार्यन्ते नरशार्दूलतां वद्व्यसहस्रकम् ९ स्वर्गलोके वसेन्मर्त्या विमानवरमास्थितः यावन्त्यः कणिकादेहे पतन्ति चरणां वुजः १० तावद्
 र्यसहस्राणि ब्रह्मलोके महीपतेः श्राद्धे च ब्राह्मणाय त्रवसन्ति नृपसत्तम ११ पितरश्चैव तेषां च नरकानि स्सुराणि च स्रुवा अपि महाबाहो ब्राह्म
 णाः पुण्यसंयुताः १२ किं पुनश्चैव विद्वांसो वेदवेदांगपारगाः धन्यास्ते पुरुषा लोके ब्राह्मणानां प्रिया श्रये १३ ये विप्रपूजकालोके न तेषां पुनराग
 मः ते सर्वे निर्जराश्चेया ब्राह्मणान्प्रणमन्ति ये १४ विप्रपादोदकं पुण्यं सर्वव्याधिविनाशनं धन्यं वै कीर्तनं विद्वमोर्धन्यं ब्राह्मणपूजनं १५ विप्रपा
 दोदकं धन्यं धन्यं गंगाजलं स्मृतं ब्राह्मणानां प्रसादाद्दैनमन्ते सर्वसिद्धयः १६ ब्राह्मणानां प्रकोपेन दह्यते हि सृष्टयः अविद्योऽपि महाराजना व
 मान्यो हि जसदा १७ अविद्योऽपि सविद्यो वा ब्राह्मणो भगवन्ननुः संसारतापतप्तानां भैषज्यं ब्राह्मणा विभो १८ यावद्ब्राह्मणपूजास्ते पावद्गंगा
 धरातले यावद्द्वेदमयो घोषस्तावन्नो विशते कलिः १९ ब्राह्मणोऽस्ति परंतत्त्वं ब्राह्मणोऽस्ति परंतपः ब्रह्मणो परमाविद्या नास्ति ब्राह्मणतः क्वचित्
 २० अविद्यं ब्राह्मणं वापि सविद्यं वा न राधिपयो वमत्यतिदृष्टात्मा स नरो नश्यते क्षणात् २१ नस्मात्सर्वप्रयत्नेन नावमान्या हि जातपः ब्राह्मणानां
 प्रकोपेन न हृष्येः सूर्यतागतः २२ नस्मात्सर्वप्रयत्नेन ब्राह्मणं नैव कोपयेत् वेदलेशोऽस्ति यज्ञेशः प्राणलेशोऽपि यत्र च २३ तस्य दर्शनमात्रेण नश्यं

मा. १२ ॥ अतंशते पत्रफलाशनः तस्यावेकेन पादेन शिवभक्तोजितेन्द्रियः १३ ततः शिवो महाभाग प्रत्यक्षं तस्य नारदवभूवसहस्रान्नकांतिव्याप्त
 दिगंतरः १४ वृषसंस्थो ह्येव द्रेगसंशोभितललाटकः व्याघ्रचर्मपरीधानो व्यालयज्ञोपवीतवाच १५ उमाशोभितवामांस्त्रिनेत्रो गजकृतिध्वज उ
 वाच वचनेन तत्र सौमित्रमित्रवत्सलः १६ शिव उवाच साधुसाधु महाभाग सुमित्रानंदवर्द्धनः गते ते पातकं सर्वं मत्प्रसादेन लक्ष्मण १७ अस्मिन्ने
 नृसहात्स्नानाद्ब्रह्महत्यात्रिकोटिभिः मुच्यते किमु त्वं शुद्धो मुनिर्हिंसकहिंसकः १८ शुद्धस्त्वं सर्वपापेभ्यो देहजेभ्यो महाशय गच्छ गच्छ स्वके
 स्थाने कुरु राज्यं सुरवानीच १९ गतो वै राज्ययत्मा ते देहतः अभ्यो हतः त्वं नाम्नेदपण्यतमं ललितं वै भविष्यति २० अहं च भगवान्नित्यं लक्ष्मणेन
 रणांगतः निष्णामि मुक्तिदोन्दरणामपि दुः कृतिनां तथा २१ स्कंद उवाच इत्युक्तां च वरवेत्वा लक्ष्मणाय शिवस्तदा तत्रैवांतर्दधेरुद्रो भक्तगम्यो दु
 रासदः २२ सोऽपि लक्ष्मणनामा वै विष्णोरशो महात्मनः स्थितं वास्तत्र स्वांशेन पूर्णोऽपि प्रभुरच्युतः २३ तत्रैव वामभागे तु शिवो ज्ञातगतिं प्रभुः
 नास्तीति लक्ष्मेश्वरः ख्यातो दर्शनात्सर्वपापहा २४ गंगायाः पश्चिमे तीरे यत्र सिंदूरवर्णा का मृत्तिका वर्णते विप्रतत्र लक्ष्मणकुंडकं २५ तत्र स्नात्वा
 नत्वा त्रफलानं त्यं लभेन्नरः तस्यैव वामभागे तु मुनिकुंडमिति स्मृतम् २६ तत्र स्नात्वा शुभां लोकान् प्राप्नोति परमं पदं तत्र विष्णोर्गदाविप्र
 मतिः २७ हहिकुद्धचेतसा २८ विष्णुना च त्रदमने तत्रास्ति विहितं जले इंद्रकुंडमिति ख्यातं तत्रैव भवसोचनं २९ यत्रैद्रस्तपसा यत्र निजधानमहास
 वामे महतीर्थं वापकुंडमिति स्मृतं ३० यत्र वायुर्महाभागवसते मुक्तिलालसः लक्ष्मणकुंडकादयो देशे धेनुकुंडमिति स्मृतं ३१

मे. म. १८

वे. यतः तेपि वंछामहाराज किमु विद्वान्मु कर्म कृत ४२ यौलस्य पुत्रो भगवन्कृतो यद्वै त्वया विभो रक्षणा र्थं ब्राह्मणा नांगवां चैव महामते ४३
 लेपस्यापिते राम लक्ष्मण स्यापि पातकं लोकानुमतपे वश्यं कर्तव्यं पापसंहारं ४४ कुज्यास्त्र कात्परं ह्येनं ब्रह्म हत्या निवारकस्तु नास्ति
 अथ दशार्दल एथिव्यां पुण्यदमहन् ४५ लक्ष्मणेन प्रगतं त्वं त्वया चान्यत्र भूमिप ४६ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रे कुज्यास्त्र
 कोख्यापाने ब्राह्मण प्रसंसाकथनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२ स्कंद उवाच इत्युक्तो वै पशिक्षेन रामो धर्मभृतां वरः कुज्यास्त्र के महाक्षेत्रे जगा
 म च सहानुजैः १ नारद उवाच लक्ष्मणेन तपस्तप्तं कथं कुज्यास्त्र के महत् कस्मिन्क्षेत्रे भगवन्कानि तीर्थानि नदह २ रामेणापि कृतं किं वा
 कस्मिन्क्षेत्रे कृतं तपः एतत्सर्वं समासेन ह्यपया वद मे प्रभो ३ स्कंद उवाच सर्वे ते वक्षि विप्रेश महद्ज्ञाननाशनम् लक्ष्मणेन यथा तप्तं ब्रह्म
 हत्या निवारणं ४ रामेणाथ परक्षेत्रे कृतं पापप्रणाशनम् भारय नृत्तवेभ्यसा प्रार्थितस्य परात्मनः ५ कृतं ह्यस्य विनाशस्य रक्षणा र्थं महादृष्टं
 श्रीरामस्य महाबाहो लीला मानुषरूपिणः ६ पुण्यपापादिके चैव न होय रि कल्पना वियेयतोस्य पापस्य रावणस्य दुरात्मनः ७ गोविप्रहं
 तुर्विप्रेशमारणे नास्ति यद्यपि पातकं नदपि प्राज्ञलोकचेषा तु कारिण ८ प्रायश्चित्तं कृतं तेन लक्ष्मणेन च नारद कुज्यास्त्र को नरेभागे भव्यत
 र्हस्य चार्द्धके ९ क्रोशे गंगानदे पश्चान्नानासु निगणा चिते च द्यापितप्रदेशे हिलक्ष्मणोऽस्यां शरुपतः १० सर्वरूपेण शेषां शोवर्त्तते भगवन्प्रिय
 आराधया मासु चर्ये द्वीदश संख्यया ११ निराहारा न होतुं जाशिव सत्यकामानसः जजाप परमां विद्यां यद्वरां भक्तिनत्पु १२ वाताहा

मा ४ रत्नानिप्रवालानिचनारदः ४६ तीर्थयात्रा प्रसंगेन देवात्कुजाम्बकेययो व्यापारश्च द्वातस्तेन तीर्थयात्रा स्तथैव च ५० गतो गेहे ब्रह्म दत्तस्तस्यैको वयम
 स्तदा सार्थाच्चैव परिभ्रष्टो भूयः कुजाम्बकेययोः ५१ देवालयसमीपे सः स्थितवान्कतिचित्समाः निर्माल्यफलपत्राणि भक्षयन् वयमो मुने ५२ दिने
 स्वयं वनं याति रात्रा वा याति तत्रैव एवं हि वसतस्तस्य तत्र देवगृहाद्वहिः ५३ व्याघ्रश्चैकोरिपुर्जातो दृष्टुं पुष्टशरीरकं तत्प्रसंगाय तत्रैव समावाति जि
 घांसया ५४ एवं तयोर्महद्वैरं वभूव मुनिपुंगवः वयमः सोऽपि पुष्टांगो नतं गणयति ध्रुवं ५५ तोक्ष्णाशृगो महोच्चैस्तुककुक्ष्यानु रविः क्रमः सहसा सोऽपि व्याघ्रं
 श्वव्यभं न जिघांसति ५६ एकदा मुनिशार्दूलगतो राण्यमहाव्यवृत्तानि रखादितुं विप्रनिर्जने निर्भयं कोरे ५७ महावराहसंछन्ने सरीसृपनिये वितेय
 घ्नत्तद्वंशताकीर्णो दुर्गमे खड्गसेविते ५८ तयोर्बुद्धं समभवन् महाव्यवृत्तयोः व्यवृत्तसमहाभागशृगाभ्यां व्याघ्रकं तदा ५९ ददारन्तं महाभूमौ
 विज्ञाय प्रवलेखन्तु उथाय सहसा सोऽपि वामकाष्टाज्जघान ह ६० सोऽपि सिंहो महातेजाः प्राविद्धो वयमेण ह ममारच महाभागस्तस्मिन्कुजाम्बके व
 हि ने ६१ अवंती विषये तो च कुजाम्बकमृतिवैभवात् पितापुत्रौ राजपुत्रौ वभूवतुरनिदितौ ६२ पूर्वजन्मविरोधेन जातौ तत्र विरोधिनौ व्यवो राजा व
 मतिश्चाथ सिंहो वै राजपुत्रकः ६३ एकपुत्रस्तदा राजा किंचित्पुत्रं न भावते सोऽपि राजकुमारश्च राजानं न च पश्यति ६४ प्रजायाश्चानुराधेन कुमारं न जि
 ह्मन्तति राजा स्मरति वृत्तातं पूर्वजन्मभवं खलु ६५ इति ते योर्महाभाग देवयोगादभून्मतिं कुजाम्बकं महातीर्थं गंतुं राज्ञो महात्मनः ६६ सुकुमारो
 क्तो राजो निजघान पदैः सह ययो हिमाद्विनि कटे मायापुर्व्यां महामते ६७ यावत्प्रविशते राजा कुजाम्बके क्षेत्रे उत्तमे नाना मुनिगणकीर्णे देव

मं. म. ज्ञात्वा महाभाग शत गोदानं फलम् तस्मिन्नेव स्थले रम्ये नदीनां श्रीशिला शुभा ३१ स्य शमात्रेण यस्यास्तु मुच्यन्ते सर्वपातकैः नदी कुंडमिति
 ३२ सर्वतीर्थेषु चोत्तमम् ३२ तत उत्तरदिग्भागे नाम्ना धर्मधराधरः धर्मधारेति विख्याता सर्वपापलयं करी ३३ आयाति पर्वत श्रेष्ठा धर्मोख्या धर्म
 ३४ नदी तस्यां स्नात्वा नरो भक्ता वा जयेत् फलं लभेत् ३४ धर्मेश्वरो महादेवो वर्तते लिंगरूपधृक् कयः स्नापयति तल्लिंगं मंडलं भाक्ति तत्परः ३५ सर्वा
 कामानवाप्नोति जलदानेन नारदः प्रथान्यते प्रवक्ष्यामि पोटं परम दुर्लभम् ३६ यत्रैकरात्रा ह्यभते सिद्धिं परम दुर्लभां माहेश्वरीति विख्याता
 सर्वसिद्धिप्रदायिनी ३७ यत्र रुद्रः स्वयं साक्षाद्देवैः सन्निहितः सदा माहेश्वरीति नाम्ना वै कृष्णवर्णा महासुने ३८ तस्यैव दर्शनाद्याति रुद्रलोकां
 दुःसदं प्रावागतीर्थतो विप्रतथा हैमवती तटम् ३९ मायाक्षेत्रे मितिख्यातं सर्वक्षेत्रोत्तमोत्तमम् यस्यैकवारमपि पोटं दर्शनं प्रकरोति हि ४०
 कोटिजन्म कृतैः पापैर्मुच्यन्ते नान्न संशयः धन्याये च वसत्यत्र क्षेत्रे रात्रौ महासुने ४१ न ते वा पुनराव्यतिः कल्पकोटि शतैरपि अस्य क्षेत्र
 स माहात्म्यं को वा वर्णयितु क्षमः ४२ श्री विष्णोर्यत्र सानिध्यमीश्वरस्य तथैव च दक्षादिभिर्मुनिवरैः कृता यज्ञा वरायतः ४३ एतत्क्षेत्रं समं
 क्षेत्रं त्रिलोक्यं नैव विद्यते मृता अत्र महाभाग प्रयाति परमं पदं ४४ निर्यग्यो निगता आपि तथास्था वरणांगताः प्रयाति भवनं विष्णोस्य तदेहं महासुने
 ४५ शृणु विप्र परावृत्तं चित्रं परमं कंतथा यथात्र प्रवर्त्तमाने वक्ष्यामि महासुने ४६ यद्यनुः परमां सिद्धिं प्राप्नोति चापरजन्मनि इति हासमिमं श्रुत्वा सर्वपा
 पेः प्रमुच्यन्ते ४७ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे भववर्णिजां वरः ब्रह्मदत्त इति ख्यात कुबेर इव चापर ४८ एकदा महाभाग शकदेव्याय द्रव्यं कं मुवर्णमुक्ता

संसार विघ्ननाशेनयत्रविष्णुश्चक्ररूपीतेत्रदंलिंगमुत्तमं ८७ इदं परमकं पीठं सर्वसिद्धिकारं नृणां पस्थार्चणमकृदपिलभते यद्यदिच्छति ८८ तस्य वामपदे
 गतोत्ताहशिलाविष्णुकलेवरा यस्यां कृते हृषीकेश स्वतायां भरतो हरिः ८९ द्वापरे वामनो देवो भूयश्च भरतः कलौ तस्यां संदर्शना देव महापातका वोरयः
 २१ च तेने नस्यंति ब्राह्मणं श्रेष्ठसिद्धांति सर्वसिद्धयः एतन्नाम्नैव सकलं प्राप्नोति निजवांछितं ९१ इति ते काथितं दंब माहात्म्यं जगदीशितुः ऋषीकेशाश्रमे
 पुनर्द सार सार वना स्तिर्याम
 पुण्ये यथागैभ्यवरक्रमं ९२ ऋषीकेशस्य माहात्म्यं यः शृणोति महामते सोऽपि वैकुण्ठं निलये याति ब्रह्मसनातनं ९३ यद्दं पठेन्नित्यं महापातक
 नाशनं मोदते त्रिदिवैसां हि पितृभिः सह नारदः ९४ अस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं वक्तुं कोऽपि न शक्यते संक्षेपेण मयाख्यातं पापघ्नं सर्वकामदं ९५ य
 इदं पठते श्राद्धे शृणोति च महामते तारिताः पितरस्तेन सत्यमेव न संशयः ९६ इति श्रीस्कंदो के० माया० कुब्जाम्बिके सकलती वर्णने रघुभण्णाघ
 कोषाख्यानं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ वदन्निनायकं माहात्म्यं लिख्यते ॥ अरुंधत्युवाच ॥ धन्यास्मि कृतपुण्यास्मि यस्य मे पतिरिदृशः ॥ प्रत्तमाना मित्तैलो
 मति ३१ संध्वो देवि वामानुधिहिवा १ पिवंत्मास्त्वां मुखं भोजातन्निर्नास्तिकथामृतां नामां सुधानमात्तृष्णा बाधते भगवान्मुने २ वदारवनमाहात्म्यं वदभर्त
 कलं नरा रोहन्वित यथा ग्राहमहादेवो महं सानितपो निधे ३ कियन्मानं तु नक्षेत्रं किं फलं तत्र जायते केन केन तपसा प्रवदय्यां श्रममंडले ४ एतत्सर्वस
 के प्रत्तनकथयस्व प्रसादत यत्र गंगा ब्रह्मरूपा संस्थिता घननासिनि ५ सप्त उवाच इति पृष्टो धर्मं धत्वा भगवान्दुहिण्णत्मा क्षणं यात्यानस

१०. म.
६४

वसेविते ६८ तावत्सस्मारपुत्रोपिवृत्तांतं पूर्वसंभवं वैरस्य कारणां स्वस्य गजश्चैव महामते ६९ तस्मिन्नेव क्षणे तौ च निर्वैरौ हिव भूवतुः क्षेत्रम्या
 भावेन शुद्धौ चैव नथा मुने ७० तत्रैव स्थितवन्तौ च कंचित्कालं महामति कालेन व्ययमापन्नौ यत्र गत्वा न शोचति ७१ इति वै परमाश्चर्यं मृ
 गं दृष्ट्वा धर्मे वर्तते नित्यं यो निष्प्रगतपो मृदयोर्बद्धवैरयोः ७२ राज्यं चैव नथा प्राप्तं मोक्षश्चापरजन्मनि कुञ्जाम्बके मृतो विप्रो विप्रहत्यायुतोपि वा ७
 मोक्षमाप्नोति सततं कुण्डी वामृतसंततिः अथान्यच्चान्न परमतीर्थं वाराहसंचितं ७४ धरण्या यत्र नियतं संस्तुतो भगवानजतस्मादिदं परं क्षेत्रं वा
 राहं नाम विश्रुतं ७५ यत्र ब्रह्मादयो देवास्तपस्तेषु सुदारुणम् वाराहतीर्थं महिमा केवलं वर्णयितुं क्षमः ७६ तत्रैका परमा मूर्तिः शिलारूपामहा
 त्तमः तच्छिलास्पर्शनादेव विद्मः लोके वसेच्चिरं ७७ सूर्यपुत्री नदी तत्र समायाति महामते गालवेन पुरा सूर्यः समाराधित ईश्वरः ७८ प्रसन्न
 आश्रयी तसूर्यो वरं वरया गालव सो ब्रवीद्देहि भगवंस्तत्र पुत्री निया स्मृता ७९ यमुनेति समाख्याता नदी परमपावनी सा समायातु सततं गंगया
 संगमा भवेत् ८० तीर्थं राजप्रयागारव्य समं तीर्थं भवत्विति अत्र स्नात्वा नित्यं मर्त्या स्ते प्रयातु परंपदं ८१ तव चात्र स्थितिश्चास्तु सर्वं तीर्थं सुचोत्तमं
 दैर्घ्यं प्रापितं येत्युक्त्वा ददौ वरमनुत्तमं ८२ यमुना च महाभाग कल्याणाय त्रसंस्थिता तस्यास्तु संगमे पुण्ये प्रयागात्कोटि संख्यके ८३ स्नात्वा
 तत्र नरो भक्त्या शिवसायुज्यमाप्नुयात् तत्रैव सूर्यकुंडारव्यं तीर्थं परमपावनं ८४ यस्य संदर्शनादेव सूर्यलोकं महीयते तत्रैव पश्चिमे भा
 गे तीर्थं गालवसंज्ञितं ८५ यत्र स्नात्वा परंपातिन पुनर्जायते भुवि तत उत्तरदिग्भागे शिवो यज्ञेश्वरः प्रभुः ८६ विद्मः नास्थापितो यत्र यज्ञादौ

संसारान्भुक्तं न तैवेद्यं श्रीविष्णुपरमात्मन २४ सैवलोके परवृद्धास्वरूपो नात्र संशयः वदरिनाथमूर्तिवैभवनसापिस्मरेत् २५ तेन तत्तत्तपस्वी नंद
 गतो ज्ञातेन धराखिला माघसात्रं तु दद्यात्सु सुवर्णं रजतं हिवा जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्ये नोपजायते कलामात्रमपि जले पितृनुद्विष्ये न वै २७ दत्तं
 २१ च तेन कृतं सर्वं पितृणां मुक्तिकारणं लोभमोहसमाविष्टे कालो धर्मविवर्जिते २८ नारास्त एव धन्यास्युर्वदरि गे गता न्निये गमिष्यामि विसालां हि
 युतं वदं यो वै कथयते निसं २९ सो पितृफलगात्रोति वदरिनाथ दर्शनात् वदरिनासिनो लोका विष्णु तुल्य न संशय ३० तेषां दर्शनमात्रेण पापराशि प्र
 संसृ एष्यति तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन घोरं कलियुगे नरै ३१ कर्त्तव्यो वदरि वासयापि नामपि मुक्तिद न काशी न तथा कांची मथुरा न गया रत्नया प्रयाग
 सच श्रुतया यो ध्याता वतिकुरुजांगलं अन्यान्यपि च तीर्थानि यस्यासौ कलिनाशिनि ३३ वदरितरुणायो वै मंडिता परुणायगास्थलिः यत्र सलाह
 यत रिच्छेष्टो गंगाया यो धनासिनी ३४ विष्णोश्चाप्यत्र सान्निध्यं सर्वपापप्रणाशनं यत्र ब्रह्माचरुद्रश्च विष्णुश्चैव सुरोत्तमा ३५ गंधर्वीप्सरसश्चैव कि
 स्तिर्यान् नारागुह्यकास्तथा प्रमथ्या यस्मिंस्तथासि वसन्ति हरिमानसा ३६ एतत्परात्मकं क्षेत्रं न न्याज्यं मुक्तिप्रोक्तं यावत्प्राणास्तारिरेस्मिन्पवननिद्रियमुह
 प्रति ३१ संस्था गात्राणि यावच्छोथिल्यं प्राप्नुवन्ति महात्मभि वदरि गमने तावद्वहिलं भोन धेपक ३८ चरणानां च साफलं कुर्याद्दरिकागमात् नेत्रयोश्चै
 फलं नरारोक्षफलं कुर्याद्विष्णोश्च दर्शनात् तस्यैव जन्मसफलं तस्यैव सफलं तपः वदरिवनमध्यायो दव एव न संशय यस्तनमतिभक्ता वै तस्य पा
 कोऽन्नदायो भवेत् ॥४०॥ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे कैलाश प्रसंशायां वदरिमाहात्म्ये प्रथमोऽध्यायः १ अरुंधत्युवाच कथयंस्व महाभा

मं. मं. महेशं प्राह सुंदरि ६ वशिष्ठ उवाच शृणु रूधनि वक्ष्यामि यथा लभति वाञ्छिव तत्रैव संप्रवक्ष्यामि सावधानावधारय ७ श्रुत्वा मत्पुत्रं च महा
 ६ पुनरप्यप्रच्छ पार्वति महोदेवं महात्मानं भक्ति तत्परं मानसा ८ वदरिवनमाहात्म्यं कथयामास पार्वती ततो हं संप्रवक्ष्यामि पुण्यं पापविनाशनं ९
 कण्ठ्या श्रमं समास्य यवन्मंदगिरिर्भवेत् तावत्सेत्रं परं पुण्यं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं १० कावेनाममहातेजो महर्षि लोकाविश्रत तस्याश्रमपदेन त्वा
 भगवन्तरमापति ११ दुरात्मानोऽपि गच्छति पदं दुरवविवर्जितं न दप्रयागयोस्नात्वा स पुज्यं चरमापति १२ किं पुनर्जायते तस्य मुक्ति तस्य कोरे स्थिता ध
 न्याकालियुगे घोरे येन रावद रिक्ता १३ यात्रा न्नस्मादयो देवा हरिभक्तिरताप्रिये निवसन्ति स्थले रम्ये नानातिर्थविराजिते १४ धन्यः सैव हि लोके स यो
 गच्छेद्ददरीनरं न तस्य पुण्यमहिमा वर्णनाय च शक्यते १५ मनसापि च लोके सः वदरीवनमाश्रितो वै वासफले देवि प्राप्नुवन्ति न संशय १६ यत्र न
 वासिने लोका वदर्याश्रममंडले विष्णुरूपधरा सर्वभवातिवरवाणि १७ चतुर्वेदसमाख्यातं क्षेत्रं परमपावनं स्थूलं सूक्ष्मं तारं - सूक्ष्मं चेति प्रकी
 र्तिते १८ योजनत्रयविस्तरादिर्ध्वं द्वादसयोजनं अगम्यं पापिनां तद्वै महदैश्वर्यदायकं मनसापि रघो वै विसाले वदरि मैत्रिचः तेऽपि तद्वासिनो ज्ञेयास्त
 तामुक्तिमवाप्नुयुः २० गदमावदरिनाथ नरनारायणश्रमं कुवेरादिसिलारम्यो नानातीर्थविराजिता मवैर्देवगणैर्युक्तो नाना मुनिगणान्वित
 चिह्नं तत्र प्रवक्ष्यामि येन ते प्रतयोर्भवेत् २१ ततो दक्षमवाध्यावहितीर्थममुद्रवा वर्तते तत्र सुभगे देवानामपि दुर्लभा २२ वदरिनाथ नैवेद्यं मा
 हातन्यरिपत्यजेत चंडालादधमो ज्ञेय सर्वधर्मबहिष्कृत लक्ष्मीपचति नैवेद्यं भुक्ते नारायणस्य ये चंडालेनापि सस्मृत्यु न दोषायं भवेत् क्वचित्

संसारमार्गस्य पांथो जायेते कर्हिचित् १६ वदरिनाथनैवेद्यं भुङ्क्ते ये भक्तिनत्परे अभोज्यासनदोषो धोनस्यते नैव संशयः २० तस्यैव जन्मसक
 गतो वदरिपतिं तस्य संस्य जलधिर्महा नैवेद्योपपत्ते इति मे कथितं वै सत्यया पृष्टो स्मियद्यथा २१ धन्योसि तिर्थयात्रायां यस्य बुद्धिसहा
 २१ चद्रगुप्त उवाच केनैव विधिना ब्रह्मन्कुर्याद्यात्रा समापते किं भोज्यो वै किमाचारो गमने वदरिपते २२ एतत्सर्वमहाभाग कृपया परया
 युत वदमे भक्तिं एके भवतं ब्रह्मपारंगं २३ धर्मदत्त उवाच शृणु धर्मज्ञ ब्रह्मामि प्रसाद्या नमया श्रुतं प्रकृते सत्यधर्माय नारदोक्तं महामते २४
 सत्यधर्ममहाराज पप्रच्छ नारद क्वचित् यदुक्तं तेन महता तत्सर्वं शृणु सुवृता कर्तव्या वदरियात्रा भितेन भवबंधनात् संपूज्य गणयं प्रवस्यति
 वक्त्रपूर्वकं २६ पुण्याहे वाचयेत्तत्र वदरिनाथमानसं ततः संप्रार्थयेद्दिप्रान्पूजितान्वसनादिभिः २७ प्राज्ञापयध्वं भूदेवामां वसराणां तत्तत्
 वतां कृपया देवा कृतयात्रो यथा पुनः २८ आगच्छेयं सुखं गेहलभेयं धर्ममुत्तमं भवतो ब्रह्मणा पूर्वं निर्मिता धर्मदर्शका २९ सर्वयशास्तु प्रवक्त
 स्तिर्थानि विविधानि च भवं च रागेहानि ततो वो भक्तितो नमः ३० इति संप्रार्थ्य विप्रास्तु धनकार्यविटिषकं जितिं द्वियशुद्धमना भूषिनिधमः
 मति ३१ संध्यात्रयमुपासित एकस्थानो फलासनं यस्यांगच्छेन्न वैयाने यदिच्छेद्ब्रह्मसुत्तमं ३२ गोयाने गोवधप्रोक्तो वै फलं हयं गतोऽथ
 फलं नरारोहे तस्माद्यानं विवर्जयेत् ३३ अन्यं परसतो भुंजधतो विफलता स्रुता धयतर्कमहाभाग क्रियते यदमन्नं वै ३४ सत्सरा तत्कि
 ते अन्नं दातुं श्वसत्फलं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन परान्नं वर्जयेत्सूधी ३५ अध्यात्मचिंतनं कर्तव्यं नरावन्वै तीर्थवै भवं गच्छेन्नाराणां

११ रास्य च वैभवं कुत्रतेषां गतिर्देवि पत्तिना ह्यत्र किंकसं १ वदरिनाथ भवने क्षेत्रे सोत्रोत्तमे प्रभो एतन्मे संसभगवं क्खोतु कामासि हे मुने २
 न वै विधिना कुर्याजान्त्रा वै वदरिपते पुण्यं पवित्रमारव्यातं श्रुत्वा वं न्या भक्ति सुत्तमा ३ वशिष्ठ उवाच शृणु प्रिये प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं ४
 तीर्थ श्रवणमाहात्म्ये धन्यास्ते बुद्धिरिदमिः ४ अत्रेति हासं वक्ष्यामि सावधाना वधारय अवतिनगरे पूर्ववभूवामित विक्रमा ५ चंद्रयुक्ता
 तो घन धान्य निर्ध प्रिये वशिज न कृता जीवो दस पुत्रो मित प्रमेः ६ संपति एहति तस्य गदाश्चादिमपि तथा हस्तिना चैव दतानां विक्रेत ७
 ७ एकदा तस्य भवने धर्म दत्तो महिसुर वदर्या अमवासि वै प्राययो भिक्षितुं विसं ८ तस्य वै दर्शना दैस्यो वभूवमलवर्जित पप्रच्छ तं धर्मद
 मो महामति ८ कुत समागतं विष्णु कुत्रत्यो सि महामते मां किमाज्ञापयसि भो किं करोमि त्वप्रिय ९ ब्राह्मण उवाच अहं कैलास पार्श्वे वै वदरि
 वनमंडिते देशे वसामि नित्यं वै कण्वगोत्रसमुद्भव ११ भिक्षितुं त्वां समायातो वज्र पुत्र कलत्रक धनमेनास्मि भवने तत्तत्त्वां सुमुपागत १२ च
 तं तं शत उवाच कुत्र वै तन्महा क्षेत्रं वदरिवन संज्ञितं को देवस्तत्र पुज्येत तत्र किं किं फलं नरैः १३ प्राप्यते ब्राह्मण श्रेष्ठो श्रोतुमिच्छामि तत्त्वत य
 मा मुनि सित सर्वमहं कर्ता स्मि सुपुता १४ ब्राह्मण उवाच गंगा द्वारात्पुर्वभागे त्रिंशद्योजन संमिते वर्तते तन्महा क्षेत्रं भक्ति सुक्ति प्रदायकं १५
 चेच्छं देवा स गंधर्वा मुनय संसित यता तपस्यति महात्मान संसार परी मुक्तये अनंतानि चति र्थानि पापना स करणि वै गंगा वन महाभाग त्रै
 लोक्यया विनिपरा वदरिनाथ भवनं प्रणवे घो महामति स वै विष्णु परं जानि पूज्यं मानो स निश्चर १८ सकृद्येनापि भवनं दृष्टं वै वदरिपते १

तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन पापं नैवात्र संचरेत् अन्यान्यचपि तीर्थानि गच्छेद्दे भक्ति तत्पर स्नायां धृतोक्त विधिना दानं दद्याच्च प्राप्तिर्न ५४
 प्रसादं हरि नैवेद्यं संजिया द्राक्कित तत्पर ततस्वगृह मागच्छे ब्राह्मणो भोजयेतत एवंय कुरुते यात्रां न सभूयो भिजायते श्रुश्च मेधादि
 ज्ञानां फलमेतत्पदेपदे ५६ धन्यस्यानियुक्तोकेषु सुरैरपि न संज्यते तस्मात्त्वमपि धर्मस्तगच्छे वदरिकाश्रमे ५७ सर्वं प्रापै विनिमुक्तो
 जन्म जन्मर्जितैरपि । सुक्तो भविष्यसि ददामि सत्यं सत्यं न संशय ५८ एतत्सर्वं महाभाग पट्टपट्टं कथितं तव वशिष्ठ उवाच इति श्रु
 त्वा वचस्तस्य ब्राह्मणस्य महात्मन यात्रामेव परामेन वदस्मि नायकस्य स ५९ पुत्रैः परिपुत्र सर्वे वंधुभिश्च सुदारकै यथोक्त वि
 धिना चक्रे गमनादिविधिं प्रिये ६० यथोक्तं तेन विप्रेण महात्मं वदरिपते चकार तत्र थैवासो चंद्रगुप्तो महामति ६१ एकानस्य धुरस्या
 गजदंत विभूषण तस्या करान्यपातापि जगदंत विभूषणं शिलानां पंचके देवि स्नाताया प्रियवादिनि एतस्मिन्नेव काले तु चंद्रगु
 प्तस्य ६३ स्तुयमानं सुनिगणो हृदसुखे महोजसं विमानस्थं शंखचक्रगदापद्म विराजितं ६४ पुरुषं पुरुषैर्दिविनिषमानं तु वैद्वम
 म्हा महदाश्चर्य्य किमेन दिति चिंतयत् ६५ सुआचयाणि मधुरां वैस्य वैश्येति चासकृत धनो हं कृत कृत्यो हं गतो हं त्वत्प्रसाद
 गजो वै गुरुदंतो हि वैकुण्ठे गमनं मम इति न हृचनं श्रुत्वा श्रेष्ठि परमविस्मित ६७ जगाद वचनं तं वै चंद्रगुप्तो वरानने केन वै कमराह
 स्ति नू गतो सि परमां गतिं ६८ उक्तं त्वया पराश्चर्य्यं मया ते किं कृतं गज गज उवाच समदंत कृताभूया वधुरस्या महामते न वेयं यागता

व. ग. १९ कृतं सर्वदेवरनुष्ठितं ३६ गंगाद्वारे समागत्य ह्यर्चयेन्निलभैरवं ततः संप्राप्य येन नम्रो गंगायां कृतस्तत्त्रिंशत् ३७ नमो नमस्ते भगवन्नीलभैरव
 संचय अनशो देहियात्राये धन्यस्यां त्रिजगत्सु वै ३८ ततः काण्वाश्रमे गत्वा बदरिनाथक्षेत्रके तत्तत्त्वेन सर्वं स्नात्वा चैव यथाविधि ३९
 ततः केदारं भवनं मच्छत्यापापनुत्तपे केदारनाथसंपूज्यं गृह्णित्वा ज्ञातुं तत्सुधि ४० कार्यं बदरिके सस्यं दर्शने शुभदायकं अकृताद
 र्शनं वैश्यकेदारस्था घनाशिनि योगक्ष्वदरियात्रासात्रानि फलतां प्रयेत तस्मात्सर्वप्रयात्नेन पूर्वकेदारदर्शनं ४१ कार्यं गुण्य
 पुनश्चाष्टिनभेदसिवकृष्णयोः क्षेत्रे सुस्मेरुतौ गत्वा त्रयि गंगानरो नर ४२ क्षेत्रोपवासं कुर्याद्विरिजने कजिते दिव्य प्रातस्नात्वा तु गंग
 या नारदीयं द्वादशदिशु ४३ बद्धिनीर्थे ततस्नात्वा न्नियतो यतमानसः बदरिनाथभवनं गच्छेद्देहरिमानस ४४ उपायने यथ सत्तया
 भक्त्या हि मनुजो ययत आकिरिदांघ्रिपर्वतं पश्ये नारायणं विशु ४५ यथा शक्त्या ब्राह्मणे यो दद्यात्तच्च महामना भद्रक्षिणं
 ततः कुर्याद्भक्त्या वै परयायुत ४६ ततस्तीर्थेषु चागत्या दद्याद्दानानि शक्तिन गोचर्ममात्रपृथिव्यै येन दाता कुठिर्विन ४७ तेन
 सर्वा महि दत्ता ब्राह्मणे वेदपारणे त्रुटि मात्रा हि ररायं वै येन दाता कुठिर्विन ४८ सुवर्णं स्थ तुला दाना दत्ता फलमवाप्नुयान् देवा
 लये महाविह्वोर्गंगाया रो घसि प्रभो ४९ दिया देया अद्रुग्मा ससारपरिमुक्तये दिपदश्चक्षुराप्नोति स्वर्णं दोषहरतम
 गोप्रदाता महाभागं संसारसेन जायते ह्यणो गजदंष्ट्रैश्च यानं प्राप्नोति सत्तमं ५० यद्रुक्नियते कर्म कोटि कोटि गुरां भवेत् ॥

व. भा.
८३

तोर्ये श्रीन बदरिका श्रमे ६६. नृदिनं पतितं स भूयसा तत्करा हि भो तेन पुण्य प्रभावेन निव्यायो ह्यभवत्तदा ७० तिर्यग्यो निर्गतो ह्यचक्रे.
कुडमोदिरं तव प्रसात्प्राप्ता हि मया विद्मोऽसलोकाता ७१ वशिष्ठ उवाच इति तत्कथयित्वा सो भूयमानोऽनुनिश्चरैर् मो वैकुण्ठं भवने सभास्यन्
पुनः पुनः ७२ इति तत्परमाश्चर्यं दृष्ट्वा श्रेष्ठि महात्मना सर्वेभ्योभ्यदिकं मेन आत्मानं कृतदर्शनं ७३ सो वितत्रैव निवसन्प्राणास्तत्याज
पस्मंलयमापन्नो जन्मनासादिवर्जित ७४ बभूवते पितृत्वं गि दारा पुत्रास्तथा परे गृहभूक्ता वरान्भोगानते ते वै ह्यमवययुः ७५ इति तत्कथितं
सर्वं यत्प्रीयेष्टं तत्त्वया पुण्यं यस्स्युमायुष्य पुत्रियं धनधान्यदं ७६ माहात्म्यं वदरि सस्य सर्वपापविमोचनं श्रुत्वा प्येतन्महाभागे विद्मसा
यज्यमाप्नुयात् ७७ सर्वमनुरथास्तस्या पूर्णं पुनान्न संशय इदं माहात्म्यं यद्देहिलिखितं वर्तते प्रिये ७८ आधि व्याधिभयं नो वै चोरा राजानि जभ
यं श्रीविद्मोर्नित्य सन्निध्वं यद्देहे पुस्तकं पदं ७९ दुःस्थो नास्य ते सिद्धं रोगि सुच्येत वै गदात् श्रुत्वा वदरि माहात्म्यं वाचकाय ददेद्द्वयं ८० ।
एतत्सर्वं महाभागे नियमेन मम प्रिये इदं माहात्म्यं शृणु यत्सर्वान्कासान् प्राप्नुयात् ८१ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे कैलाश प्रसंशयां

वदरि माहात्म्यं समाप्तम्

संवत् १८४९

43

यह पुस्तक हरे द्वार माहात्म्य पेशवर काशी में छपा था सो उसी प्रत की नकल हमने छापी है और चंदी नारायण सा
हात्म्य नहि था सो इसमें शामिल कर दिया है जिस कि सी को लेने इच्छा हो मत वैः ज्वाला नकाशान्नानस्य
मलसे ठके यहाँ से मंगालें और पताये हई सुहृद्वाशाखा की बुढाने दरवाजे भर संवत् १८४५ भाद्र